

terminàlia

REVISTA SEMESTRAL
NÚM. 18 · DESEMBRE 2018
ISSN: 2013-6692 (impresa);
2013-6706 (electrònica)

scat
SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Encyclopedia
Americana

1829

Encyclopædia
Britannica

1768

Enciclopedia Italiana di
scienze, lettere ed arti

1925

Gran Enciclopèdia
Catalana

1970

Enciclopedia Salvat

1906

Encyclopédie

1751

Enciclopedia
Espasa

1908

Gran Larousse
català

1987

Cyclopaedia

1728

Grand Larousse
du XIXe siècle

1863

Diccionari Enciclopèdic
de la Llengua Catalana

1930

Wikipedia

2001

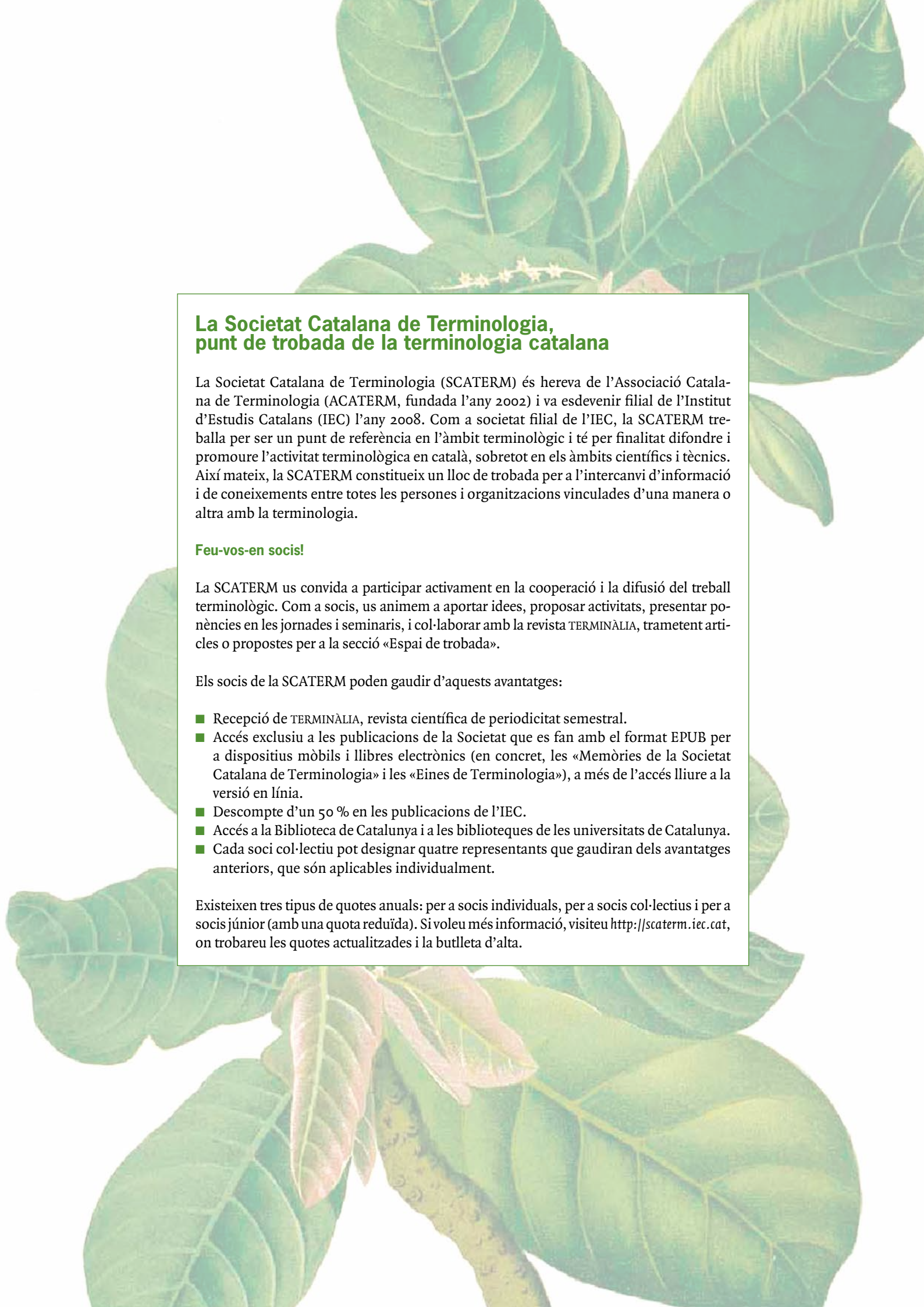

f. BOT Gènere de plantes arbòries o arbustives erectes de la família de les combretàcies, de flors petites i en general verdes o blanques, que comprèn unes 225 espècies pròpies de regions tropicals. Se n'utilitza la fusta, i també serveix com a planta ornamental i és font de tanins.

f. pl. MIT Festes en honor del déu de la mitologia clàssica romana Tèrminus, déu protector dels límits dels camps i de les fronteres. Els pagesos les celebraven anualment el 23 de febrer.

f. SCATERM Revista de la Societat Catalana de Terminologia.

1725 1750 1775 1800 1825 1850 1875 1900 1925 1950 1975 2000 2025

La Societat Catalana de Terminologia, punt de trobada de la terminologia catalana

La Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) és hereva de l'Associació Catalana de Terminologia (ACATERM, fundada l'any 2002) i va esdevenir filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) l'any 2008. Com a societat filial de l'IEC, la SCATERM treballa per ser un punt de referència en l'àmbit terminològic i té per finalitat difondre i promoure l'activitat terminològica en català, sobretot en els àmbits científics i tècnics. Així mateix, la SCATERM constitueix un lloc de trobada per a l'intercanvi d'informació i de coneixements entre totes les persones i organitzacions vinculades d'una manera o altra amb la terminologia.

Feu-vos-en socis!

La SCATERM us convida a participar activament en la cooperació i la difusió del treball terminològic. Com a socis, us animem a aportar idees, proposar activitats, presentar ponències en les jornades i seminaris, i col·laborar amb la revista TERMINÀLIA, trametent articles o propostes per a la secció «Espai de trobada».

Els socis de la SCATERM poden gaudir d'aquests avantatges:

- Recepció de TERMINÀLIA, revista científica de periodicitat semestral.
- Accés exclusiu a les publicacions de la Societat que es fan amb el format EPUB per a dispositius mòbils i llibres electrònics (en concret, les «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia» i les «Eines de Terminologia»), a més de l'accés lliure a la versió en línia.
- Descompte d'un 50 % en les publicacions de l'IEC.
- Accés a la Biblioteca de Catalunya i a les biblioteques de les universitats de Catalunya.
- Cada soci col·lectiu pot designar quatre representants que gaudiran dels avantatges anteriors, que són aplicables individualment.

Existeixen tres tipus de quotes anuals: per a socis individuals, per a socis col·lectius i per a socis júnior (amb una quota reduïda). Si voleu més informació, visiteu <http://scaterm.iec.cat>, on trobareu les quotes actualitzades i la butlleta d'alta.

SUMARI

EDITORIAL

Aquest número	5
----------------------	---

ARTICLES

Ivan Solivellas La composició culta: estudi teoricodescriptiu	7
---	---

Beatriz Curti-Contessoto Terms designating places for the celebration and civil registration of marriages and places for the issuance of marriage certificates in Brazilian history	14
---	----

Claudio Molina Salinas i Erik Daniel Franco Trujillo Una metodología para la construcción de un sistema conceptual para un tesoro de las artes espaciales en México	25
---	----

Anna I. Montesinos López Anàlisi contrastiva de la terminologia informàtica en català i en espanyol	37
---	----

ENTREVISTA

TERMINÀLIA parla amb... Emili Pascual i Ferrando, lexicògraf i assessor editorial	45
--	----

DOSSIER: Les enciclopèdies, espai natural de la terminologia

Introducció	49
--------------------	----

Xavier Dengra i Grau És cert allò fiable? Els mecanismes de rigor de la Viquipèdia	50
--	----

Equip editor d'Enciclopèdia.cat Enciclopèdia.cat. El cercador de referència en català	53
---	----

Enciclopèdies i diccionaris enciclopèdics en llengua catalana	55
--	----

ESPAI DE TROBADA

Crònica de la XV Jornada de la SCATERM 57
Societat Catalana de Terminologia (SCATERM)

Espais Terminològics 2018. Fabra: converses terminològiques 59
F. Xavier Fargas Valero. TERMCAT

SEMBLANÇA: Quatre noms cabdals dels inicis de la Gran Enciclopèdia Catalana

Max Cahner i Garcia 61
Núria Bort i Pié

Jordi Carbonell i de Ballester 62
Núria Bort i Pié

Ramon Aramon i Serra 63
Núria Bort i Pié

Jordi Bruguera i Talleda 64
Mercè Lorente

TERMINÀLIA
Número 18 (2018)

IMATGE DE PORTADA:
Línia del temps obtinguda amb Histropedia a partir de Wikidata

DIRECTORA:
M. Teresa Cabré Castellví (UPF, IEC)
EDITORA EN CAP:
Mercè Lorente Casafont (UPF, IEC)
CONSELL DE REDACCIÓ:
Èster Bonet (SCATERM), Marisa Carrió (UPV),
Glòria Fontova (TERMCAT), Pilar Sánchez-Gijón (UAB), Laura Santamaria (UAB)

CONSELL CIENTÍFIC: Gerhard Budin (Univ. de Viena), Mercè Dufort (UB, IEC), Tina Célestin (OQLF), Guiomar Ciapuscio (UBA), Loïc Depecker (Univ. de París I), Pamela Faber (UGR), Joan Martí Castell (URV, IEC)

CORRECCIÓ: Serveis Editorials de l'Institut d'Estudis Catalans
CAPÇALERA DE LA REVISTA: Jesús Carrasco
DISSENY I MAQUETACIÓ: Esteva&Estêvão
IMPRESSIÓ: La Gran Impressió

EN AQUEST NÚMERO HAN COL·LABORAT:
Núria Bort, Beatriz Curti-Contessoto, Xavier Dengra, Equip editor d'Enciclopèdia.cat,
F. Xavier Fargas, Erik Franco, Mercè Lorente, Claudio Molina, Amor Montané, Anna Montsesinos, Víctor Pàmies, Emili Pascual, Ivan Solivellas.

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
<http://scaterm.llocs.iec.cat>
President: Miquel-Àngel Sánchez Ferriz
Vicepresidenta: Judit Feliu
Secretària: Mireia Trias
Tresorera: M. Teresa Miret
Vocals: Ester Bonet, Amor Montané
Delegada de l'IEC: Mercè Lorente

La propietat intel·lectual dels articles és dels respectius autors.
Els autors en el moment de lliurar els articles a *Terminàlia* per a sol·licitar-ne la publicació accepten els termes següents:
— Els autors cedeixen a la SCATERM els drets de reproducció, comunicació pública i distribució dels articles presentats per a ser publicats a *Terminàlia*.
— Els autors responen davant la SCATERM de l'autoria i l'originalitat dels articles presentats.
— És responsabilitat dels autors l'obtenció dels permisos per a la reproducció de tot el material gràfic inclòs en els articles.
— La SCATERM està exempta de tota responsabilitat derivada de l'eventual vulneració de drets de propietat intel·lectual per part dels autors.
— Els continguts publicats a la revista estan subjectes —llevat que s'indiqui el contrari en el text o en el material gràfic— a una llicència Reconeixement - No comercial - Sense obres derivades 3.0 Espanya (by-nc-nd) de Creative Commons, el text complet de la qual es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>. Així doncs, s'autoritza el públic en general a reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada.
— *Terminàlia* no es fa responsable de les idees i opinions exposades pels autors dels articles publicats.

Llicència completa:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Les revistes de l'IEC allotjades a l'Hemeroteca Científica Catalana utilitzen com a descriptors les quinze propietats recomanades al Dublin Core Metadata Element Set, versió reduïda de la norma ISO 15836 (2009).

PREU D'AQUEST EXEMPLAR: 13 euros

SUBSCRIPCIONS: El preu de la subscripció és de 26 euros l'any, per dos números de la revista. Els membres de la Societat Catalana de Terminologia en són automàticament subscriptors i la reben sense que això representi cap encàrrec de la quota anual. Per subscriure-us-hi o per demanar més informació, adreceu-vos a:

Revista TERMINÀLIA
Societat Catalana de Terminologia
Carrer del Carme, 47 · 08001 Barcelona
Telèfon: 935 529 104 · Fax: 932 701 180
Adreça electrònica: terminalia@iec.cat

ISSN: 2013-6692 (edició impresa);
2013-6706 (edició electrònica)
Dipòsit legal: B-44926-2009
Any d'inici de la revista: 2009

Aquesta revista és accessible en línia des de:
<http://publicacions.iec.cat>,
<http://revistes.iec.cat>, <http://terminalia.iec.cat>,
<https://issuu.com/institut-destudis-catalans>

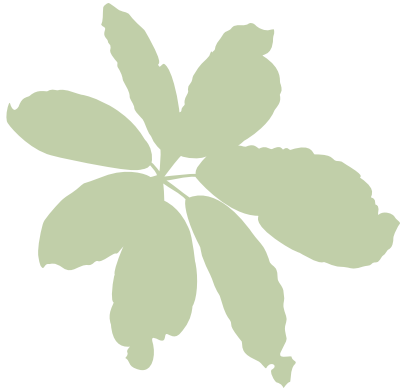
Revista indexada a: CARHUS Plus+, CIRC, CiteFactor, DIALNET, DICE, DOAJ, Dulcinea, EBSCO, ERIH PLUS, Google Acadèmic, Hispana, IEC, ISOC, JournalTOCs, Latindex, MIAR, MLA, RACO, REDIB, RESH, SHERPA ROMEO, TIB.eu, TRACES, Ulrich's PDDb, WorldCat.

Amb la col·laboració de:

Impressió en paper 100 % reciclat

Aquest número

Acaba l'any 2018 i tornem a tenir a mans un nou número de TERMINÀLIA.

A la secció «Articles», hi tenim quatre textos de contingut divers, avaluats a partir d'una doble revisió cega externa. El primer, en català, a càrrec d'Ivan Solivellas, investigador en formació de la Universitat Pompeu Fabra, és una anàlisi dels canvis que afecten el mecanisme de formació de mots de la composició culta. En el segon, en anglès, Beatriz Curti-Contessoto, de la Universitat Estatal Paulista, ens ofereix un estudi diacrònic de la terminologia dels llocs i les celebracions de matrimonis al Brasil. Els professors Erik Franco, d'El Colegio de México, i Claudio Molina, de la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic, ens presenten, en espanyol, al tercer article, la proposta d'organització conceptual de les arts plàstiques que forma part d'un projecte institucional. El darrer article que hem inclòs en aquest número, a càrrec de la professora Anna Montesinos, de la Universitat Politècnica de València, és una descripció dels processos de formació de termes més freqüents en informàtica i de les llengües català, castellà i anglès, per afavorir l'aprenentatge de la terminologia per part dels estudiants universitaris en un context multilingüe.

A la secció «Espai de trobada», hi trobareu la crònica de la XV Jornada de la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM), celebrada a l'Institut d'Estudis Catalans el 31 de maig de 2018, i dedicada al tema de «La terminologia de l'esport», i també la crònica dels Espais Terminològics, organitzats pel TERMCAT. Enguany els Espais s'han celebrat als Lluïsos de Gràcia, el 4 d'octubre, amb el títol «Converses terminològiques», amb l'objectiu de debatre sobre les relacions de l'obra de Pompeu Fabra amb la terminologia, en el marc de l'Any Fabra.

Les seccions que configuren el monogràfic d'aquest número d'hivern han estat dedica-

des al tema de «Les enciclopèdies, espai natural de la terminologia». A la secció «Entrevista», parlem amb Emili Pascual que participà en els inicis del projecte de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, i fou redactor en cap del *Gran Larousse català* d'Edicions 62. La secció «Dossier» conté un article de Xavier Dengra sobre el projecte de la Viquipèdia catalana i una presentació del portal digital *Enciclopèdia.cat*. Completa el dossier una llista de les

enciclopèdies redactades en català i d'abast general. La «Semblança» recull la memòria d'algunes de les personalitats que van tenir un paper cabdal en el projecte de l'*Enciclopèdia Catalana*.

Tingueu un bon canvi d'any entre termes, diccionaris i enciclopèdies.

EL CONSELL DE REDACCIÓ

TERMINÀLIA és la revista de la Societat Catalana de Terminologia, SCATERM, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Té una periodicitat semestral i es publica en paper i en suport electrònic.

Són ben reconegudes arreu les activitats terminològiques catalanes (en formació, en recerca, en normalització, en producció de recursos). **TERMINÀLIA** és, doncs, una publicació catalana amb una clara voluntat de projecció exterior; per aquest motiu, les llengües de la revista són el català i l'anglès. A la secció «Articles» s'admeten també originals en castellà i en francès. A la resta de seccions, quan hi ha contribucions en llengües diferents de les quatre esmentades, els textos es tradueixen al català per a la versió impresa de la revista i, a la versió electrònica, es publica tant l'article en la llengua original com la traducció al català.

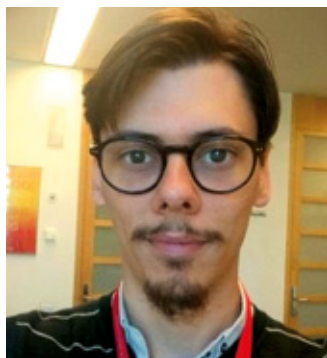
La temàtica de la revista gira entorn de la terminologia, en sentit ampli, i també s'estén a àmbits afins (anàlisi del discurs especialitzat, traducció especialitzada, història del discurs científic, ensenyament de llengües amb propòsits específics, enginyeria lingüística aplicada al treball terminològic, corpus lingüístics de contingut especialitzat, etc.).

El 100 % dels continguts de la revista són contribucions originals. La revista està estructurada en seccions fixes, que pretenen reflectir la situació actual de les diverses activitats terminològiques i d'àmbits afins, i també servir d'òrgan d'intercanvi i d'expressió dels diversos perfils professionals vinculats a la terminologia. És un objectiu principal de la revista publicar articles de qualitat i que hagin superat una doble revisió cega.

La composició culta: estudi teoricodescriptiu¹

IVAN SOLIVELLAS
Universitat Pompeu Fabra
ivan.solivellas@upf.edu

Ivan Solivellas és graduat en Llengua i Literatura Catalanes (2015) i màster en Formació del Professorat (2016) per la Universitat de les Illes Balears, i màster en Humanitats (2017) per la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Actualment cursa el doctorat en Traducció i Ciències del Llenguatge de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), amb una tesi sobre les partícules prefixals, en què analitza la frontera entre diferents processos de formació de paraules i estudia el contínuum morfològic. A més, és membre de l'Observatori de Neologia i del grup de recerca IULATERM (lèxic i tecnologia) de l'Institut de Lingüística Aplicada de la UPF, des d'on participa en diferents projectes de recerca sobre lexicologia i neologia. A més, imparteix docència al Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge de la UPF i ha estat professor de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona (2017-2018).

Resum

Aquest article pretén analitzar la composició culta com a procés de formació de mots des d'una perspectiva teòrica i descriptiva, parant especial atenció als canvis produïts arran de la banalització dels formants cultes en la llengua general. Per això, ens centrarem en els canvis semàntics i morfosintàctics d'alguns formants cultes i analitzarem la productivitat del procés de formació de mots i dels diferents mecanismes que inclou.

PARAULES CLAU: morfologia; composició culta; neologia

Abstract

Neoclassical compounding: a theoretical-descriptive study

This article aims to analyse neoclassical compounding as a word-formation process from a theoretical and descriptive perspective, paying special attention to the changes produced as a result of the trivialization of combining forms in the general language. For this reason, we will focus on semantic and morphosyntactic changes of some combining forms and we will analyse the productivity of the word-formation process and its mechanisms.

KEYWORDS: morphology; neoclassical compounding; neology

TERMINÀLIA 18 (2018): 7-13 · DOI: 10.2436/20.2503.01.122
Data de recepció: 6/6/2018. Data d'acceptació: 3/10/18
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introducció

Aquest article pretén estudiar la composició culta des d'una perspectiva teòrica i descriptiva, mitjançant l'anàlisi d'un corpus de neologismes en català. L'estudi que proposem ens permetrà definir i descriure les principals característiques de la composició culta com a mecanisme de lexicogènesi i analitzar quins canvis ha patit arran de la banalització —entesa com el procés pel qual una unitat que s'utilitza en àmbits específics de la llengua es generalitza (Galisson, 1978), és a dir, el que s'entén com una *déterminologisation* (Cabrè et al., 2008, p. 126)—, en la mesura que és un procés morfològic que tradicionalment era menys productiu en la llengua general. A més, analitzarem la productivitat dels diferents mecanismes que engloba aquest procés d'innovació lèxica, especialment en l'àmbit escrit, tot i que també aportarem dades relatives als contextos orals. Aquest estudi parteix d'un corpus de neologismes formats per composició culta, apareguts en la premsa escrita de Barcelona entre 2010-2016, que hem obtingut a partir de la base de dades de l'Observatori de Neologia (OBNEO) de la Universitat Pompeu Fabra.

2 La composició culta: definició i classificació

Definir els límits de la composició culta com a procés de formació de paraules és una tasca complexa, especialment si analitzem la diversitat de perspectives que trobem en la bibliografia especialitzada. Per a alguns lingüistes, la composició culta només inclou les unitats lèxiques formades per dos o més formants cultes (Val Álvaro, 1999, p. 4777), és a dir, unitats que provenen de mots grecollatins, però que no funcionen de manera autònoma, ja que no són bases. Contràriament, alguns altres autors inclouen dins de la composició culta qualsevol mot en què intervé un formant culte, de manera que no només consideren compostos cultes mots com *aporofòbia*, sinó també *aeromotor* i *altímetre* (Cabrè, 1994).

En el marc d'aquest treball, assumirem la metodologia i les propostes de l'Observatori de Neologia (UPF), tot i que també tindrem en compte les aportacions d'autors diversos, com Cabrè (1994) i Rull (2009). D'acord amb aquesta perspectiva, seran compostos cultes els mots formats per un formant culte o un afixoide —com a mínim— i totes aquelles construccions a la manera culta —del tipus *albanokosovar*—, formades per dues bases patrimonials enllaçades mitjançant una vocal —generalment una -o-. Tot i així, per a alguns autors les unitats formades per un formant culte i una base patrimonial no són sempre compostos cultes, sinó que els consideren unitats prefixades o sufixades (Stehlík, 2011). De fet, molts d'aquests formants cultes —seguint la metodologia de l'OBNEO (2004)— han estat classificats per determinats autors com a afixoides —tot i que generalment es parla de prefixoides (Lang,

1992; Iordan i Manoliu, 1972), fet que demostra que no hi ha una frontera prou nítida entre la prefixació i la composició culta.²

Respecte de la denominació del procés, generalment parlem de *composició culta*, precisament perquè hi intervenen formants d'origen grecollatí. Malgrat això, «el caràcter culte d'un mot no s'ha de confondre amb el caràcter culte d'un procés de formació de mots; ni, en el cas que ens ocupa, amb un procés de composició» (Cabrè, 1994, p. 84). Així, podem dir que els compostos cultes ho són més enllà de si pertanyen a l'àmbit de la neologia especialitzada o no. De fet, mai no ha estat un procés de formació de mots exclusiu de la terminologia, tot i que tradicionalment era menys productiu en la llengua general.

Des del punt de vista semàntic, en general «el significat dels formants cultes es manté d'acord amb el significat etimològic» (Bernal et al., 2016, p. 79), tot i que hi ha diferents casos de canvi de significat, ja que es produeix una resemantització, fruit de la banalització dels formants —que perden el significat etimològic, com expliquen diferents treballs (Cabrè et al., 2008; Adelstein, 1996)— com ocorre amb *nano-* o *-itis*, qüestió que reprendrem tot seguit.³ A més, hi ha usos en què els formants adopten un tret valoratiu —que és una qüestió poc tractada des del punt de vista teòric, però que és d'una rellevància notòria.

Quant a la combinatòria, els formants cultes poden combinar-se entre si —a diferència dels afixos—, a més de combinar-se amb mots patrimonials (Rull, 2009, p. 16). Segons les aportacions de Gràcia (2002, p. 786), aquesta característica és exclusiva dels formants, en la mesura que «només les formes cultes poden formar part de mots en què el radical també sigui una forma culta no existent independentment en la llengua». Igualment, els formants cultes tenen una mobilitat que no tenen els afixos, ja que poden ser tant formes prefixades com sufixades, tot i que hi ha algunes limitacions, com explica Rull (2009, p. 38), atès que no tots els formants cultes poden ocupar la posició de la dreta —això és, la forma sufixada. Unitats com *macro-*, *micro-*, *anglo-* i d'altres en són un clar exemple.

Un cop definides les principals característiques de la composició culta, procedirem a classificar els diferents mecanismes que inclou. A l'hora de classificar aquest procés de formació de paraules podem adoptar tres criteris: 1) el **criteri formal**,⁴ que ens permet classificar els diferents compostos cultes d'acord amb els seus formants; 2) el **criteri gramatical**, seguint les aportacions de la GIEC (2016), que permet classificar les construccions segons la categoria gramatical, i, finalment, 3) el **criteri de l'ús**, que ens permet diferenciar entre compostos cultes tècnics i compostos cultes de la llengua general. En aquest article bàsicament tindrem en compte les classificacions primera i tercera, que són les més escaients per a l'objectiu de la recerca.

Per tal d'elaborar la classificació formal ens hem basat sobretot en les aportacions de la metodologia

de l'Observatori de Neologia (2004), a més d'algunes aportacions pròpies que considerem oportunes. Com explicàvem anteriorment, podem diferenciar entre 1) compostos cultes propis, que són aquells formats mitjançant dos o més formants cultes (*ecògraf*, *pubàlgia*); 2) compostos cultes híbrids, que estan formats per un formant culte —o un afixoide— i una base patrimonial (*follòdrom*, *fotonovel·la*); i 3) compostos cultes impropis, és a dir, els que s'han format a la manera culta, construïts mitjançant dues bases patrimonials i una vocal d'enllaç (*cristianosocial*, *catalanofrancès*). D'acord amb la classificació es diferencien els compostos cultes segons que siguin més o menys prototípics, per tant, els primers són els més prototípics, com podem veure, ja que són les construccions clàssiques, mentre que els impropis són els menys prototípics, en la mesura que no hi intervé cap formant culte. Entremig, trobem els compostos cultes híbrids, en què només n'intervé un.

Aquesta classificació, això no obstant, encara permet algunes subdivisions. D'una banda, en els compostos cultes propis podem diferenciar, com explica Cabré (1994, p. 86), entre els que són homogenis —construccions formades per dos temes cultes del llatí o del grec— i entre els que són heterogenis —construïts amb un formant llatí i un de grec. D'una altra banda, dins dels compostos cultes híbrids podem fer una distinció segons que aparegui una forma prefixada o una forma sufixada, és a dir, segons la posició que ocupi el formant culte —com fan, entre d'altres, Cañete et al. (2015, p. 55). En canvi, els compostos cultes impropis són suficientment homogenis entre si, de manera que no permeten una subclassificació. Així, diferenciem:

Compostos cultes propis	Homogenis	<i>tanatofília</i> , <i>fructícola</i>
	Heterogenis	<i>judeofòbia</i> , <i>francòfil</i>
Compostos cultes híbrids	Amb una forma prefixada	<i>autoeditar-se</i> , <i>fotodepilació</i>
	Amb una forma sufixada	<i>dronòdrom</i> , <i>cagòmetre</i>
Compostos cultes impropis		<i>britanicoalemany</i> , <i>historicoartístic</i>

TAULA 1. Classificació formal de la composició culta

Respecte de la classificació segons l'ús del compost, cal explicar que l'hem elaborat a partir del concepte de banalització (Adelstein, 1996; Rull, 2009). Sovint es parla de la banalització de la composició culta, però en cap cas s'ha establert una classificació que diferenciï els compostos cultes segons l'ús. A propòsit d'això, considerem rellevant establir una divisió segons que siguin compostos cultes 1) amb sentit recte, és a dir, els que són d'ús especialitzat i que pertanyen al camp de la ciència i la tècnica, de manera que són —o provenen de— tecnicismes; o 2) amb sentit oblic, que són els que s'han format com a neologismes d'ús comú i

que pateixen certs canvis formals i, sobretot, semàntics i pragmàtics. Aquesta classificació, per tant, és una aportació important, perquè permet fonamentar classificacions més precises dels diferents compostos cultes, segons que siguin tecnicismes o mots d'ús general, sense que ningú no pugui dubtar que els segons, igualment, formen part de la composició culta.

3 La banalització: de la neologia especialitzada a la neologia general

La composició culta tradicionalment era un recurs poc productiu en la llengua general, mentre que en alguns àmbits del llenguatge tècnic, com el camp de la biomedicina, ha estat un recurs freqüent a l'hora de generar mots nous —en aquest cas, especialitzats. Amb tot, amb el temps ha esdevingut un procés de formació de mots de la llengua general força productiu, com indiquen diferents estudis, alguns dels quals es remunten a fa més de tres dècades (Cabré, 1994; Adelstein, 1996). Per aquest motiu, es considera que hi ha hagut una banalització dels formants cultes (Adelstein, 1996), en la mesura que les unitats han passat de l'àmbit tècnic a l'àmbit general, és a dir, s'han generalitzat. La principal causa d'aquest procés de generalització és, segons Guerrero Ramos i Pérez Lagos (2012), la universalització dels formants cultes, que són a l'abast dels usuaris de la llengua, la qual cosa té lloc gràcies a la globalització i a la divulgació del coneixement científic, fet que permet als parlants accedir a unitats i expressions formals, però que utilitzen d'una manera diferent.

Aquest ús diferent i generalitzat ha produït canvis formals i semàntics en alguns formants cultes, qüestió que ha dut alguns autors a considerar-los pseudocultismes o cultoides (Ginebra et al., 2014; Rull, 2009), com explicàvem anteriorment. Malgrat això, hem de considerar aquests canvis com una ampliació de la regla de formació de mots. Efectivament, el que va començar com una suposada transgressió de les regles —ja que generava combinacions que fins aleshores no es consideraven possibles—, actualment ha de considerar-se'n un canvi i ampliació, ja que és un patró amb una productivitat elevada, com expliquen Cabré et al. (2001, p. 205-206). Respecte dels canvis produïts, destacarem els de tipus semanticopràgmatc —relacionats amb el significat i l'ús— i els de tipus morfosintàctic —relacionats amb la combinatòria.

3.1 Canvis semàntics i pragmàtics

Com explicàvem, determinants formants cultes han perdut el significat etimològic i tècnic i n'han adquirit un de nou, que deriva d'un canvi de l'ús d'aquestes unitats. Respecte d'aquesta modificació semàntica, cal destacar que pot generar 1) una *resemantització total*, és

a dir, que la unitat adopti un significat totalment diferent del significat inicial; o 2) una *resemantització parcial*, en què el formant pren una part del significat etimològic, és a dir, el restringeix. A continuació presentem alguns casos que ho exemplifiquen.⁵

a) *Resemantització total*

La resemantització total dels formants cultes no és tan habitual com la resemantització parcial, de manera que trobem pocs exemples d'aquest tipus. En el corpus que hem utilitzat, bàsicament n'hem detectat tres casos. Un d'ells és la forma sufixada *-itis*, que ha perdut el significat referit a 'inflamació de x' (*pancreatitis*, *apendicitis*), pròpia de l'àmbit mèdic, i n'ha adquirit un de nou, relacionat amb un 'interès desmesurat per x' (*whatsappitis*, *madriditis*), com demostra l'estudi de Cabré et al. (2008, p. 126-127). Un altre exemple d'aquest tipus és el de *-fobo* —i per extensió també *-fobia*—, que deixen d'indicar una 'por o temença per x' (*zòfob*, *fotofobia*) i fan referència a 'odi cap a x' (*islamòfob*, *gaifòbia*) —significat que ja recull el DIEC2. El tercer exemple d'aquest tipus és el del formant *-oide*, ja que deixa d'indicar semblança quant a comportament (*androide*) o forma (*bacteroide*), i pren el significat d'un 'comportament relacionat amb x' (*sentimentaloide*, *culturaloide*), que té una connotació pejorativa (López et al., 2008, p. 239), en la mesura que s'utilitza amb un valor despectiu.

b) *Resemantització parcial*

En canvi, la majoria dels canvis consisteixen en resemantitzacions parcials, fet que es pot explicar per una modificació de l'ús que es fa d'aquestes unitats, les quals sovint adopten un tret +VALORATIU —és a dir, que explicita la subjectivitat de l'emissor— que pretén captar l'atenció de l'interlocutor. Ho podem veure amb formants com *-man*, el significat recte del qual designa una 'mania per x' (*erotòman*, *grafòman*), mentre que el significat nou designa 'algú amb un interès desmesurat per x' (*clàssicòman*, *balletòman*) —de la mateixa manera, doncs, també canvia el significat de *-mania* (*cleggmania*, *beatlemania*), que perd la denotació de patologia, pròpia del significat recte. Alguns altres casos similars són el de *-metre*, que deixa de fer referència a un 'aparell mesurador de x' (*termòmetre*, *audiòmetre*) i adquireix el sentit de 'quantitat de x' (*opinòmetre*, *aplaudímetre*) —amb un sentit clarament valoratiu—, tot i que també hi ha neologismes amb el significat recte (*etilòmetre*); i el de *-leg*, que deixa d'indicar una 'persona especialista en x' (*antropòleg*, *geòleg*) i pren el valor de 'persona entesa sobre x' (*totòleg*, *iecolèg*), però sense el sentit tècnic, sinó amb un valor pejoratiu.

En canvi, alguns formants no adopten un sentit valoratiu, sinó que simplement redueixen el significat etimològic, com ocorre amb el formant *-drom*, que ha passat de designar un 'lloc on se celebra una compe-

tició de x' (*velòdrom*, *hipòdrom*), per referir-se a un 'lloc on es desenvolupa x' (*dronòdrom*, *saltòdrom*), i el formant *-cidi*, que indica 'assassinat de x' (*feminicidi*, *urbanicidi*) en el seu sentit recte, però que també inclou el significat 'assassinat per x' en el cas concret d'*austericidi* i, per extensió, també canvia semànticament *-cida* amb *austericida* —construcció que també respon a un ús específic del formant, amb la intenció de captar l'atenció dels interlocutors, en aquest cas els lectors.

En la majoria de casos, els canvis semàntics es produeixen en les formes sufixades, en la mesura que són les que tenen una càrrega semàntica major: no oblidem que en els compostos cultes, el formant de la dreta fa la funció de nucli, mentre que la forma prefixada actua com a modificador. Malgrat això, algunes formes prefixades també canvien el significat recte i en prenen un que, tot i relacionar-s'hi, no és tècnic. Per exemple, *nano-* indica una quantitat relativa a 10^{-9} en sentit tècnic (*nanosegon*, *nanogram*), però en el llenguatge general simplement té el sentit de 'petit, menor' (*nanobús*, *nanorecerca*). Aquest canvi ocorre bàsicament amb els formants que indiquen quantitat, com ho són *macro-*, *mini-*, *mega-* i *nano-*, que també adopten un significat de tipus apreciatiu, en la mesura que s'utilitzen com a diminutius (*microbolso*, *minipeveter*) o augmentatius (*macrocolla*, *megapastís*), tot i que en alguns casos poden lexicalitzar-se, com ocorre amb *minimoto*, que designa un tipus específic de motocicleta.⁶

Un tema diferent és el dels denominats *prefixoides*, del tipus *foto-*, *tele-* o *radio-*, que alguns autors també consideren fruit d'un canvi semàntic (Ginebra et al., 2014), tot i que, en aquest cas concret, considerem que no hi ha una resemantització, sinó que realment es tracta de formes homònimes que tenen un origen i un significat diferents (Vallès, 2004, p. 178), tot i que aquest significat depengui, en certa mesura, del formant clàssic. Com assenyala Adelstein (1996) els *prefixoides* provenen de formes truncades que coincideixen amb un tema culte, com per exemple *foto-*² de *fotografia* i, fins i tot, alguns es lexicalitzen, com ocorre quan parlem d'una *foto*.

3.2 Canvis morfosintàctics: la combinatòria dels formants

Com explicàvem al principi d'aquest punt tercer, els canvis en els formants cultes no són exclusivament semàntics, sinó que també afecten la seva combinatòria. La generalització d'aquestes unitats ha provocat que es transgredeixin les regles de formació de mots o, com expliquen Cabré et al. (2001, p. 205-206), que la regla s'eixampli —en aquest cas, optem per descartar la idea que ha aparegut una regla nova, d'acord amb els plantejaments generativistes, que entenen les regles de formació de mots com un conjunt finit (Guilbert, 1975, p. 29). Aquests canvis en les regles de formació de mots es produeixen per diferents motius, tot i que la principal causa és el pas de la llengua d'espe-

cialitat a la llengua general, la qual cosa ha permès combinacions noves. Amb tot, és innegable que la combinatòria ha canviat i que, actualment, en la llengua general, la majoria dels compostos cultes són híbrids, com veurem tot seguit. A més, cal tenir en compte que els formants cultes han ampliat les possibilitats de combinació, ja que s'adjunten a noms propis, a sigles i, fins i tot, a bases manllevades.

En català, en relació amb la llengua general, la tendència és formar compostos cultes en què intervé una base patrimonial i una forma prefixada i, en canvi, no és habitual l'aparició de compostos cultes propis, és a dir, els que es formen a partir de la combinació de dos formants, tot i que també n'hi ha (*cleptòcrata*, *megàpoli*). Respecte dels compostos cultes en què apareix una forma sufixada i una base patrimonial i els formants a la manera culta, cal tenir en compte que la productivitat tampoc no és gaire elevada, ja que representen un nombre de casos molt baix —concretament un 7,34 % els primers i un 9,18 % els segons, enfront del 76,64 % dels compostos cultes en què participen una forma prefixada i una base patrimonial.

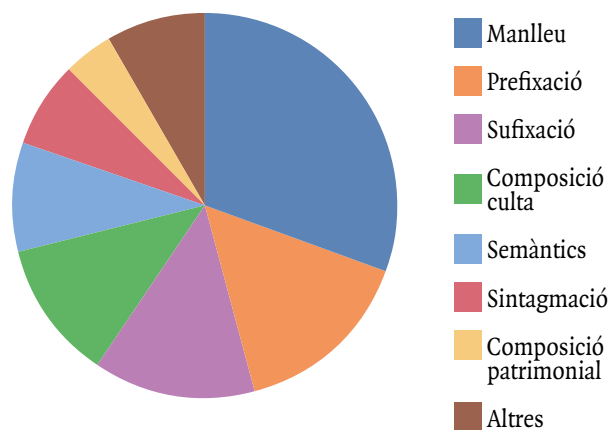
Més enllà d'aquests canvis, també cal destacar que la combinatòria ha canviat perquè en unir-se formants amb bases patrimonials s'han produït combinacions que, inicialment, eren considerades agramaticals o contràries a les regles de formació de mots. Un exemple clar és el formant *-itis*, que tradicionalment s'adjuntava a bases que es relacionaven amb parts del cos (*anitis*, *bursitis*) i que actualment s'adjunta a qualsevol tipus de base nominal (*barcelonitis*, *fascitis*), com assenyalen Cabré et al. (2008, p. 126-127). En línia amb aquests plantejaments, tenim formes sufixades com *-metre*, que s'adjuntava inicialment a bases relacionades amb unitats, efectes o propietats, en el sentit físic i, per tant, mesurable (*alcalímetre*, *voltímetre*) i que actualment es combina amb bases no mesurables i, sovint, abstractes (*críticòmetre*, *cagòmetre*), amb un ús pejoratiu —per tant, el canvi respon a una qüestió pragmàtica, en la mesura que se'n fa un ús apreciatiu.

També és interessant destacar, en general, que la banalització ha permès que alguns formants s'uneixin a noms propis, com *-fòbia* (*trumpfòbia*), *-itis* (*barcelonitis*, *madriditis*) i, sobretot, *-mania*, que en el corpus de treball només hem documentat adjunt a noms propis, siguin de persona (*cleggmania*, *boschmania*) o de productes culturals (*heidimania*, *simpsonmania*). A més de noms propis, també trobem formants que s'adjunten a bases manllevades (*ciberbullying*, *mixologia*) i a sigles (*iecòleg*, *mini-LP*).⁷ I, a més a més, en el cas de les formes prefixades, els formants també s'uneixen a bases verbals (*autoeditar*, *crioconservar*, *geolocalitzar*), no només nominals i adjectivals. Amb tot, els compostos cultes verbals són una minoria i en la majoria dels casos són formats amb *auto-* —la qual cosa implica que gairebé sempre siguin verbs pronominals, atès que fan referència a 'un mateix'. Com podem veure, per tant, la banalització ha ampliat les possi-

bilitats combinatòries dels formants cultes, fins i tot si són compostos cultes a la manera culta, que també poden adjuntar-se a noms propis (*akeynesianomarxià*) i a bases manllevades (*risoteràpia*).

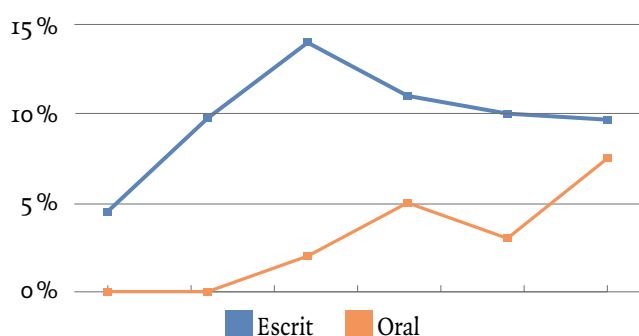
4 La productivitat de la composició culta: de l'escrit a l'oral

En relació amb la productivitat de la composició culta, com comentàvem al principi, alguns estudis previs ja han demostrat que ha esdevingut un mecanisme de formació de mots que s'ha generalitzat, tot i que hi ha una gran diferència segons el mecanisme de composició culta, atès que el grup més nombrós d'aquest tipus d'unitats és el dels compostos cultes híbrids, com explicàvem a § 3.2. Entre el 2000 i el 2009, la composició culta representava entre un 12 % i un 14 % dels neologismes registrats en català a l'Observatori de Neologia (Cañete et al., 2015). Tot i així, aquestes dades només fan referència al corpus de neologismes relatiu a la premsa escrita, ja que si prenem totes les dades, el percentatge és molt menor. Efectivament, es tracta d'un recurs propi de l'àmbit escrit, però poc usual en l'àmbit oral (Cañete et al., 2015, p. 54), aspecte que ens permet adonar-nos que es tracta d'un procés de formació de mots que requereix una fixació major que la prefixació. I també que es tracta d'un recurs expressiu propi de l'escrit, en la mesura que l'oralitat permet altres recursos per ressaltar una idea o expressió. Segons les dades amb les quals hem treballat, podem veure que la composició culta representa un 11,32 % dels neologismes recollits per l'Observatori de Neologia en català, de manera que és el tercer procés de formació de mots més productiu, superat per la sufixació (13,21 %) i la prefixació (14,88 %), que és el procés més productiu, si no tenim en compte els manlleus, que representen gairebé el 31 % dels casos.

GRÀFIC 1. Productivitat dels processos de lexicogènesi en català

Un altre aspecte que volem remarcar és que la composició culta en català és un procediment que pren força sobretot a partir de 1995, atès que respecte de l'any 1990 incrementa la productivitat en un 5 %. El moment més àlgid va ser l'any 2000, amb un 13,61 %, tot i que, posteriorment, ha baixat fins a mantenir-se al voltant del 9 %. A continuació ho il·lustrem al gràfic 2. Òbviament, aquests percentatges es redueixen considerablement si tenim en compte exclusivament les dades relatives al buidatge oral de neologismes, amb xifres que se situen en una mitjana del 3 %.

GRÀFIC 2. La composició culta en català entre 1990 i 2015

Si mirem el gràfic, veurem que el punt més alt en relació amb el buidatge oral és al 2015, de manera que és interessant veure com, a poc a poc, és un procés de formació de mots que pren força en l'àmbit radiotelevisiu. Tenint en compte, doncs, que hi ha una tendència regular a l'alça, podríem pensar que, en qüestió d'anys, la composició culta no es limitaria exclusivament a l'àmbit escrit i podria irrompre amb més força en els usos orals. Amb tot, aquesta hipòtesi només podrà ser comprovada mitjançant un estudi diacrònic exhaustiu.

5 Conclusions

En definitiva, podem dir que la composició culta engloba un conjunt de mecanismes diversos que van

des de la unió de dos temes cultes fins a la combinació de dues bases patrimonials mitjançant una vocal d'enllaç, passant per les construccions en què intervé un formant culte —o un afixoide. D'altra banda, hem de tenir en compte que és un recurs de formació de mots que té una gran presència en el camp de la terminologia biomèdica, però que també és propi de la llengua general, àmbit en què ha augmentat la productivitat, com demostren diversos estudis (Adelstein, 1996; GIEC, 2016). Conseqüentment, el pas de la llengua tècnica a la llengua general ha donat lloc a una banalització de determinades unitats, com ja han assenyalat estudis anteriors.

La banalització dels compostos cultes, per la seva banda, és palesa en un conjunt de canvis de tipus semanticopràgmat i morfosintàctic, en la mesura que els formants canvien de significat —n'adquireixen un de nou o restringeixen el significat inicial—, atès que s'usen amb un valor expressiu i, alhora, amplien les possibilitats combinatòries —els temes cultes deixen d'adjuntar-se a altres temes cultes i es combinen amb mots de la llengua general. Malgrat això, la banalització no implica que el procés deixi de ser el mateix, tot i que alguns autors ho posin en dubte: la composició culta és la denominació del procés morfològic, per tant, no depèn del caràcter tècnic o general de les unitats resultants.

Finalment, respecte de la productivitat, hem de tenir en compte que es tracta d'un recurs especialment freqüent en la formació de mots, atès que representa el tercer procés que més neologismes produeix, segons la base de dades de l'Observatori de Neologia, només superat per la prefixació i la sufixació. Això no obstant, aquesta productivitat és relativa i sobretot pròpia de l'àmbit escrit —premsa i revistes—, encara que en l'oral té una presència molt menor —malgrat que, amb el temps, sembla que va adquirint-hi una major presència. Igualment, també cal tenir en compte que el mecanisme més productiu de la composició culta és el que genera mots a partir d'un formant culte i un mot patrimonial, del tipus *biomedicina* o *titulitis*, que té un patró més semblant a l'afixació.✱

Bibliografia

- ADELSTEIN, Adreina (1996). «Banalización de términos con formantes grecolatinos». A: RITERM (ed.). *Actas del V Simposio Iberoamericano de Terminología* Riterm. Mèxic: Riterm, p. 12-17.
- BARRERA, Mariona; FREIXA, Judit; RAMON, Ariadna; SOLER Carla (2016). «La intensificació positiva en neologia catalana (*superfort*, *megacrac*, *ultraindepe* i altres herbes)». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Mots d'avui, mots de demà*. Barcelona: IULA-UPF, p. 115-126.
- BERNAL, Elisenda (2000). *Els sufixos verbalitzadors del català. Relacions semàntiques i diccionari*. Tesis doctoral. Barcelona: IULA-UPF.

- BERNAL, Elisenda (2010). «Nuevos prefijos: implicaciones para la morfología y la lexicografía». A: ILIESCU, Maria; SILLER-RUNGGALDIER, Heidi; DANLER, Paul (ed.). *Actes du XXV Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*. Berlín: De Gruyter, p. 361-373.
- BERNAL, Elisenda; GARCIA-PINOS, Eva; MILÀ-GARCIA, Alba (2016). «La gràcia és al final: la col·loquialització dels compostos a la manera culta». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Mots d'avui, mots de demà*. Barcelona: IULA-UPF, p. 73-96.
- CABRÉ, M. Teresa (1994). *A l'entorn de la paraula*. Vol. II. València: Universitat de València.
- CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (2001). «Anàlisi contrastiva de la innovació lèxica en català i en castellà». *Caplletra*, núm. 30, p. 199-212.
- CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (2008). «À la limite des mots construits possibles». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Lèxic i neologia*. Barcelona: IULA-UPF, p. 117-133.
- CANETE, Paola; FERNÁNDEZ Sabela; JANER, Francina (2015). «La neologia per composició culta». A: FREIXA, Judit; BERNAL, Elisenda; CABRÉ, M. Teresa (ed.). *La neologia lèxica catalana*. Barcelona: IEC, p. 53-69.
- [DIEC2] = *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: IEC. <<http://dlc.iec.cat/>>. Data de consulta: 22 d'abril de 2018.
- FELIU, Judit (2004). «Neologismes formats per composició culta». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Llengua catalana i neologia*. Barcelona: Meteora, p. 113-130.
- GALISSON, Robert (1978). *Recherches de lexicologie descriptive: La banalisation lexicale*. París: Nathan.
- [GIEC] = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: IEC.
- GINEBRA, Jordi; LLAGOSTERA, Roser; RULL, Xavier (2014). «Composició culta / neoclassical compounding». A: CABRÉ, M. Teresa; DOMÈNECH, Ona; ESTOPÀ, Rosa (ed.). *Mots nous en català / New words in Catalan. Una panoràmica geolèxica / A diatopic view*. Amsterdam: John Benjamins, p. 67-83.
- GRÀCIA, Lluïsa (2002). «Formació de mots: composició». A: SOLÀ, Joan; LLORET, M. Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. I. Barcelona: Empúries, p. 781-829.
- GUERRERO RAMOS, Gloria; PÉREZ LAGOS, Fernando (2009). «La composición culta y la neología de la prensa escrita». *Revista de Investigación Lingüística*, núm. 12, p. 65-81.
- GUERRERO RAMOS, Gloria; PÉREZ LAGOS, Fernando (2012). «¿Es la composición culta, en la actualidad, el procedimiento más productivo para la creación de neologismos?». *Terminàlia*, núm. 6, p. 26-36.
- GUILBERT, Louis (1975). *La créativité lexicale*. París: Larousse.
- IORDAN, Iorgu; MANOLIU, María (1972). *Manual de lingüística románica*. Vol. II. Madrid: Gredos.
- LANG, Mervyn Francis (1992). *Formación de palabras en español: Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Madrid: Cátedra.
- LÓPEZ, Sílvia; MAYORAL, Cristina; PIBERNAT, Muntsa; SOLÉ, Elisabet (2008). «Dos formants pejoratiu: el prefix pseudo- i el sufix -oide». OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Lèxic i neologia*. Barcelona: IULA-UPF, p. 235-248.
- [OBNEO] = OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004). *Metodologia del treball en neologia: criteris, materials i processos*. Barcelona: IULA-UPF.
- RULL, Xavier (2009). *La composició culta en català*. Palma: Moll.
- STEHLÍK, Petr (2011). *Aspectos problemáticos de la prefijación*. Brno: Muni Press.
- VAL ÁLVARO, José Francisco (1999). «La composición». A: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (ed.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. III. Madrid: Espasa, p. 4757-4841.
- VALLÈS, Teresa (2004). *La creativitat lèxica en un model basat en l'ús*. Barcelona: PAM.

Notes

1. Aquest article parteix de la tasca desenvolupada en el marc de la tesi doctoral que tenim en curs a la UPF amb la doctora Judit Freixa i, alhora, del treball final de màster que vàrem elaborar a la UOC amb la doctora Ona Domènech.
2. Actualment estem desenvolupant una tesi doctoral a la Universitat Pompeu Fabra sobre aquesta qüestió.
3. Hem de tenir en compte que en alguns casos es tracta d'unitats homònimes i no del mateix formant, com passa amb *tele*⁻¹ (*telenovel·la*) i *tele*⁻² (*telemàdmetre*), com recull el DIEC2; per tant, no tots els casos són resemantitzacions.
4. A propòsit d'aquest criteri, cal tenir en compte que no hi ha un consens general, ja que actualment la composició culta és una mena de comodí en què s'insereixen diferents mecanismes, no sempre tan homogenis com ens pensem.
5. Hi ha diversos treballs anteriors que analitzen els canvis semàntics i de combinatòria d'alguns formants cultes, com el de Cabré et al. (2008), López et al. (2008) i Bernal et al. (2016).
6. Hi ha poques referències al tret +VALORATIU dels formants cultes. En aquest sentit, cal destacar Bernal et al. (2016) i Barrera et al. (2016).
7. Aquest exemple pertany a un corpus de neologismes en castellà. En català no documentem cap forma prefixada adjuntada a una sigla, però això no implica que no sigui una combinació possible, especialment quan trobem formes sufixades lligades a sigles, com *ieòleg*.

Terms designating places for the celebration and civil registration of marriages and places for the issuance of marriage certificates in Brazilian history¹

BEATRIZ CURTI-CONTESSOTO

São Paulo State University (UNESP)

bfc.contessoto@unesp.br

Beatriz Curti-Contessoto és

estudiant de doctorat en Estudis Lingüístics a la Universitat Estatal Paulista al Brasil (UNESP), amb el suport de la Fundació de Recerca de São Paulo (FAPESP). Es va graduar a la mateixa universitat en Traducció (francès-castellà) l'any 2014. Col·labora també amb el Centre de Ressources et Information en Français (CRIF), fundat per la UNESP i l'ambaixada francesa a São Paulo. Treballa com a traductora i com a professora al campus de São José do Rio Preto de la UNESP. Els seus interessos de recerca cobreixen aspectes històrics i socioculturals de la traducció i la terminologia, especialment en l'àmbit del dret i de la traducció jurada.

Abstract

Based on diachronic terminology, on the teoria comunicativa de la terminologia (TCT, communicative theory of terminology), postulated by Cabré (1999), and on aspects of Brazilian history and Brazilian law, a study is made of terms denominating places for the celebration and civil registration of marriages and the registration and issuance of Brazilian marriage certificates issued between 1890 and 2015 focusing on sociocultural and historical aspects underlying them.

KEYWORDS: diachronic terminology; marriage certificate; sociocultural aspects; Brazilian Portuguese

Resum

Termes referits als llocs de celebració i registre civil de matrimonis i als llocs d'expedició de certificats de matrimoni en la història del Brasil

En el marc de la teoria comunicativa de la terminologia (Cabré, 1999) i a partir d'una orientació diacrònica que té en compte aspectes de la història del Brasil i de les lleis brasileres, estudiem els termes que es refereixen als llocs de celebració i de registre dels matrimonis civils i de l'expedició de certificats de matrimoni emesos al Brasil entre els anys 1890 i 2015, centrant-nos en els aspectes socioculturals i històrics que hi ha darrere d'aquesta terminologia.

PARAULES CLAU: terminologia diacrònica; certificat de matrimoni; aspectes socioculturals; portuguès brasiler

TERMINÀLIA 18 (2018): 14-24 · DOI: 10.2436/20.2503.01.123

Data de recepció: 5/3/18. Data d'acceptació: 16/7/18

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introduction

The proclamation of the First Republic of Brazil in 1889 impacted the country in various ways, especially in the legal environment, including the separation of Church and State and, consequently, the freedom of worship and the establishment of civil marriages. The marriage certificate was created as a document that could formalise this kind of union before the State and society.

Due to the need to celebrate marriages and to elaborate a legal secular document that confirmed their validity in Brazil, the Republican Government had to organise a legal structure that could deal with this new reality. With this structure, new legal terms became directly related to the civil registration and celebration of marriages, and to the preparation of Brazilian civil marriage certificates.

The present study examines the terminology related to the places for the celebration and registration of marriages (such as *Câmara Municipal* and *igreja*) and to the places for the issuance of the civil marriage certificates (such as *Câmara Municipal* and *cartório*). The proclamation of the Republic in Brazil (1889) was taken as a reference point, for the purposes of explaining why some terms disappeared and others were created focusing on the sociocultural and historical aspects involved.

This research was mainly based on the *teoría comunicativa de la terminología* (TCT, communicative theory of terminology) (Cabré, 1999); on the proposal of Barros (2004, 2007), especially including the criteria used to identify terms in their context; and on diachronic terminology (Tartier, 2006; Bortolato, 2013). To analyse the sociocultural aspects relating to the terms, aspects of Brazilian history and Brazilian law were examined.

It is hoped that the study will contribute to terminology, especially in the field of diachronic terminology, since diachronic terminological studies make it possible to observe the evolution of terms over time and to understand the sociocultural changes that occurred during their evolution. Studies of Brazilian Portuguese based on a diachronic perspective are rare. It is therefore hoped that the study will contribute to the expansion of the linguistic and cultural knowledge of the subject.

2 Theoretical Assumptions

Until 1861, the Catholic Church was the only institution officially responsible for the registration and celebration of marriages in Brazil. The Law of 3 November 1827 (Brazil, 1827) was based on the Council of Trent, entitling parish priests to celebrate marriages (Obeid, 2013). However, marriages celebrated by other religious entities were not officially recognised by the law of that time (Soares, 1895).

Considering the great number of non-Catholic immigrants who arrived in Brazil during the Empire period (1822-1889), the Emperor, by means of Decree

No. 1,144 of 1861, extended “the civil effects of marriages that were celebrated according to the laws of the Empire to the people who professed a different religion from the State’s” (Brazil, 1861, own translation).

At that time, religious institutions celebrated and issued religious marriage certificates, which proved the union between spouses, and the Empire registered marriages for the purposes of control, since the Catholic Church was not the only religious institution responsible for this specific registration.

Before the establishment of the First Republic in Brazil, Decree No. 5,604 of 25 March 1874 made the civil registration of marriages mandatory, in order to facilitate the census of the Brazilian population (Brazil, 1874). Marriages continued to be celebrated in the Church while the civil registration just recorded them but did not issue a separate certificate.

After the proclamation of the Republic in 1889, the Church and State were separated. In 1890, the interim Government established civil and secular marriage by Decree No. 181. According to this decree, marriage was a legal and secular act of legitimate and indivisible union between a man and a woman for the purposes of procreation and the construction of a family, with specific rights and responsibilities (Brazil, 1890).

In 1934, the Constitution of the Brazilian Republic recognised the civil effects of religious marriages. According to this law, “the marriage before a minister of any religion, as long as the celebration does not conflict with public order or with good moral values, will have the same effects as civil marriage, provided that the marriage is recorded in the Civil Register” (Brazil, 1934, own translation).

It may therefore be assumed that the change of political regime (from the Empire to the Republic) greatly influenced Brazilian legal terminology, especially with regards to Brazilian marriage certificates. The present paper examines the influence of social and cultural factors on terms denominating places of celebration and registration of marriages and places of issuance of marriage certificates from 1890 until the present day.

According to TCT, the pragmatic conditions involving certain kinds of communication give a lexical unit the status of a *term* (Cabré, 1999, 123). A *term* is defined as “a lexical unit with a specific content within a specialised area” (Barros, 2004, 40, own translation).

TCT makes it possible to unify diachronic and terminological studies, since the theory defines a *term* as a specialised lexical unit of a language and, like this language, the term is subject to several interferences and influences. New terms appear and existing terms can change according to the evolution of language, considering the social and cultural changes of the community using the language.

Lexical units, whether terms or not, are “influenced by the different periods and historical conceptions, (...) [and] undergo changes and lexical renewals: mor-

phologically, syntactically and semantically” (Bortolato, 2013, 47, own translation). Thus, the scope of diachronic terminology is the study of the evolution of terminological units.

The development of this research from a diachronic perspective was based on Tartier (2006). According to that author, “the occurrences or disappearances of certain terms over time constitute the simple manifestation of change. They are measured by information such as presence/absence” (Tartier, 2006, p. 348, own translation).

To identify and delimit the terms studied in this paper, the criteria described by Barros (2007) facilitated the identification of terms in their context and the establishment of the limits of a syntagmatic term, as well as its level of lexicalisation. These criteria are: denomination of the area of speciality, non-separability of its components, existence of a definition, systemic compatibility, synonymic replacement, manageability, semantic unpredictability, co-occurrences, and use and frequency of usage (Barros, 2007, 42-50, own translation).

3 Methodology

In order to organise the corpus for analysis, marriage certificates were collected from different parts of Brazil with distinct dates of issuance, totalling 333 documents issued between 1890 and 2015, which were gathered with the assistance of collaborators and the Internet. The period was established according to the year in which civil marriage was instituted in Brazil (1890). It is important to highlight that, although these certificates were collected from different regions of Brazil, it was found that there are no regional variants, probably because they are legal documents that follow a specific format.

After the collection of these marriage certificates, the contents of each certificate were digitalised, replacing all the information that could identify any person with an [x], in order to preserve the identity of all the people involved. As an identification code for each document, the abbreviation CCB was utilised, followed by [YEAR] for the year of issuance. A textual corpus called CCBCorpus was established, with 85,115 words.

The CCBCorpus was submitted to the Concordance tool of the software Hyperbase version 10 (Brunet, 2015) to obtain a list of matches, in which all lexical items of the corpus were placed as the core of a co-text

T1 12b	e , Estado de Minas Gerais em meu cartório presente o cidadão Coronel	422
T1 50b	a de [BRASÃO] Estado de Cartório do Registro Civil das Pessoas	3
T1 50c	pessoa interessada que revendo no cartório a seu cargo , os livros de as	
T2 58c	termo de casamento do arquivo do cartório ao meu cargo , de um deles so	
T2 69a	Cartório de Paz do Districto de ,	
T3 127d	, ao qual me reporto e dou fé . Cartório de Paz do Districto de , d	
T6 294d	44 nesta cidade de Cosmorama , em cartório às 15 , 30 horas , perante o	
T7 342c	ro de 1959 . Ordem 438 Cartório Registro Civil - 2ª Sud - dis	
T7 357d	aio de 1950 , registro hoje neste cartório . PRIMEIRA VIA . O referido	
	cartório	422
	cartórios	3
T8 380a	se a anotação da comunicação aos Cartórios de Palmeras e Fernandópolis	
T8 394c	FIRMA , PROCURAR UM DOS SEGUINTE CARTÓRIOS : xxxxxxxxxxxx , R . xx xxxx	
T9 419b	de Firma , procurar os seguintes Cartórios : Tabelião xxxx , Rua xxxxx	
	carvalho	2
T6 388c	IAL Firma no 23 . 9 Tabelionato CARVALHO SOB . 9 Rua xxxxxxxxxxxxxxxx	
T7 326b	] Firma no 23 . 8 Tabelionato CARVALHO SOB . 8 Rua xxxxxxxxxxxx , xxx	
	cas	1
T7 330d	, contraído perante o Mº Juiz de Cas . Cidadão xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx , as t	
	casa	11
T1 1b	e e Estado do Rio de Janeiro , na casa de residência de , perante o	
T1 8b	e dois , as dez horas da manha na casa do Sr . , , prezente o juiz terri	
T1 14d	mez de _ de _ , n'esta Villa , na casa da Intendencia Municipal , em pub	
T1 15d	do _ , as horas da tarde , em casa do Juiz Districtal , presentes o	
T1 36c	a Palmeiro lote numero , na casa da residencia do cidadão ,	
T2 66c	arca de , Estado de , em casa de residência de Dº , á sua	
T2 67c	zia , Estado de Minas Geraes , em casa de residencia de D . Anna Gonçalv	
T3 112b	OS DO BRASIL TAMBAU - COMARCA DE CASA BRANCA [BRASÃO] ESTADO DE S	
T3 112b	s Naturais de Tambaú , Comarca de Casa Branca , E . de S . Paulo , etc .	
T5 225a	ESTADO RCIVIL TRIB . JUST . STA . CASA . TOTAL R R R R R R R Digitado	
T5 260e	ciliado no (a) Rua , nº , casa , Grajaú , Rio de Janeiro - RJ	
	casada	3
T1 1g	inta e dois annos , casado , , casada , com trinta e um annos de idade	
T2 56a	ELA , casada com _ anos de idade , natural	
T4 200b	her continuará usando seu nome de casada . O referido é verdade e dou	
	casado	15
T1 1g	_ , trinta e um annos de idade , casado , residente na Capital Federal	

FIGURE 1. Concordance lines of some lexical items of CCBCorpus

(surrounding text), followed and preceded by words (to the left and to the right). Figure 1 shows some concordance lines illustrating this phase of the study.

As can be seen in Figure 1, the Concordance tool generates a single row with all the co-texts of the lexical items in the CCBCorpus. All of these were analysed in order to select only those terms specifically denominating places for the celebration and registration of marriages and places for the issuance of marriage certificates. These terms are presented in Table 1.

Selected terms
Câmara Municipal
cartório
cartório de paz
cartório de registro civil
casa da Intendência Municipal
casa do Juiz Districtal
casa da residência
igreja
Igreja Matriz
sala de audiências
serventia
Serviço de Registro Civil
serviço registral

TABLE 1. Terms denominating places for the celebration and registration of marriages and places for the issuance of marriage certificates

The terms selected in Table 1 were analysed based on the criteria proposed by Barros (2007). The contributions of Tartier (2006) were utilised in order to carry out this research from a diachronic perspective. According to the dates of the documents and based on sociocultural and political aspects of the history of Brazil, it was sought to explain why some terms disappeared and others were created between the nineteenth and twenty-first centuries.

4 Results

Until 1861, the Catholic Church was responsible for the celebration and registration of marriages in Bra-

zil, as well as for the issuance of Catholic marriage certificates. Consequently, the terms denominating places for the celebration and registration of legal marriages, and the places for the issuance of religious marriage certificates (the only proof of valid marriage at that time), were related to the Catholic Church.

Here are some examples of Catholic marriage certificates, dating from 1830, 1857 and 1875.

As can be seen in Figures 2, 3 and 4, *capela* [chapel], *Matriz* [Main Church] and *paróquia* [parish] are terms denominating places for the celebration of marriages. Based on the Law of 3 November 1827 (Brazil, 1827), it may be deduced that these terminological units were also the places for the registration and issuance of Catholic marriage certificates, the only documentary

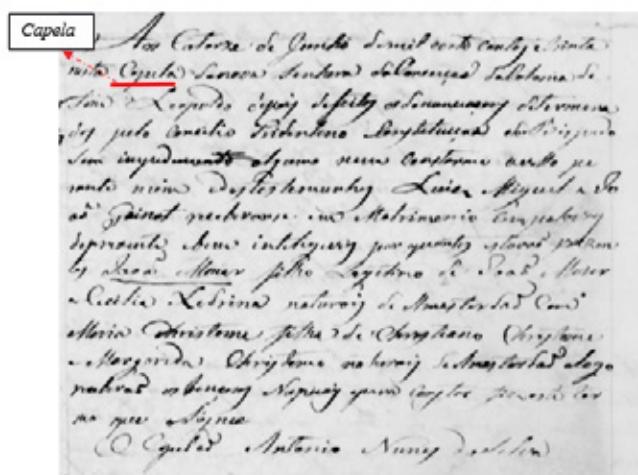

FIGURE 2. Catholic marriage certificate issued in 1830 (Pufal, 2011a)

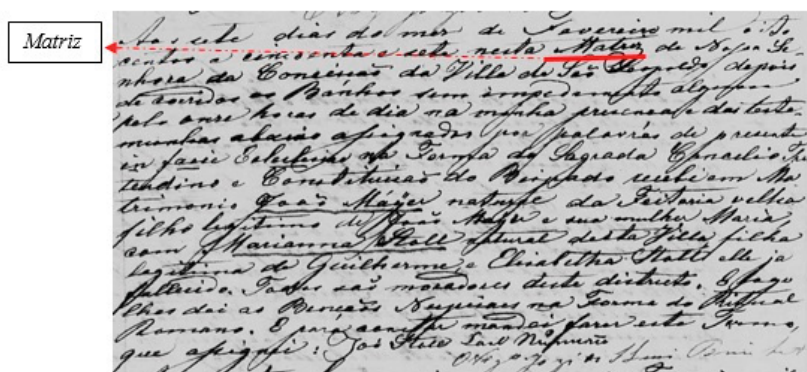

FIGURE 3. Catholic marriage certificate issued in 1857 (Pufal, 2011b)

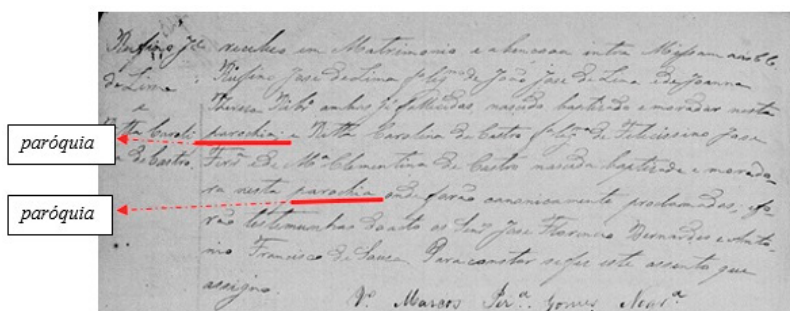

FIGURE 4. Catholic marriage certificate issued in 1875 (Ayres, 2013)

proof of marital union before the State and society at that time.

However, by 1875 (date of Figure 4), the State had already recognised the legitimacy of marriages celebrated in other religions. After 1861, other religious institutions in Brazil were officially empowered to celebrate and issue marriage certificates in proof of the marital union between non-Catholics. It was therefore possible that other terms denominating places for the celebration of marriages and for the issuance of religious marriage certificates may have been used at that time.

Unfortunately, the present research encountered no marriage certificates for other religions, probably because they are not available in archives or on the Internet due to their rareness and antiquity. Based on Decree No. 1,144/1861, it may be postulated that the terminological units appearing in non-Catholic marriage certificates would refer to the places for the celebration of marriages of these particular religions.

By recognising the legitimacy of non-Catholic marriages, the Empire needed to regulate the registration of marriages in general. For this reason, the Government issued Decree No. 3,069 of 1863, which set out the parameters for the registration of religious marriages:

Article 19. For the registration of marriages [...] there shall be [a book] for the marriages, which shall be the responsibility of the Clerk of the **Municipal Chamber** of the residence of one of the spouses [...];

Article 36. The registration of marriages of national people, or non-Catholic foreigners, consists of **the verbo ad verbum transcription of the authentic certificates of the celebration of the respective religious act**, issued by the pastors, or ministers of the **different religions of the States** to which the spouses belong. (Brazil, 1863, emphasis added, own translation)

It can be seen that there was no mention of the establishment of civil registration. Religious institutions were responsible for the issuance of the religious marriage certificate that proved the marital union and the Empire recorded these religious marriages in ledgers, for purposes of control.

The term *Câmara Municipal* [Municipal Chamber] was used to name the place for the registration of marriage certificates, whereas the terms concerning religious institutions indicated the official place for the celebration of the marriages and the official place for the issuance of the certificates. *Câmara Municipal* [Municipal Chamber], however, did not occur in the certificates of that time (as can be seen in the document of 1875), because, after registration, the Municipal Chamber did not issue another marriage certificate.

Before the establishment of the First Republic of Brazil, the Government began to organise the census

of the population to obtain objective data about Brazilian families. For this purpose, the Emperor issued Decree No. 5,604 of 1874, which made the registration of births, marriages and deaths in the ledgers of the Municipal Chambers mandatory (Brazil, 1874). At that time, the registry office was situated within the Municipal Chamber and it was the body responsible for recording the marriages in the registry ledger:

[...] **Article 62.** Within thirty days of the celebration of a marriage in the Empire's territory, the spouses, either national or foreign, themselves or by proxy, shall record the respective certificate in the **registry office** of the Clerk of the Peace of the district of their residence, for the purposes of certification or declaration, irrespective of their religion [...]. (Brazil, 1874, emphasis added, own translation)

As may be observed, the term *cartório* [registry office] denominated the "place for the registration of marriages for the purposes of governmental control", but it did not issue the marriage certificates at that time. This explains the absence of this terminological unit from religious marriage certificates recorded in the registry offices of the Municipal Chambers from 1874 to 1890.

It would therefore appear that the marriages continued to be celebrated in the Church, and the terms denominating places for the issuance of certificates still referred to religious institutions because they were the only entities allowed to issue these documents at that time.

After the proclamation of the First Republic of Brazil, the Church and State were separated and civil marriage was established in 1890. From then on, civil (mandatory) and religious (optional) marriages coexisted, and the civil marriage certificate was established as the only document with probative value of the marital union before the State and society.

There was therefore a relevant change in the concept of *casamento* [marriage] and the social value of the marriage certificate. The places for the celebration of civil marriages and for the registration and issuance of the certificates were also changed, consistent with the new concept of *casamento* [marriage] (civil, controlled by the State, secular) and with the new political and administrative organisation of Brazil. A set of lexical units that did not occur in religious marriage certificates before the existence of civil marriage appeared in the new certificates issued by the State.

The analysis of the corpus of Brazilian marriage certificates of marriages issued in the First Republic (1890-1930) revealed a variety of occurrences that denominated places for the celebration of civil marriages, as can be seen in Table 2.

CCCB1895/2005: [...] Assento de Casamento nº [x]. Aos [x] Díaz do mez de [x] de [x], n'esta Villa [x], na **casa da Intendencia Municipal**, em publica audiência, pelas [x] horas da manhã, presente o Juiz dos Casamentos cidadão [x] commigo official interino e as testemunhas [x] e [x] [...];

CCCB1895/2012: Numero [x]. Aos [x] dias do mez de [x], do anno de [x], nesta ex colônia [x], quarto districto de [x], Estado do [x], as [x] horas da tarde, em **casa do Juiz Districtal**, presentes o mesmo Juiz cidadão [x] commigo official effectivo, e as testemunhas [x] [...];

CCCB1904/2013: [...] Assento de Casamento nº [x] Aos [x] dias do mez de [x] de [x], nesta Villa de [x], linha [x] lote numero [x], na **casa da residencia** do cidadão [x], pelas [x] horas da manhã, ahi presente o cidadão [x] Juiz Districtal supplente em exercicio, commigo escrivão de seu cargo e as testemunhas [x] e [x];

CCCB1911/1963: Aos [x] de [x] de [x], às [x] horas da tarde, na **Câmara Municipal** desta cidade de [x], onde se achava o Major [x], 1º Juiz de Paz, acompanhado por mim Off. Do Reg. Civ., adiante assignado, perante as testemunhas [...];

CCCB1926/2010: [...] Aos [x] dias do mês de [x] de [x], as [x] horas, neste segundo districto do Municipio de [x], Estado do [x], em meu **Cartório**, presten, digo, presente o Sr. [x], primeiro suplente do Juiz districtal em exercicio as testemunhas no fim assignadas, compareceram os noivos [...];

CCCB1927/1946: [...] no dia [x] de [x] de [x] neste [x]º subdistricto – [x], na **sala de audiências** às [x] horas, perante o Juiz de Paz e Casamentos, [x], depois das formalidades legais (...). (emphasis added)

TABLE 2. Places for the celebration of civil marriages during the First Republic in Brazil

As can be seen in Table 2, the certificates contain a variety of terms referring to places for the celebration of civil marriages at that time, including: *Câmara Municipal* [Municipal Chamber], *casa da Intendencia Municipal* [house of the Municipal Administration], *cartório* [registry office] and *sala de audiências* [hearing room]. This range of terminological possibilities regarding the places for the celebration of civil marriages at that time may be explained by Decree No. 181 of 1890, specifically in Articles 23 and 24:

[...] **Article 23.** After being qualified, and with the certificate of the 3rd article, the spouses **shall ask the authority responsible for performing the marriage to designate the day, hour, and place for the celebration of the marriage.**

Article 24. In the absence of the designation of another place, the marriage shall be performed in the **hearing office**, during the day and open to the public, in the presence of, at least, two witnesses, who can be the spouses' parents, or in another **public or particular office**, according to the spouses' wish, if one of them cannot leave his/her house,

or if the authority decides that the designation of the place wished by the spouses is not inconvenient. (Brazil, 1890, emphasis added, own translation)

It may be concluded that there was no fixed place for the celebration of civil marriages, depending on the conveniences of the authority who performed the marriage or on the wish of the spouses.

The occurrences of the terminological units *Câmara Municipal* [Municipal Chamber] and *Intendencia Municipal* [Municipal Administration] are not limited to the names of places for the celebration of civil marriages, but also reflect conflicts of interest and power after the establishment of the Republic.

During the Empire, the term *Câmara Municipal* [Municipal Chamber] referred to the concept of “body competent to manage the municipalities”. However, “according to the speech of the Republican supporters, [due to the] habits of corruption and inefficiency typical of the Monarchy, Municipal Chambers governed by the men who were loyal to the Empire could not subsist in the Republic, recently implanted” (Santos, 2009, 3, own translation). Consequently, the Republican municipalities gradually replaced the Municipal Chambers with the Municipal Administrations. “As a result of the proclamation of the Republic, the Chambers were suspended in 1890 and replaced by the Municipal Administration Councils” (Brazil, 2007, own translation).

The term *Intendencia Municipal* [Municipal Administration] was therefore created to designate the governmental institution competent to autonomously manage the municipalities from the political and administrative perspectives in the recently established regime (Republic). To implement this idea, in the subsequent years “several laws and decrees were issued [in different states of the Republic], all of them protecting and emphasising the principle of municipal autonomy, one of the foundations of the Republic” (Santos, 2009, 4, own translation).

In the different Brazilian states, the Municipal Administration had been replaced by the City Hall by the end of the First Republic (1930). Thus, after the suspension of the Municipal Administration Offices, the concept of a body competent to manage the Brazilian municipalities, from the political and administrative perspective, was denominated by the term *Prefeitura Municipal* [City Hall]. “With the organisation of the Municipal Executive under the management of a Mayor (Law No. 374 of 19 December 1898), the former Administration Offices were transformed into Sections: Justice, Police and Health, Works and Finances, all of them subordinated to the Mayor” (Brazil, 2007, own translation).

Finally, the Municipal Chambers were re-established, which explains the occurrence of the term *Câmara Municipal* [Municipal Chamber] in the 1911 marriage certificate represented in Table 2. However,

the concept of this term was changed, as the Municipal Chambers acquired other functions.

Furthermore, it may be observed in the CCBCorpus that the terms denominating religious institutions, which occurred in religious marriage certificates issued before the establishment of civil marriage, did not occur in civil marriage certificates during the First Republic, which is a reflection of the official secularity of the marital union established by the Decree of 1890.

However, the analysis of the corpus revealed the occurrence of terms that have denominated religious institutions in civil marriage certificates issued after the First Republic in Brazil (1889-1930) until the present day, as may be observed in the following excerpts from certificates:

CCCB1976: PRIMEIRO CARTÓRIO E OFÍCIO DE JUSTIÇA [x] / Escrevente Habilitada / [x] – EST. de [x] / REGISTRO CIVIL E TABELIONATO / [x] / Serventuário / [x] / Escrevente / [x] TABELIONATO / Reconheço a firma abaixo de [x] e dou fé. / [x] / Em testemunho ____ da verdade. / O CASAMENTO RELIGIOSO FOI CELEBRADO NA **IGREJA** [x] NO DIA 16 DE 04 DE 76 PELO PADRE [x]. [...];

CCCB1987/2000: [...] Casamento realizado perante o(a) SR. [x] -TEST. QUALIFICADA em [x] de [x] de [x] às 17:00 horas, no (a) **IGREJA** [x], nesta cidade sob o regime de COMUNHÃO UNIVERSAL DE BENS. [...];

CCCB2004c: [...] Casamento religioso com efeito civil, realizado de acordo com o art. 1515 do Código Civil Brasileiro na **IGREJA MATRIZ** [x] - GUARÁ II – DF, no dia [x] de [x] de [x], às 20:30 horas, pelo celebrante Sr^(a) Diác. [x] [...] (emphasis added)

TABLE 3. Places for the celebration of religious marriages with civil effects after the First Republic in Brazil

As may be seen in Table 3, the terms *igreja* [church] and *igreja matriz* [main church] refer to the places for the celebration of these marriages, although the certificates were issued by the registry office. It may be explained by reference to the Federal Constitution of 1934, which changed the concept of *casamento* [marriage] because it was no longer totally secular. To designate this new concept, the term *casamento religioso com efeitos civis* [religious marriage with civil effects] was established in the Brazilian legal environment and is valid in the country to this day.

With the establishment of civil marriage, religious marriage became optional (from the State's perspective) and lost its civil effects. This determination displeased the Catholic population. Consequently, the President at that time, Getúlio Vargas, "realising that he needed the support of the population to stay in power, issued some decrees to please the majority of the national population" (Silva, 2012, 6, own translation), mainly represented by the Catholic Church. Thus, "the Constitution of 1934 in a certain way re-Christianises the Bra-

zilian legislation" (Kowalik, 2007, 3, own translation), reflecting the political moment that Brazil was undergoing during the Vargas Era (1930-1945).

Marriages celebrated in religious environments were thus legitimised by the State once again, enabling spouses to marry twice: once in a church and then again before a justice of the peace. Couples got married in the church of their religion, and the marriage was declared by the religious authority. However, the certificate was issued by the State.

Thus, the terms denominating religious institutions once again represented the "place of celebration of official marriages". The difference in relation to the Empire period is that these institutions were no longer responsible for issuing marriage certificates.

Concerning the place of registration and issuance of the certificates, before the establishment of civil marriage the concepts were denominated by the terms *Câmara Municipal* [Municipal Chamber] and *cartório* [registry office], which are not found in the documents due to the fact that those terms referring to religious institutions (*igreja* [church], *matriz* [main church], *capela* [chapel], for example) also denominated the place for the issuance of marriage certificates at that time. After the establishment of civil marriage, the registration and issuance of Brazilian marriage certificates were centralized in the registry office.

Analysis of the corpus of study reveals that the term *cartório* [registry office] occurs in certificates issued until very recently. Here are some examples:

CCCB1890/2000: Registro de casamento feito no dia vinte e seis de maio de 1890, neste distrito de Paz e **Cartório** de [x], Estado do [x];

CCCB1904: [...] como tudo se vê do Acto lavrado e assignado no livro competente ao qual me reporto ao meu poder e **cartório**, do que dou fé [...];

CCCB1916: [...] Certifico que no dia [x] de [x] de [x] às [x] horas, neste districto, em **cartório**, depois da habilitação legal conforme preceitua a lei e perante o segundo juiz de paz e casamentos receberam-se em matrimonio [x] e dona [x], [...] tudo como se vê do Acto lavrado no livro nº. [x] à folhas nº. [x] ao qual me reporto e dou fé. / **Cartório de Paz** do Districto de [x], [x] de [x] de [x];

CCCB1936b: [...] como tudo se vê do acto lavrado assignado no livro competente, ao qual me reporto e dou fé. / **Cartório de Paz** do Districto de [x], [x] de [x] de [x] [...];

CCCB1959/1969: [...] CERTIFICO, que no livro n.º B [x], de assento de casamentos, dêste **cartório**, às fls. 6 e sob n.º de ordem 1306, consta lavrado em data de 12 de setembro de 1959 o assento do matrimônio de [x] e [x], contraído perante o Juiz de Casamentos [x] [...];

CCB1963: REPÚBLICA DOS ESTADOS UNIDOS DO BRAZIL / ESTADO DE [x] / COMARCA DE [x] / DISTRITO DE [x] (Do município de igual nome) / **Cartório do Registro Civil** das Pessoas Naturais / SERVITUÁRIO / [x] / CERTIDÃO DE REGISTRO DE CASAMENTO / [...];

CCB1964: [...] Foram apresentados os documentos exigidos pelo art. 180 N.º 1, 2, 3 e 4 do Código Civil. – Observações: Regime comum. Assentamento feito em 24 de janeiro de 1965. / O referido é verdade e dou fé. / [x], 28 de junho de 1965. / O Oficial / [x] / **Cartório do Registro Civil** / Dr. [x] / Oficial Vitalício / Município de [x] – Est. de [x] [...];

CCB1971: [...] Foram apresentados os documentos exigidos pelo artigo 180 N.ºs um, dois, três e quatro do Código Civil. – Observações: o regime adotado é o de comunhão de bens. Primeira via, isenta de selos. / O referido é verdade e dou fé. / [x], 08 de maio 05 de 1971 / [x] / OFICIAL / **Cartório de Reg. Civil e Anexos** / [x] / ESCRIVÃO / Distrito e Município de [x] / COMARCA [x] [...];

CCB1980: [...] OBSERVAÇÕES: Casamento registrado neste **cartório** em 04 de fevereiro de 1980, nos termos da Lei nº 1110 de 23 de Maio de 1950. / PRIMEIRA VIA. / O referido é verdade. dou fé. [...];

CCB1990: REPÚBLICA FEDERATIVA DO BRAZIL / ESTADO DE [x] / O Oficial [x] / SUBST.: [x] / **CARTÓRIO DO REGISTRO CIVIL DAS PESSOAS NATURAIS** / DISTRITO, MUNICÍPIO E COMARCA DE [x], ESTADO DE [x] / RUA [x] – TELEFONE: [x] / CERTIDÃO DE CASAMENTO [...] (emphasis added).

TABLE 4. Cartório [Registry office]: place for the registration and issuance of marriage certificates

As can be seen in Table 4, after 1890 registry offices were responsible not only for the registration of marriages, but also for being the competent body for testifying and issuing civil marriage certificates with probative value before the State and society. A new concept of *cartório* [registry office] and the new term *Cartório de Registro Civil* [Civil Registry Office] (or *Cartório de Paz* [Office of the Justice of the Peace]) were created, designating the body responsible for the registration and issuance of marriage certificates.

This situation obtains until the present day, even in the case of religious marriages with civil effects. Indeed, in this kind of marriage, the civil ceremony is not necessary. However, the certificates of religious marriages with civil effects have the following structure.

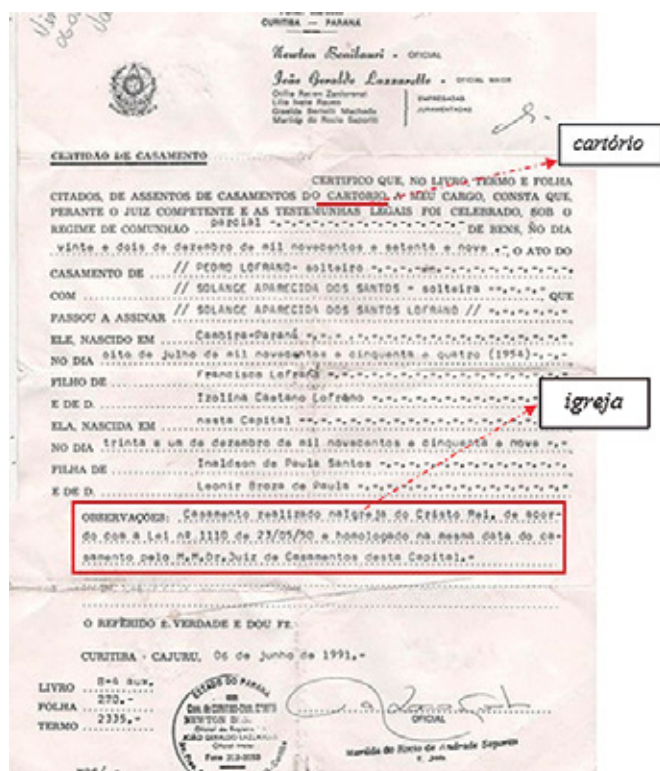

FIGURE 5. Religious marriage certificate with civil effects issued in 1991 (Ofrano, 2013)

As can be seen in Figure 5, this marriage, though celebrated in a church, was registered in a registry office. Even with the establishment of religious marriage with civil effects, the term *cartório* [registry office] continued to denominate the only body competent to register and to issue Brazilian marriage certificates and is shown on certificates. Therefore, the civil effects are applicable to religious marriages as soon as they are officially registered in the registry offices.

Other terms denoting places for the registration and issuance of Brazilian marriage certificates were found in the corpus.

As can be seen in Table 5, there are some terminological units denominating the place for the registration and issuance of marriage certificates which did not occur prior to the 1990s, such as *Serviço de Registro Civil* [Civil Registration Service], *Serviço Registral* [Registry Service] and *serventia* [service], in addition to the term *Cartório de Registro Civil* [Civil Registry Office], which had already appeared. The term *Serviço de Registro Civil* [Civil Registry Service] (or *Serviço Registral* [Registry Service]) was established based on Law No. 8,935 of 1994 to replace the term *Cartório do Registro Civil* [Civil Registry Office] and denominated the “service of registration and issuance of birth, marriage and death certificates”.

CCB1955/1997: 1º SERVIÇO DE REGISTRO CIVIL DAS PESSOAS NATURAIS – [x] – SP / SUBDISTRITO / [x] / OFICIAL INTERINO / [x] / Escrevente Substituto / [x] / Escrevente Autorizado / CERTIDÃO DE CASAMENTO / [x], Oficial do 1º Subdistrito do **Cartório de Registro Civil** das Pessoas Naturais de [x], Estado de São Paulo, etc. [...];

CCB1977/2002: [...] Certifico que, no livro competente de casamentos desta **Serventia**, consta o assento de matrimônio de [x] e de [x] [...] **TIMBRE: CARTÓRIO DO REGISTRO CIVIL** / 2º Subdistrito [...];

CCB1990/2005: [...] Observações: ASSENTO LAVRADO NO DISTRITO DE [x], ACERVO RECOLHIDO NESTA **SERVENTIA**. A margem direita nada consta até a presente data. Qualquer rasura ou entrelinha torna a presente sem efeito. [...];

CCB1991/2007: [...] Averbação. Aos 18 de novembro de 1998, foi apresentado a esta **Serventia**, um Mandado do Meritíssimo Juiz de Direito da 5ª Vara Cível desta Comarca, Dr. [x], expedido nos autos nº [x], de Pedido de Separação Judicial Consensual, requerida por [x] e [x] [...];

CCCB1997/2011: [...] Nome que cada um dos cônjuges passou a utilizar (quando houver alteração) / Observações / Averbações / Casamento celebrado neste **Serviço Registral**, perante o Juiz de Casamentos [x] (suplente) [...];

CCCB2004c: [...] Casamento religioso com efeito civil, realizado de acordo com o art. 1515 do Código Civil Brasileiro na IGREJA MATRIZ [x] - GUARÁ II – DF, no dia [x] de [x] de [x], às 20:30 horas, pelo celebrante Sr^(a) Diác. [x], inscrito neste **Serviço Registral** em [x] de [x] de [x] [...];

CCB2009: ESTADO DE [x] / **SERVIÇO REGISTRAL DAS PESSOAS NATURAIS** / Av. [x] Centro CEP [x] TEL. [x] / Bel. [x] / Oficial / [x] / Escrevente Substituta / CERTIDÃO DE CASAMENTO / LIVRO [x] / FLS [x] E Vº Nº DE ORDEM [x] [...] (emphasis added).

TABLE 5. Serviço de Registro Civil [Civil Registry Service]: place for the registration and issuance of marriage certificates

This terminological change reveals an important sociocultural aspect of Brazil regarding the history of registry offices. In Brazil, registry offices were always owned by families who, from generation to generation, managed these bodies, indefinitely. Law No. 8, 935 of 1994 altered the concept of *cartório* [registry office] particularly with regard to its social role and service for the State, eliminating the feature of private ownership:

[...] the expression “OWNER OF THE REGISTRY OFFICE” was also eliminated. The registry office continues to exist as a physical entity. The people working in the offices continue to be identified as “officers”, but **none of them is the owner in the sense of property or possession**. Under the

new legislation no one shall ever be identified by the term *cartorial* [registration officer], which designates a privileged situation, in which the officer should be studious, efficient and dedicated. It is important that **all those who perform or will perform notary and registration services are no longer the “OWNERS OF THE SERVICES” but the conscious and responsible “PERFORMERS OF THE SERVICES”**, as **DELEGATED agents of the Public Power**, authentic, secure and efficiently, under the control of the Judiciary, in a more active and comprehensive way. (Brazil, 1995, emphasis added, own translation)

We can see that the concept of *cartório* [registry office] had a negative connotation “due to a constant wave of pejorative references [...] with unpleasant meaning, with no correlation to the hundreds of offices providing this recognised public service” (Brazil, 2016, own translation).

Law No. 8.935/94, by establishing the term *Serviço Registral* [Registry Service], clarifies that this pejorative concept of the figure of a privileged owner of a registry office no longer exists, as “the public civil service examination and qualification for the performance of notary and registration activities became mandatory” (Brazil, 2014, own translation). Even though “people still use the term *cartório* [registry office], the figure of the owner of the registration office will be gradually diluted in the popular consciousness. These owners, who technically perform notary and registration services, must be identified as **SERVENTURÁRIOS [PUBLIC SERVANTS]**” (Brazil, 1995, own translation).

The term *serventia* [service] denominates “(...) 2. Function of a person who performs a public service as a clerk, notary and so on. 3. Auxiliary body of the Justice, for example, a registry office” (Diniz, 2005, p. 370, own translation). Therefore, the terms *Serviço de Registro Civil* [Civil Registration Service] and *serventia* [service] were neologisms to denominate new concepts formulated according to a new perspective: public service.

5 Final considerations

The present paper has identified the existence of a variety of terms regarding the place for celebrating civil marriages. This can be explained on the basis of Decree No. 181 of 1890, which did not specify a fixed place for marriage ceremonies. The Decree is valid until the present day. There was also a concentration of the activities of registration of marriages and issuance of certificates in the registry office. As a result, the term *cartório* [registry office] occurred in marriage certificates and the terms referring to religious institutions (such as *capela* [chapel], *igreja* [church], *paróquia* [parish], and so on) disappeared. This happened due to a change in political and administrative concepts:

the State should control the registration of births, marriages and deaths of Brazilian citizens.

Analysis of the corpus revealed that, in some civil marriage certificates issued after 1934, terms relating to religious institutions occurred to denominate the places of celebration and the authorities performing the marriages. This is explained by the Federal Constitution of 1934, which established religious marriage with civil effects. In this kind of marriage, spouses who got married before a religious authority did not need to marry again before the justice of the peace. However, the registration and issuance of marriage certificates continued to be the responsibility of the registry office. For this reason, religious terms appeared in these documents jointly with terms denominating places of public administration.

The place for the registration and issuance of marriage certificates has been denominated by the term

cartório [registry office] since the establishment of civil marriage in the country. However, in 1994, Brazilian legislation replaced the term *Cartório de Registro Civil* [Civil Registry Office] with *Serviço de Registro Civil* [Civil Registry Service]. This terminological change reflected an important sociocultural aspect of Brazil, regarding the history of registry offices in the country. With the term *Serviço de Registro Civil* [Civil Registry Service], the law established the idea that registry officers served society and did not own the registry offices nor their services.

It can be concluded that the terms denominating places for the celebration of marriages have followed the sociocultural and political transformations that have occurred in the country, reflecting religious issues and changes in political conceptions that have occurred since the establishment of the Republic in Brazil. ✱

References

- AYRES (2013). *Certidão de casamento católico expedida em 1875* [online]. <https://familiaayresontemhojesempre.blogspot.com.br/2013_11_24_archive.html> [Retrieved: February 6th, 2016].
- BARROS, Lidia Almeida (2007). *Conhecimentos de terminologia geral para a prática tradutória*. São José do Rio Preto, SP: NovaGraf.
- BORTOLATO, Caroline Poppi (2013). *Uma proposta de tradução da terminologia jurídica do Ancien Régime presente na peça Les Plaideurs de Jean Racine* [online]. Dissertation (Master's degree in Literature). São Paulo: Universidade de São Paulo. Faculdade de Filosofia, Letras e Ciências Humanas. <http://www.teses.usp.br/teses/disponiveis/8/8146/tde-18112013-131108/publico/2013_CarolinaPoppiBortolato_VCorr.pdf> [Retrieved: April 27th, 2016].
- BRAZIL (1827). *Lei de 3 de novembro de 1827* [online]. Brazil: Câmara Legislativa. <http://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret_sn/1824-1899/decreto-38408-3-novembro-1827-566712-publicacaooriginal-90232-pl.html> [Retrieved: February 25th, 2016].
- BRAZIL (1861). *Decreto nº 1.144, de 11 de setembro de 1861* [online]. Brazil: Câmara Legislativa. <<http://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/1824-1899/decreto-1144-11-setembro-1861-555517-publicacaooriginal-74767-pl.html>> [Retrieved: February 25th, 2016].
- BRAZIL (1863). *Decreto Nº 3.069 de 17 de abril 1863* [online]. Brazil: Câmara Legislativa. <<http://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/1824-1899/decreto-3069-17-abril-1863-555008-publicacaooriginal-74026-pe.html>> [Retrieved: February 25th, 2016].
- BRAZIL (1874). *Decreto 5.604 de 25 de março de 1874* [online]. Brazil: Câmara Legislativa. <<http://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/1824-1899/decreto-5604-25-marco-1874-550211-publicacaooriginal-65873-pe.html>> [Retrieved: February 25th, 2016].
- BRAZIL (1890). *Decreto Nº 181, de 24 de janeiro de 1890* [online]. Marechal Deodoro da Fonseca promulgates the law on civil marriage. Brazil: Câmara Legislativa. <http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/decreto/1851-1899/D181.htm> [Retrieved: March 18th, 2016].
- BRAZIL (1995). *Nova ordem jurídica para serviços notariais e registrais* [online]. Brazil: Diário das Leis. <<https://www.diariodasleis.com.br/bdi/2663-nova-ordem-juridica-para-servicos-notariais-e-registrais.html>> [Retrieved: October 30th, 2016].
- BRAZIL (2007). *Acervo arquivístico – Fundos Documentais Custodiados* [online]. São Paulo: Prefeitura Municipal. <http://www.prefeitura.sp.gov.br/cidade/upload/acervo_arquivistico_1205249995.pdf> [Retrieved: June 20th, 2016].

- BRAZIL (2014). *É indispensável concurso público para titular de cartório* [online]. Brazil: Diário das Leis. <<https://www.diariodasleis.com.br/302-e-indispensavel-concurso-publico-para-titular-de-cartorio.html>> [Retrieved: October 30th, 2016].
- BRAZIL (2016). *Cronologia do Registro Civil no Brasil* [online]. <http://www.arpensp.org.br/principal/index.cfm?pagina_id=178> [Retrieved: March 18th, 2016].
- BRUNET, Etienne (2015). *Hyperbase version 10*. Niça: Université Nice. [Retrieved: September 15th, 2015].
- CABRÉ, Maria Teresa (1999). *La terminología: representación y comunicación: Elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos*. Barcelona: IULA.
- DINIZ, Maria Helena (2005). *Dicionário jurídico*. 2nd ed. São Paulo: Saraiva, 2005.
- KOWALIK, Adam (2007). “Efeito civil do casamento religioso no Brasil ontem e hoje”. *Âmbito Jurídico* [online] [Rio Grande], x, No. 41 (May). <http://www.ambitojuridico.com.br/site/index.php?n_link=revista_artigos_leitura&artigo_id=1782> [Retrieved: August 4th, 2016].
- OBEID, Rafael Issa (2013). “Notas sobre as origens do casamento civil no Brasil”. *JusNavigandi*, year 18, No. 3472, 2 (January). [Retrieved: November 29th, 2017].
- OFRANO, Jean (2013). *Certidão de casamento religioso com efeito civil expedida em 1991* [online]. <http://www.4shared.com/photo/mg76skWo/Certido_de_casamento_2.htm> [Retrieved: February 6th, 2016].
- PUFAL (2011a). *Certidão de casamento católico expedida em 1830* [online]. <http://pufal.blogspot.com.br/2011_08_01_archive.html> [Retrieved: February 8th, 2016].
- PUFAL (2011b). *Certidão de casamento católico expedida em 1857* [online]. <http://pufal.blogspot.com.br/2011_08_01_archive.html> [Retrieved: February 8th, 2016].
- SANTOS, Renato Marinho Brandão (2009). “A gestão da cidade: o papel da Intendência Municipal na construção de uma Natal Moderna (1890-1930)”. *Rev. Espacialidades* [online], vol. 2, No. 1. <<http://cchla.ufrn.br/espacialidades/v2n1/renato.pdf>> [Retrieved: March 19th, 2016].
- SILVA, Paulo Julião da (2012). “A Igreja Católica e as relações políticas com o Estado na Era Vargas”. *Anais dos Simpósios da ABHR* [online], vol. 13. <<http://www.abhr.org.br/plura/ojs/index.php/anais/article/viewFile/456/391>> [Retrieved: April 1st, 2016].
- SOARES, Oscar de Macedo (1890). *Casamento civil – Decreto n. 181 de 14 de janeiro de 1890: commentado e anotado*. Rio de Janeiro: H. Garnier.
- TARTIER, Annie (2006). “Analyse automatique de l’évolution terminologique”. In: *Interaction Intelligence Information - An International Journal* [online]. Leuven. <http://www.revuei3.org/hors_serie/annee2006/revue_i3_hs2006_01_05.pdf> [Retrieved: April 27th, 2016].

Notes

1. This research was conducted with the support of São Paulo Research Foundation (FAPESP) in Brazil and with the help of Ph.D. Lidia Almeida Barros, who gave me extensive guidance for the accomplishment of this study.

Una metodología para la construcción de un sistema conceptual para un tesoro de las artes espaciales en México

CLAUDIO MOLINA SALINAS¹

Instituto de Investigaciones Estéticas (UNAM)
claudio.molina.salinas@gmail.com

Claudio Molina Salinas és llicenciat

en Llengua i Literatures Hispàniques, màster en Lingüística Hispànica i doctor en Lingüística per la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic, on treballa com a investigador de l'Institut de Investigaciones Estéticas. Les seves línies de recerca són la terminologia, la lexicologia i la lexicografia especialitzada. Té publicacions sobre neologia i lingüística de corpus, i ha treballat en un diccionari numismàtic per a la catalogació estandarditzada d'objectes culturals.

Erik Daniel Franco Trujillo és

llicenciat en Traducció per la Universitat Intercontinental i màster en Antropologia per la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic. Doctor en Lingüística per El Colegio de México, on actualment és professor investigador del Centro de Estudios Lingüísticos y Literarios. Treballa en les línies de recerca de lexicologia, lexicografia i terminologia. Ha publicat sobre anglicismes en l'espanyol de Mèxic, vocabulari d'emocions i sentiments dels infants i sobre sintaxi de la llengua purépetxa, que es parla a l'occident mexicà.

ERIK DANIEL FRANCO TRUJILLO

El Colegio de México
efranco@colmex.mx

Resum

Una metodología per a la construcció d'un sistema conceptual per a un tesaurus de les arts espacials a Mèxic

En aquest article es descriuen els passos que s'han seguit en l'elaboració d'una primera proposta de sistema conceptual que organitzarà, dins d'un tesaurus, la terminologia disponible de les belles arts espacials per al context de les arts a Mèxic. La metodologia presentada consta d'una fase etnogràfica, una altra de documental i una d'aplicació de la metodologia de la disponibilitat lèxica.

PARAULES CLAU: sistemes conceptuals; disponibilitat lèxica; tesaurus; investigació etnogràfica; arts espacials

Resumen

En este artículo se describen los pasos seguidos en la elaboración de una primera propuesta de sistema conceptual que organizará, dentro de un tesoro, la terminología disponible de las bellas artes espaciales para el contexto de las artes en México. La metodología presentada consta de una fase etnográfica, otra documental y una de aplicación de la metodología de la disponibilidad léxica.

PALABRAS CLAVE: sistemas conceptuales; disponibilidad léxica; tesoro; investigación etnográfica; artes espaciales

Abstract

Methodology for building a conceptual system for a thesaurus of fine arts in Mexico

In this paper we describe the steps followed to build a preliminary conceptual system which will be helpful in the creation of a thesaurus containing the terminology of the fine arts in the context of the Mexican arts. The methodology we will be presenting consists of the following three steps: the use of an ethnographic interview, the use of a documentary questionnaire survey, and the use of lexical availability tasks.

KEYWORDS: conceptual systems; lexical availability; thesaurus; ethnographic researches; fine arts

TERMINÀLIA 18 (2018): 25-36 · DOI: 10.2436/20.2503.01.124

Data de recepció: 31/3/2018. Data d'acceptació: 16/7/18

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introducción

El patrimonio cultural de la humanidad puede ser preservado, compartido, consultado y reutilizado mediante plataformas digitales que tienden al acceso libre del conocimiento. La información dispuesta en estas plataformas ha contribuido al desarrollo de nuevos mecanismos de visualización, investigación y difusión de las expresiones culturales cuya explotación apenas hemos empezado a vislumbrar. Con base en lo anterior, uno de los desafíos actuales reside en la integración de las tecnologías de la información a la gestión del patrimonio cultural y a la generación de una nueva área de conocimiento encargada de administrar, con diversos enfoques teóricos, metodológicos y recursos informáticos, la información producida para el sector cultural.

La implementación de terminologías destinadas a eliminar ambigüedades respecto a la información tocante a la descripción de objetos del sector cultural se ha convertido en un paso natural que acompaña la elección de estructuras de contenido normalizadas (ontologías) y reglas de operación eficientes. Por ello, en la Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM) ha surgido la iniciativa de desarrollar una herramienta de control terminológico vinculada con la administración y visualización de bienes culturales que permita fortalecer líneas de investigación en catalogación, documentación y museografía, ancladas a una perspectiva terminológica para el desarrollo de tesauros.

En este contexto, desde la perspectiva de la terminología, se plantea como objetivo de este trabajo describir los pasos seguidos para elaborar un sistema conceptual útil para la organización de la terminología disponible de las bellas artes espaciales² en México, en una taxonomía, poniendo especial atención en el área de la ornamentación.

Este proyecto supone, como primer paso, la propuesta de un sistema conceptual pertinente y fundamentado en las necesidades comunicativas y métodos clasificatorios de los historiadores del arte y catalogadores mexicanos, para, posteriormente, ser sometido a escrutinio y validación a partir de documentación, de estándares internacionales e índices bibliotecológicos.

2 Normalización terminológica para el sector cultural mexicano

La importancia de contar con un gran tesoro para el sector cultural mexicano se justifica, desde el punto de vista de las tecnologías de la información, al pensar que actualmente los sistemas de ordenamiento de bases de datos requieren estructuras, reglas y vocabularios controlados para estandarizar los elementos de información del sector cultural (Elings y Waibel,

2007), lo que facilita la explotación automatizada y la reutilización de este conocimiento.

Evidentemente, una alternativa al desarrollo de un tesoro propio del sector cultural mexicano sería retomar cualquiera de las obras de consulta disponibles en español, ya sea en soporte tradicional o en línea, como *El tesoro de arte & arquitectura en español* o cualquiera de los Tesauros del patrimonio cultural de España. Sin embargo, Molina (2017) ha señalado que las obras de consulta y los tesauros en papel son incompatibles con los sistemas de catalogación de bienes de interés cultural actuales, ya que no han sido pensados para ofrecer los contenidos estandarizados solicitados por los sistemas de catalogación actuales como CollectiveAccess (CollectiveAccess, 2014), que se encuentran determinados por estándares internacionales para la catalogación como VRA CORE 4 (2017), por mencionar solo un ejemplo. Esto implica que las obras de consulta y los tesauros en soporte tradicional no contemplan elementos de información requeridos como: la autoridad³ o vocabulario en el que se definen los términos, un número único de identificación para cada término, una URL única que permita tener acceso al término en el vocabulario que lo describe, entre otros.

En cuanto a los tesauros disponibles en línea, la problemática identificada por Molina (2017) refiere a la pertinencia de los contenidos y la normalización y localización terminológica. Sobre la pertinencia del contenido conceptual, esto implica que algunos de los trabajos en línea retoman significados de diccionarios de la lengua general; mientras que, para el caso de la normalización y localización terminológica, una limitación identificada para la catalogación en México se relaciona con que son pocas las obras de consulta en esta área del saber y no dan cabal cuenta de la variante terminológica nacional mexicana. Las consecuencias de esta situación se reflejan directamente en aspectos como el no registro de los términos buscados, la descripción limitada o incompleta de los conceptos considerados, o bien, la disposición de los términos en un área de la taxonomía o facetado del tesoro que no corresponde con las necesidades del catalogador.

Con estos antecedentes, se considera imprescindible construir un tesoro normalizado, localizado y asentado en una taxonomía que refleje la concepción e interpretación, desde la teoría y el ejercicio de la catalogación en México, y que se sistematice a partir de un método terminográfico y de las tecnologías de la información.

Para lograr este objetivo consideramos indispensable, en primer lugar, establecer un sistema conceptual que sirva como punto de partida del proyecto de tesoro (asumiendo que este se modificará cuantas veces sea necesario), que deberá estar anclado a la práctica profesional y experiencia de los historiadores del arte y catalogadores en México, sin dejar de lado las iniciativas internacionales y locales de estandarización

y modelado de la información del sector cultural, así como los procedimientos comunes del ámbito bibliotecológico como el indizado y la organización de la información.

3 En la búsqueda de un sistema de clasificación universalmente válido

La filosofía racionalista desarrollada por Descartes, Spinoza y Leibniz durante el siglo XVII se planteaba la idea de crear un lenguaje simbólico capaz de representar las ideas universales del espíritu humano; estas ideas se materializarían en el trabajo de Wilkins (1688) *An essay towards a real character and a philosophical language*, considerado como la primera gran obra en inglés sustentada en una orientación onomasiológica (Peters, 2016). La objetividad de este lenguaje filosófico se justificó apelando no a un conjunto de palabras, sino a un sistema de nociones universales clasificadas en un orden lógico, natural y jerarquizado que, en principio, permitiría trascender las singularidades e inconvenientes de la presunta irracionalidad característica de las lenguas humanas.

Si bien, como argumento y fundamento metodológico, recurrir a un sistema conceptual para organizar un área del conocimiento a partir de un vocabulario normalizado ha resultado una empresa atractiva, provechosa y de gran utilidad en áreas como la bibliotecología, archivística, ciencias de la información y terminología, las implicaciones ontológicas de suponer que los conceptos emanan de una realidad completamente estructurada que precede al lenguaje nos hacen perder de vista los alcances de la teorización del signo lingüístico saussureano y extraviarnos en una comprensión nomenclaturista de las lenguas humanas (Lara, 2001). De ahí la imperiosa necesidad de insistir en que la organización de las lenguas, como sistemas de significación, no emerge de un conjunto de conceptos claramente delimitados en un mundo objetivo que nos ha sido dado de antemano, sino que, como sistemas de tradiciones moldeados en comunidades históricas particulares, las lenguas se manifiestan en versiones verbales de un mundo donde «las palabras son delimitaciones intuitivas, y no definiciones motivadas desde las cosas» (Coseriu, 1985, p. 45).

La ineludible exigencia de explorar la dimensión semasiológica de las lenguas naturales no quiere decir que se deba echar por tierra cualquier intento por encontrar rasgos universales en los esquemas de significación y categorización humanas, sino que, como lo muestran los estudios producidos desde el marco de la semántica estructural (Coseriu, 1977) y el estudio comparativo de la estructura nocional de los tesauros (Fischer, 2004), las relaciones jerárquicas, asociativas y de equivalencia que se formalizan en las clasificaciones léxicas de los sistemas lingüísticos y en la organización de los sistemas conceptuales responden

a procesos interpretativos que se ajustan a las necesidades comunicativas y clasificatorias de comunidades de habla puntuales. En este sentido, coincidimos con Fischer cuando señala que:

Truly universalist schemes do not, in fact cannot, exist, first because there is no general agreement about a 'natural' or 'logical' order of things, and second because any scheme will be coloured by the culture from which it originates and by the language in which it was written. (Fisher, 2004, p. 49)

Con esto en mente, la propuesta de un sistema conceptual para este proyecto debe apoyarse en la búsqueda de un marco de referencia coherente, práctico y apropiado, basado en la experiencia de una comunidad de práctica, a saber: los historiadores y catalogadores de arte que ejercen en México, y no con base en otras experiencias o sistemas conceptuales preexistentes.

4 Tesauros, sistemas conceptuales y la World Wide Web

El desarrollo del campo interdisciplinar encargado del estudio y aplicación de la tecnología al procesamiento de la información ha dado pie a la interacción de disciplinas humanas con disciplinas aplicadas. En este sentido, la terminología y la lingüística en general han incorporado sus métodos y procedimientos en contextos de disciplinas no emparentadas con el dominio (biblioteconomía, archivística, museografía, historia del arte y tecnologías de la información).

Considerando esto, en esta sección se presentan algunos conceptos básicos de la biblioteconomía y archivística estrechamente relacionados con nociones propias de la terminología y las tecnologías de la información que, en el caso presentado, resultan fundamentales para la historia del arte, la museografía y la catalogación del patrimonio cultural: la consolidación de tesauros, sistemas conceptuales y su adaptación para funcionar en un entorno web enfocado a la normalización de terminologías del patrimonio cultural.

Aunque los tesauros nacen en el seno de la lexicografía inglesa, en 1852, cuando Peter Mark Roget publicara el *Roget's thesaurus of English words and phrases*, no es sino hasta 1957 cuando en el campo de la biblioteconomía y la documentación se comienzan a usar los tesauros como herramientas efectivas para analizar la problemática de traducir conceptos y de establecer las relaciones sistemáticas que establecen entre ellos (Arano, 2005).

Entonces, a partir de la década de los sesenta del siglo pasado, la biblioteconomía y la documentación adoptarían a los tesauros como

un tipo de lenguaje documental que representa la estructuración conceptual de un determinado campo del cono-

cimiento [que] proporciona una organización semántica principalmente a través de la explicitación de las relaciones establecidas entre dichos conceptos y, eventualmente, a través de un significado restringido de los términos que los representan. (Arano, 2005)

Hoy en día, los tesauros constituyen, a la vez, un lenguaje documental que refleja una garantía literaria y que permite recuperar información sobre contenidos temáticos, un lenguaje de indización que agrupa por temas a los objetos que indiza y, además, que funciona como un lenguaje controlado que explicita una terminología normalizada, la estructura conceptual de un campo temático y evidencia las relaciones entre conceptos de un dominio (Naumis, 2007).

Desde un enfoque terminológico, la estructura nocional de un dominio se puede representar mediante un sistema de conceptos, entendido este último como: un conjunto estructurado en el que se evidencian relaciones entre conceptos y en el cual cada uno de ellos está determinado por su posición respecto al resto (ISO/DIS 1087). En general, un sistema conceptual permite representar estas relaciones de forma estructurada y evidencia la percepción de los especialistas sobre su propia disciplina, los alcances de esta y las relaciones posibles para el ordenamiento de la terminología del área de especialidad (sean relaciones jerárquicas (lógicas o partitivas), secuenciales (cronológicas, causales, genéticas, entre otras) o pragmáticas (de contigüidad, temáticas, asociativas) (Arntz y Pitch, 1995). Como se puede inferir en este punto, los tesauros y los métodos seguidos para su organización están, o cuando menos deberían estar, fuertemente relacionados con los procedimientos terminológicos para la construcción de sistemas conceptuales (Arntz y Pitch, 1995).

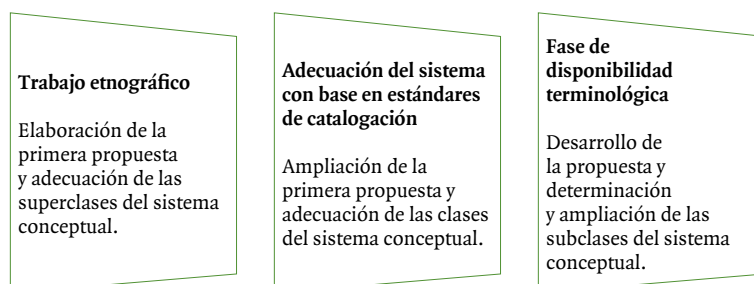
Arntz y Pitch (1995), desde una perspectiva más tradicional, afirman que las representaciones gráficas de los sistemas conceptuales son variadas, ya que podrían verse como diagramas arborescentes o como un diagrama de campo, asumir formas de ontologías o construirse con notaciones, inclusive. Sin embargo, en nuestra opinión, son muy diversas las posibilidades actuales de representación de estos sistemas conceptuales y muy variadas las herramientas para hacerlo (listas de encabezamientos, redes semánticas, mapas

conceptuales, modelados tridimensionales, nubes de palabras, bases de conocimiento, esquemas informáticos, entre otros). El enfoque práctico del proyecto supone, en esta etapa, la construcción de un diagrama arborescente que, en un futuro cercano, se convierta en un tesoro basado en un sistema de organización del conocimiento semiformal (Simple Knowledge Organization System, SKOS)⁴ que facilita representar y organizar, en plataformas en línea, vocabularios, taxonomías y tesauros, distinguiendo términos preferidos y alternativos, evidenciando relaciones jerárquicas (términos genéricos y específicos), y de asociación y mapeo (exacto o parcial) entre conceptos (términos asociados y coordinados) (W3C Working Group, 2009).

Esta decisión responde a las ventajas señaladas por Arano (2005) de tener un tesoro en línea, como el enriquecimiento de la funcionalidad de la estructura de los tesauros a partir de la hipertextualidad, la reducción de costos de actualización y mantenimiento, la integración del usuario al proceso de creación, gestión y optimización del tesoro y la posibilidad de aplicar medidas de reutilización e interoperabilidad en el momento de planificar y construir el tesoro.

5 Un método para la elaboración de un sistema conceptual

Como ya se ha señalado en el apartado 3 de este artículo, consideramos que un sistema conceptual no puede basarse totalmente en el supuesto de la preexistencia de ideas universales, sino que esta organización del conocimiento especializado debe ser la consecuencia de la experiencia profesional de especialistas y de un consenso entre la práctica estandarizada e internacional de su ejercicio profesional. En consecuencia, la propuesta original que aquí se describe para la elaboración de un sistema conceptual de las bellas artes espaciales en México se formaliza a partir de tres fases de trabajo: un estudio etnográfico con especialistas del área; otra, de adecuación del sistema conceptual a partir de un estándar internacional (CIDOC-CRM), y, por último, un modelo de datos local adaptado de este (Modelo de Datos México) a partir de la aplicación de cuestionarios de disponibilidad terminológica. Estas

ESQUEMA I. Fases de trabajo del método propuesto y sus productos resultantes

fases de trabajo se pueden observar claramente en el esquema 1, en el que también se agregan los resultados esperados para cada una de ellas.

Como se puede ver, cada una de las fases de trabajo planteadas impacta directamente en un nivel organizativo del sistema conceptual (que se divide en superclases, clases y subclases). A continuación, se detallarán cada una de estas fases de trabajo puntualmente y se presentarán los resultados de cada una de ellas, ilustradas con el caso de las artes en México, en general, y de la ornamentación y sus deterioros, en particular.

5.1 Investigación etnográfica y propuesta de las superclases del sistema conceptual

El método etnográfico es un recurso propio de la antropología y la antropología lingüística útil para la descripción y comprensión de aspectos relacionados con el modo o estilo de vida de una comunidad de práctica en el que interesa especialmente lo que hace el individuo en su contexto (Gómez, Alarcón y Rodríguez, 2005). Una de las fortalezas del método es que es un tipo de trabajo de campo flexible en el que caben encuestas, observación participante, entrevistas no dirigidas, entre otras posibilidades de recolección de información para la descripción del fenómeno descrito (Guber, 2001). En nuestra opinión, el método etnográfico es un valioso recurso para la obtención de información primaria de especialistas del arte, ya que, por medio de este, son precisamente ellos quienes expresan el sentido de su profesión, su cotidianidad y las dimensiones y particularidades de su propia disciplina.

Para el caso que aquí se explica, en su primera fase, optamos por enfocar nuestra investigación etnográfica mediante una entrevista semidirigida, entendida como un recurso en el que «se maneja un guión previo de temas, que garantiza la tensión comunicativa y una cierta homogeneidad temática en todos los informantes» (Moreno, 1998, p. 314). Bernard (1988) señala que, en una entrevista semidirigida, el entrevistador, recurriendo a preguntas abiertas, deberá mantener la conversación enfocada sobre un tema particular y le proporciona al informante el espacio y la libertad suficientes para definir el contenido de la discusión. Las entrevistas semidirigidas se aplicaron a 25 especialistas con distintos perfiles profesiográficos (catalogadores, historiadores del arte y miembros de la comunidad museística de México) y dos apasionados del arte

(la información de estos dos últimos se procesó para tener una referencia, pero se excluyó de los resultados, ya que no son especialistas en el dominio estudiado).⁵ Los 27 individuos a partir de los cuales se obtuvo nuestra base documental primaria se caracterizan en la siguiente tabla:

Perfiles profesiográficos	Número de informantes
Museógrafos, historiadores del arte, investigadores, restauradores, curadores de museos	18 informantes
Diseñadores, técnicos, gestores de colecciones y difusores culturales	7 informantes
Entusiastas del arte, no relacionados profesionalmente con el área	2 informantes
Total	27 informantes

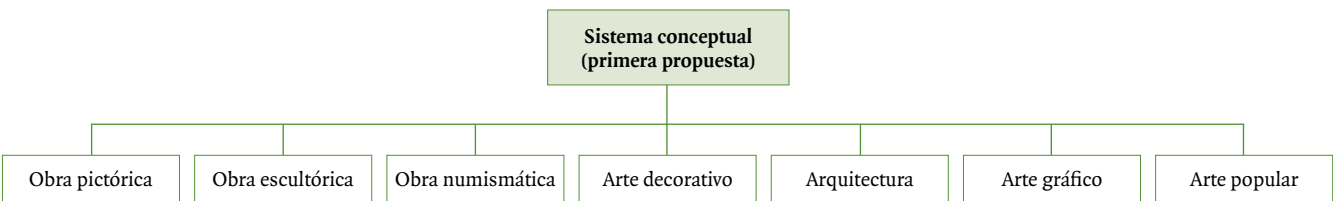
TABLA 1. Perfiles profesiográficos de los 27 informantes

La forma en la que se procedió en el estudio etnográfico con los 27 informantes fue la siguiente: después de una breve introducción al proyecto y unos minutos de charla, se les solicitó a los involucrados:

1. Elaborar una taxonomía informal de tipos de objetos y cánones artísticos, esto, a partir de su experiencia profesional y/o personal.
2. Describir los perfiles profesiográficos de colaboradores dentro del museo.
3. Resolver algunos cuestionarios con miras a validar una propuesta de sistema conceptual y a recuperar terminología disponible.

A partir de las notas de las entrevistas semidirigidas se construyeron: una primera taxonomía de bienes patrimoniales, otra de cánones artísticos y un mapa de perfiles profesiográficos de los museos; los dos últimos servirán para futuras etapas de trabajo del proyecto, por lo que no se hablará de ellos en el presente artículo. En particular, la primera taxonomía de tipos de objetos se puede ver de forma gráfica en el esquema 2.

En este punto, se podría haber dicho que las áreas del arte del sistema conceptual se reducen a siete superclases (mismas que se pueden observar en el esquema 2); sin embargo, consideramos necesario corroborar esta primera propuesta. Para ello, se consultó nuevamente a los informantes sobre la perti-

ESQUEMA 2. Sistema conceptual obtenido a partir del método etnográfico (primera propuesta)

nencia del sistema conceptual propuesto, esta vez mediante un cuestionario construido *ad hoc* en un formulario de Google. A partir de esta consulta, en la que se preguntó si consideraban necesario hacer algunas modificaciones al sistema conceptual que implicaran imprecisiones desde su experiencia profesional, se hicieron las siguientes precisiones:

1. Los especialistas recomendaron utilizar el nombre de la disciplina del arte y eliminar el enfoque centrado en tipos de objetos. Esto implicó agregar al nuevo sistema conceptual las superclases: «Escultura», «Numismática» y «Pintura».
2. Quitar el nombre de «Arte gráfico» y optar por «Gráfica».
3. En lugar de «Arte decorativo», optar por «Ornamentación».
4. Se aclaró que «Fotografía» debería ser una superclase y no estar incluida en «Arte gráfico».
5. Por último, los especialistas mexicanos consideran que sería posible incluir el arte popular mexicano y la artesanía en otras categorías, pero prefieren que se le distinga con una superclase para mantener una identidad propia de este tipo de objetos culturales.

El resultado de esta investigación etnográfica *in situ* y virtual dio como resultado una propuesta consensuada entre especialistas que se puede constatar en el esquema 3.

A pesar de los resultados, en este punto nos quedaba claro que en la siguiente fase de trabajo esta propuesta de superclases del sistema conceptual debía ampliarse, de tal manera que, a continuación, se explica el procedimiento y la particularidad tocante a los estándares internacionales que tiene el dominio del arte y su relación con la catalogación en entornos digitales, misma que resultó crucial para determinar las clases dependientes de cada una de las superclases propuestas.

5.2 Adecuación del sistema conceptual a partir de un modelo de datos

Como ya se señaló en el apartado 2 del presente trabajo, las tendencias actuales de catalogación del patrimonio cultural requieren de tres condiciones básicas, a saber: reglas de catalogación, modelos de datos y vocabularios controlados; tres elementos fundamentales de un todo.

Los modelos de datos estandarizados para la catalogación de objetos culturales como CIDOC CRM,

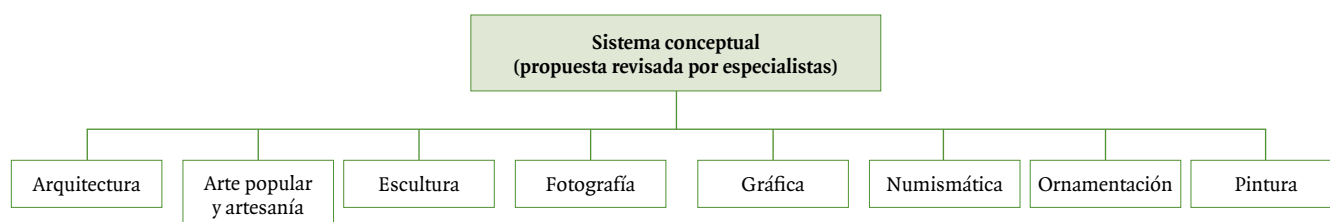
CDWA, VRA CORE 4, ObjectID, entre otros, norman sobre el uso de elementos de información o metadatos que deben asociarse a la descripción de bienes de interés cultural. Sin embargo, aunque estas perspectivas constituyen una gran iniciativa internacionalista con pretensiones de universalidad, Morales-del-Castillo *et al.* (2018) señalan que para el caso mexicano fue necesaria la adaptación de estas iniciativas (mediante extensiones del modelo de datos CIDOC CRM) para dar mejor cuenta de las prácticas locales de catalogación y, naturalmente, reflejar a cabalidad la idiosincrasia, la concepción de la cultura y las relaciones que establece el individuo y catalogador mexicano con los propios bienes de interés cultural, lo que los autores han llamado el Modelo de Datos México (MDM), que funciona como la ontología del repositorio nacional.

Considerando lo anterior, las clases del sistema conceptual propuesto (el segundo nivel de esta jerarquización) se determinaron a partir del MDM (Morales-del-Castillo *et al.*, 2018). Esto, asumiendo que la terminología para cada una de las superclases propuestas o subdominios de las artes, desde la perspectiva de la catalogación estandarizada en entornos digitales, requeriría el ordenamiento de la terminología en hasta 22 elementos de información: nombre de instituciones, nombre de lenguas, tipos de unidades, nombre de lugares, tipos de objetos, materiales, técnicas, características físicas, estado de conservación y más (Morales-del-Castillo *et al.*, 2018), de los cuales serían relevantes para el tesoro y su sistema conceptual los tipos de objetos y sus partes, los materiales, las técnicas, los términos asociados a deterioros y amenazas y los procedimientos de restauración. El resultado de este desarrollo se puede ver gráficamente en el esquema 4.

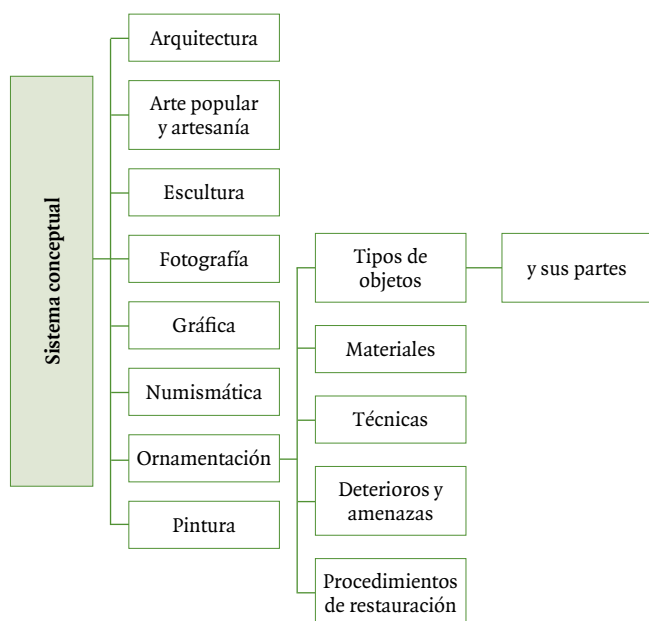
Como se puede ver en el esquema 4, se ilustra exclusivamente el desarrollo de las clases para el caso de la ornamentación, esto con fines de una mayor claridad en el esquema, pero se debería asumir que estas clases se repiten para cada uno de los subdominios de las artes (superclases) representadas en el sistema conceptual.

Nos interesa señalar que las superclases establecen relaciones pragmáticas (determinadas por el uso y un modelo de datos, en este caso) respecto a sus clases y, para el caso de la clase «tipos de objetos», se establece una relación partitiva con su subclase «partes», relaciones que describen Arntz y Pitch (1995).

Por último, se podría argumentar en favor de una organización alternativa en la que las superclases fue-

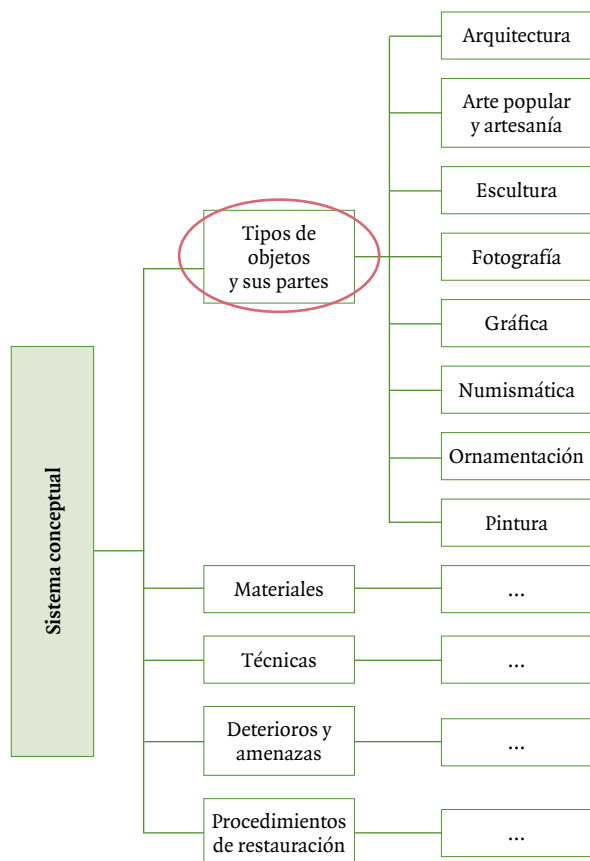

ESQUEMA 3. Sistema conceptual obtenido a partir de la revisión hecha por los especialistas

ESQUEMA 4. Superclases y subclases del sistema conceptual

ran: tipos de objetos y sus partes, materiales, técnicas, términos asociados a deterioros y amenazas y procedimientos de restauración y que las clases fueran cada uno de los subdominios del arte, tal y como se plantea en el esquema 5.

ESQUEMA 5. Reordenamiento de las clases y las superclases

Como resulta evidente, es posible esta reorganización del sistema conceptual, sin embargo, para que se adecue a todas las superclases sería indispensable eliminar la relación partitiva que existe entre tipos de objetos y sus partes, dejando en un mismo nivel de la jerarquía a los tipos y sus componentes. Aunque el resultado no es claro para los especialistas mexicanos y oculta una relación importante entre los conceptos de la disciplina, hay experiencias como la de *El tesoro de arte & arquitectura en español (TAA en español)*⁶ en la que se toman decisiones como esta. A continuación, se presenta una captura de pantalla en la que se ve reflejado esto.

IMAGEN 1. Relaciones en el sistema conceptual del TAA en español

Aunque un ordenamiento del sistema conceptual como el anterior es una posibilidad, ya se ha mencionado en el apartado 2 que iniciativas como estas no tienen sentido para los especialistas mexicanos, por ello, se decidió descartarlo. Además, pensamos que la organización que se refleja en nuestra propuesta (esquema 4), al considerar las relaciones parte-todo de los objetos, describe mejor la terminología y sus relaciones, y permitirá hacer búsquedas onomasiológicas más precisas en el tesoro resultante.

5.3 Disponibilidad terminológica y documentación

Ya hemos establecido los procedimientos para determinar las superclases y las clases de este sistema conceptual, por lo tanto, corresponde a este apartado aclarar el procedimiento que se siguió para determinar las subclases que estructuran un tercer nivel dentro de nuestra jerarquización conceptual. La importancia de este paso en nuestra metodología radica en la pertinencia de proponer un conjunto de áreas de interés que tanto desde la perspectiva de los niveles de categorización (Rosch, 1978; Ungerer y Schmid, 1996), como desde una perspectiva lingüística, constituyan un estímulo coherente y claro para obtener las unidades léxicas más prominentes, frecuentes e informativas del área del arte y la ornamentación en México. Para ello, decidimos adaptar el método de la disponibilidad léxica (Gougenheim et al., 1956) a las necesidades de este proyecto.

Como es sabido, el léxico disponible es aquel que forma parte del lexicón mental de los hablantes, pero que se actualiza en situaciones comunicativas concretas a partir de ciertos ejes temáticos (López, 1993; Lara, 2006). En nuestras actividades dialógicas cotidianas, las unidades léxicas que se seleccionan en un determinado contexto comunicativo se encuentran determinadas por diversos factores como la edad, el sexo, el nivel educativo, los intereses y gustos personales, la formación profesional, etcétera (Mackey et al., 1971). De ahí que el mecanismo de recolección de datos léxicos utilizado en los estudios de disponibilidad léxica, desde sus inicios hasta nuestros días, haya sido el uso de encuestas mediante la propuesta de centros de interés que funcionan como áreas temáticas y estímulos asociativos.

Si bien el método de la disponibilidad léxica se ha circunscrito a la recuperación del léxico general, en nuestro caso buscamos la manera de crear una serie de áreas temáticas que permitieran la recuperación de la terminología disponible de los especialistas del área del arte y la ornamentación en México. En otras palabras, dado que los intereses y necesidades de estos especialistas condicionan su repertorio terminológico en el ámbito laboral, buscamos la manera de cubrir aquellas áreas temáticas que consideramos pertinentes para nuestros informantes a partir de su perfil profesional y de los objetivos de esta investigación.

El procedimiento para recuperar la terminología disponible fue elaborar tres cuestionarios en los formularios de Google, los cuales se enviaron a nuestros 25 informantes y especialistas en el área de las artes. El cuestionario consta de cuatro secciones: la primera es una presentación e instrucciones de llenado de las secciones subsecuentes y está enfocada a verificar que el informante sea un especialista en arte y que ejerza profesionalmente en México; la segunda le solicita al informante transcribir: 1) todos los tipos de objetos y

sus partes, 2) todos los materiales y técnicas, y 3) todos los deterioros, amenazas y procedimientos de restauración que pudieran recordar; la tercera es una pregunta de opción múltiple en la que se les pedía a los informantes que señalaran el subdominio del arte en el que se especializan (estos corresponden con la propuesta de superclases); y por último, la cuarta sección presenta una serie de agradecimientos y una invitación a continuar con el resto de los cuestionarios. La parte más importante del instrumento, la de la disponibilidad terminológica, se puede ver gráficamente en la siguiente ilustración.

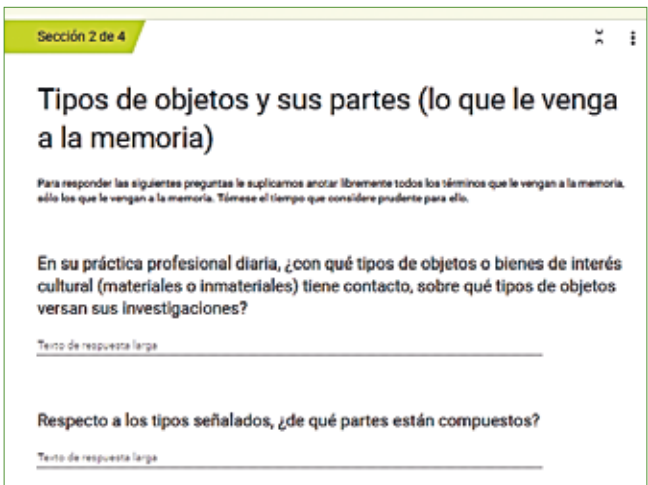

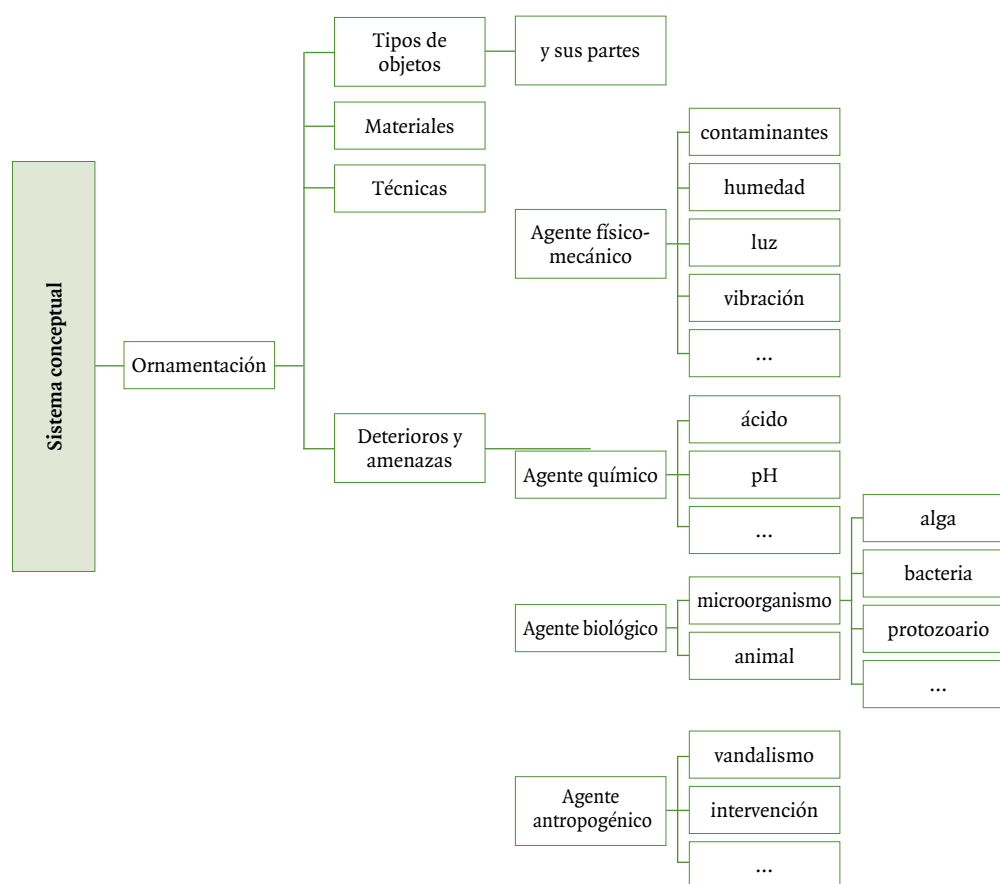
IMAGEN 2. Cuestionario I. Preguntas enfocadas a recuperar los tipos de objetos y sus partes

El resultado de este trabajo se tradujo en la documentación de 564 términos posibles; términos agrupados de la siguiente manera, dependiendo del subdominio del arte que los agrupa:

Subdominio del arte	Frecuencia y porcentaje
Arquitectura	56 términos (9,9 %)
Arte popular y artesanía	67 términos (11,9 %)
Escultura	63 términos (11,2 %)
Fotografía	44 términos (7,8 %)
Gráfica	79 términos (14,1 %)
Numismática	51 términos (9,0 %)
Ornamentación	64 términos (11,3 %)
Pintura	140 términos (24,8 %)
Total	564 términos (100 %)

TABLA 2. Frecuencia absoluta y porcentaje de términos disponibles, por subdominio del arte

Por último, es necesario el ordenamiento de los términos recuperados en cada una de las clases y subclases del tesoro, pero tenemos que reconocer que el método de recuperación de léxico descrito no nos per-

ESQUEMA 6. Organización de los conceptos generales y particulares de los deterioros y amenazas de la ornamentación (abreviado)

mitió establecer jerarquías entre lo que Arntz y Pitch (1995) denominan conceptos generales y conceptos individuales, relaciones que, en nuestra opinión, podrían complementar las relaciones partitivas reflejadas entre algunas clases e, incluso, dar pie a considerar nuevas subclases. Por lo tanto, se planteó un último trabajo en esta etapa, que, como ya se adelantó, se ilustrará con el caso de los deterioros asociados a la ornamentación.

Este último paso supone una documentación terminográfica, revisión de los conceptos y organización de los términos en el tercer nivel del sistema conceptual. Los pasos seguidos para esto fueron los siguientes:

1. Se buscaron conceptos generales en diccionarios especializados (TAA en español y los Tesoros del patrimonio cultural de España, en general, y el Manual de ornamentación y Diccionario de ornamentación, en particular).
2. A partir de la revisión de sus definiciones (identificando los géneros próximos) y del facetado de los tesauros, cuando fuese el caso, se propusieron otros conceptos generales, los que se validaron en los diccionarios testigo.
3. Se ordenaron las clases de los deterioros de la ornamentación y se presentaron a especialistas para validar la propuesta.

El resultado de este trabajo se puede ver reflejado en el esquema 6.

Como se puede ver, este procedimiento sirvió para completar el sistema conceptual y, por medio de documentación terminológica, para el caso de la ornamentación, se agregaron cuatro subclases a la clase «deterioros y amenazas».

6 Conclusiones

En cuanto al método propuesto, se identifican tres fases de trabajo con tres resultados específicos para cada una de ellas, a saber: un trabajo etnográfico que permitió la elaboración de una primera propuesta de sistema conceptual y la formalización de las superclases del mismo; una fase de adecuación del sistema conceptual con base en estándares internacionales y locales de catalogación, del cual se desprenden las clases del sistema conceptual; y, por último, una fase de aplicación del método de disponibilidad léxica para la recuperación de terminología básica que determina y amplía las subclases del sistema conceptual.

En general, se puede concluir que el procedimiento descrito ha atendido a los criterios de claridad, facilidad de comprensión, transparencia y posibilidad de

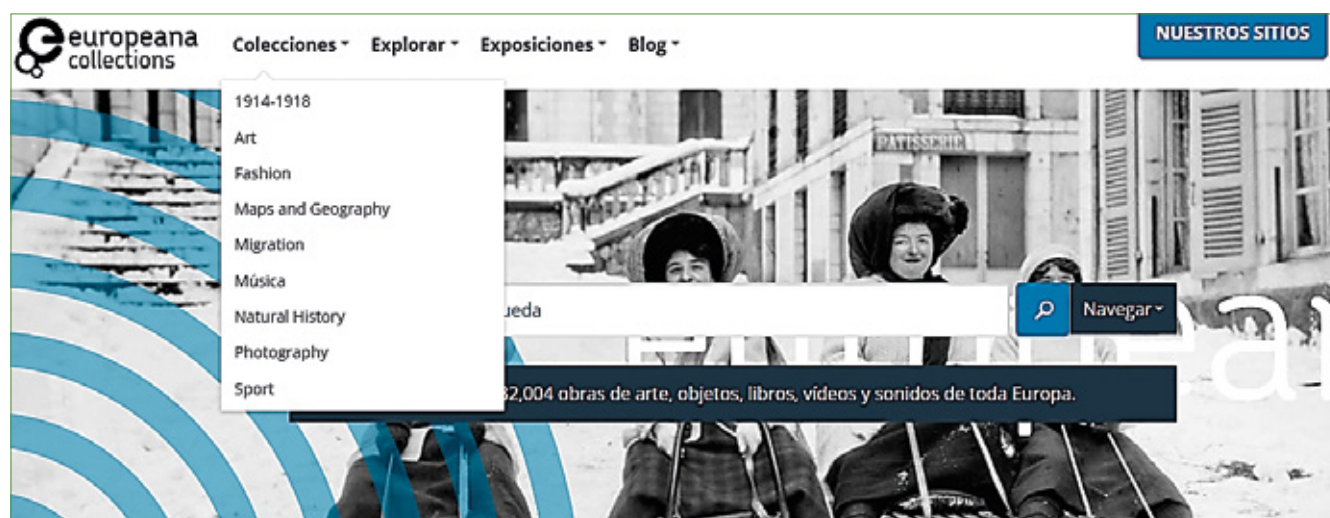

IMAGEN 3. Taxonomía propuesta en el proyecto Europeana

ampliación que, según Arntz y Pitch (1995), son necesarios para la construcción de un sistema conceptual. Evidentemente, este sistema conceptual sigue teniendo un carácter tentativo ya que lo esperable es que, tras las siguientes etapas del proyecto, se vaya modificando a partir de los datos que se vayan documentando. No obstante, se ha cumplido con el objetivo de esbozar un primer sistema conceptual que atienda las necesidades prácticas y comunicativas de la comunidad de especialistas del arte en México. De lo que sí estamos seguros es que, por medio de esta metodología, hemos identificado las superclases y las clases del sistema conceptual.

En consecuencia, comparado con los *Tesoros del patrimonio cultural de España*, nuestra propuesta parece tener mayor concordancia con el dominio de las artes espaciales en México. Lamentablemente, por el momento no se tiene un punto de referencia, ya que todavía se trata de un proyecto en construcción.⁷

Nótese, por ejemplo, que existen otras propuestas de ordenamiento de información del sector cultural como la de Europeana que distan de la taxonomía que estamos proponiendo. Pues Europeana ordena su contenido a partir de las colecciones que recoge, tal y como se puede ver en la imagen 3.

Esto se justifica considerando que Europeana es un proyecto de carácter divulgativo y no un proyecto de carácter académico como el nuestro.

Por último, conviene mencionar que, luego de todo este proceso que se ha venido describiendo, al contrastar las superclases de nuestro sistema conceptual con la clasificación elaborada por la Library of Congress Classification Outline (LCCO), se corrobora que las superclases propuestas se corresponden parcialmente con esta clasificación, pues «Arte popular y artesanía» no existe en la LCCO y nuestra taxonomía engloba en la superclase «Pintura» las tres subclases del LCCO tocantes a este subdominio del arte.

Naturalmente, puede surgir el cuestionamiento de por qué es necesario realizar todo este procedimiento si el resultado es muy cercano a una clasificación internacional ya establecida. No obstante, creemos que adoptar nuestra metodología constituye una vía de descubrimiento que permite validar en lo general un sistema conceptual y adecuarlo a las experiencias de una comunidad de práctica. Al final, se presume que explicitar estos pasos permitirá replicar este procedimiento en otros dominios especializados. ✱

Bibliografía

- ARANO, Silvia (2005). «Los tesauros y ontologías en la biblioteconomía y la documentación». *Hipertext.net: Anuario Académico sobre Documentación y Comunicación Interactiva* [en línea], núm. 3. <<https://www.upf.edu/hipertextnet/numero-3/tesauros.html>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- ARNITZ, Reiner; PITCH, Heribert (1995). *Introducción a la terminología*. Madrid: Biblioteca del Libro; Fundación Germán Sánchez Ruipérez.
- BARITÉ ROQUETA, Mario Guido (2009). «Garantía literaria y normas para construcción de vocabularios controlados: aspectos epistemológicos y metodológicos». *Scire: Representación y Organización del Conocimiento*, vol. 15, núm. 2, p. 13-24.
- BERNARD, Henry R. (1988). «Interviewing I: Unstructured and semistructured». En: BERNARD, Henry R. (1988) (ed.). *Research methods in cultural anthropology*. 5.ª ed. EE. UU.: Altamira Press, p. 156-186.
- CIDOC (2018). «Home | CIDOC CRM». *Conceptual Reference Model, International Committee for Documentation* [en línea]. <<http://www.cidoc-crm.org/>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- CIDOC (s. f.). «Lightheight information describing objects (LIDO)». *CIDOC Working Groups (blog)* [en línea]. <<http://network.icom.museum/cidoc/working-groups/lido/what-is-lido/>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- COLLECTIVEACCESS (2014). «CollectiveAccess documentation». *C/A CollectiveAccess* [en línea]. <<http://docs.collectiveaccess.org/>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- COSERIU, Eugen (1977). *Principios de semántica estructural*. 2.ª ed. Madrid: Gredos.
- COSERIU, Eugen (1985). *El hombre y su lenguaje: Estudios de teoría y metodología lingüística*. Madrid: Gredos.
- Diccionario de ornamentación* (1990). Madrid: Libsa.
- ELINGS, Mary W.; WAIBEL, Günter (2007). «Descriptive standards and metadata sharing across libraries, archives and museums». *First Monday* [en línea], vol. 12, núm. 3 (marzo). <http://firstmonday.org/issues/issue12_3/elings/index.html> [Consulta: 19 marzo 2018].
- ESCOBAR RODRÍGUEZ, Irma L. (2009). *Conocimientos fundamentales para la formación artística*. México: UNAM.
- FISCHER, Andreas (2004). «The notional structure of thesauruses». En: KAY, Christian J.; SMITH, Jeremy J. (ed.) (2004). *Categorization in the history of English*. Amsterdam; Filadelfia: John Benjamins Publishing, p. 41-58.
- GÓMEZ SÁNCHEZ, Irey C.; ALARCÓN, Luis; RODRÍGUEZ GUTIÉRREZ, Luis (2005). «Método etnográfico y trabajo social: Algunos aportes para las áreas de investigación e intervención social». *Fermentum* [en línea], año 15, núm. 44, p. 353-366. <<http://www.saber.ula.ve/bitstream/123456789/20637/2/articulo3.pdf>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- GOUGENHEIM, Georges; MICHEA, Rene; RIVENC, Paul; SAUVAGEOT, Aurélien (1956). *L'élaboration du français élémentaire. Étude sur l'établissement d'un vocabulaire et d'une grammaire de base*. París: Didier.
- GUBER, Rosana (2001). *La etnografía: Método, campo y reflexividad*. Bogotá: Grupo Editorial Norma.
- HULME, Edward Wyndham (1911). «Principles of book classification». *Library Association Record*, núm. 13-14, p. 445-447.
- ISO/DIS (1988). *Terminology - Vocabulary. Revision of ISO/R 1087: 1969*.
- LARA RAMOS, Luis Fernando (2001). «Por una nueva teoría del signo lingüístico». En: LARA, Luis Fernando (2001). *Ensayos de teoría semántica: lengua natural y lenguajes científicos*. México: El Colegio de México, p. 49-69.
- LARA RAMOS, Luis Fernando (2006). *Curso de lexicología*. México: El Colegio de México.
- LÓPEZ MORALES, Humberto (1993). «Los estudios de disponibilidad léxica: pasado y presente». *Boletín de Filología de la Universidad de Chile* [en línea], núm. 35, p. 245-259. <www.boletinfilologia.uchile.cl/index.php/BDF/article/download/19231/2035> [Consulta: 19 marzo 2018].
- MACKEY, William Francis; SAVARD, Jean Guy; ARDOUIN, Pierre (1971). *Le vocabulaire disponible du français*. París; Bruselas; Montreal: Didier.
- MEYER, Franz Sales (1994). *Manual de ornamentación*. México: Gustavo Gili.
- MOLINA SALINAS, Claudio (2017). «Desarrollo de un diccionario numismático basado en estándares internacionales para la catalogación de objetos culturales». *Revista Numismática Hécate* [en línea], núm. 4, p. 277-290. <http://revista-hecate.org/files/3015/1239/9778/Molina_Salinas4.pdf> [Consulta: 19 marzo 2018].
- MORALES-DEL-CASTILLO, José Manuel; ÁNGELES JIMÉNEZ, Pedro; MOLINA SALINAS, Claudio; MIRANDA TRIGUEROS, Ernesto; RAMÍREZ ISLAS, Vania; RIVERO LÓPEZ, Eduardo (2018). *Acelerando el paso: Un modelo de datos para el repositorio del patrimonio cultural de México* [en prensa].
- MORENO FERNÁNDEZ, Francisco (1998). *Principios de sociolingüística y sociología del lenguaje*. Barcelona: Ariel.
- NAUMIS PEÑA, Catalina (2007). *Los tesauros documentales y su aplicación en la información impresa, digital y multimedia*. México: UNAM; Alfagrama Ediciones.
- PETERS, Pam (2016). «The construction of dictionaries and thesauruses». En: KEITH, Allan (ed.) (2016). *Routledge handbook of linguistics*. Londres: Routledge, p. 187-204.
- ROSCH, Eleanor (1978). «Principles of categorization». En: ROSCH, Eleanor; LLOYD, Barbara (ed.) (1978). *Cognition and categorization*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, p. 27-48.

- El tesoro de arte & arquitectura en español (2017) [en línea]. <<http://www.aatespanol.cl/taa/publico/buscar.htm>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- Tesoros del patrimonio cultural de España (s. f.) [en línea]. <<http://tesoros.mecd.es/tesoros/tesoros>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- THE PAUL GETTY TRUST ET COLLEGE ART ASSOCIATION (s. f.). «Categories for the description of works of art (CDWA)». *The Getty Electronic Publications (blog)* [en línea]. <http://www.getty.edu/research/publications/electronic_publications/cdwa/> [Consulta: 19 marzo 2018].
- THORNES, Robin; LIE, Henry; SCOTT, Cynthia; KEYS, Anita (s. f.). «Object ID. Estándar internacional para la descripción de obras de arte, antigüedades y artefactos arqueológicos» [en línea]. ICOM. <http://archives.icom.museum/object-id/span_guide/span_guide_index.html> [Consulta: 19 marzo 2018].
- UNGERER, Friedrich; SCHMID, Hans-Jorg (1996). *An introduction to cognitive linguistics*. Londres: Longman.
- VRA CORE (2007). «VRA Core 4.0 Element Outline». *VRA Core schemas and documentation* [en línea]. <https://www.loc.gov/standards/vracore/VRA_Core4_Outline.pdf> [Consulta: 19 marzo 2018].
- W3CWORKING GROUP (2009). «Manual de SKOS (Simple Knowledge Organization System, Sistema Simple de Organización del Conocimiento)». *W3CWorking Group Notes* [en línea]. <<http://skos.um.es/TR/skos-primer/>> [Consulta: 19 marzo 2018].
- WILKINS, John ([1668], 1968). *Essay towards a real character and a philosophical language*. Ed. facsímil. Menston: Scholar Press Facsimile.

Notas

1. Becario del Programa de Becas Posdoctorales de la Universidad Nacional Autónoma de México. Instituto de Investigaciones Estéticas.
2. Desde el punto de vista de la teoría del arte, las artes podrían clasificarse en artes espaciales, temporales y espaciotemporales. En este sentido, el sistema conceptual que aquí se ha formalizado se centra en artes espaciales como la arquitectura, pintura, escultura, grabado, fotografía, artes decorativas, entre otras, ya que las necesidades de este así lo demandan, en esta primera etapa de trabajo. Para entender mejor esta clasificación de las artes basada en los conceptos tiempo y espacio, se recomienda revisar *Conocimientos fundamentales para la formación artística* (Escobar, 2009).
3. El concepto de control de autoridad o autoridad, en este caso, debe entenderse tal cual se asume en la bibliotecología y como es explicado por autores como Hulme (1911) o Barité (2009), es decir, en donde se documentó el uso del término para hacer la definición en la obra de consulta. En términos prácticos, la autoridad es la referencia bibliográfica que remite al uso de la definición por un especialista y nunca la referencia al autor de la obra de consulta.
4. SKOS es un vocabulario RDF (Resource Description Framework) para la representación de sistemas de organización del conocimiento en la red, por lo que dichas representaciones pueden ser legibles por máquinas e intercambiarse entre aplicaciones de software. «Un uso básico de SKOS permite identificar los recursos conceptuales mediante URIs, etiquetarlos con literales de uno o varios idiomas, documentarlos con diversos tipos de notas, relacionarlos entre sí mediante estructuras jerárquicas informales o redes asociativas, y agregarlos a esquemas de conceptos» (W3CWorking Group, 2009).
5. Debido a la naturaleza del proyecto y la forma en la que se ha desarrollado, el primer acercamiento con los especialistas de museos se dio en el contexto de una entrevista grupal o grupo focal. En esta dinámica se puntualizó sobre la naturaleza y alcances del proyecto y se solicitó la participación voluntaria a los asistentes, de los cuales no todos tuvieron la disposición de responder a nuestros cuestionarios. Nos queda claro que este proceso de selección de informantes no es el más ampliamente usado y es de nuestro conocimiento que existen metodologías para garantizar la representatividad de una muestra lingüística, por ejemplo, desde la sociolingüística se reconocen variedad de estos (Moreno, 1998); sin embargo, nosotros no pretendíamos caracterizar el léxico relacionándolo con variables sociolingüísticas, por ello, tomamos esta selección oportunista de los informantes como válida. En resumen, las voluntades involucradas en el proyecto determinaron, pues, a los informantes.
6. El tesoro de arte & arquitectura fue desarrollado por el Getty Research Institute de The J. Paul Getty Trust y fue traducido al español por el Centro de Documentación de Bienes Patrimoniales de Chile. Este recurso se encuentra disponible en <http://www.aatespanol.cl/taa/publico/buscar.htm>.
7. En este momento, este proyecto cuenta con cuatro tesoros generales: *Diccionario de materias*, *Diccionario de denominaciones de bienes culturales*, *Diccionario geográfico* y *Diccionario de técnicas*. Además, se cuenta con otros tres tesoros específicos: *Diccionario de cerámica*, *Diccionario de numismática* y *Diccionario de mobiliario*.

Anàlisi contrastiva de la terminologia informàtica en català i en espanyol

ANNA I. MONTESINOS LÓPEZ
Universitat Politècnica de València
amontelo@idm.upv.es

Anna I. Montesinos López és doctora en Filologia Catalana per la Universitat de València. És professora titular i coordinadora de l'àrea de Filologia Catalana del Departament de Lingüística Aplicada de la Universitat Politècnica de València. Com a membre del grup d'investigació DI-AAL (Grup de Dimensió Intercultural i Aprenentatge Actiu de Llengües) ha publicat diversos articles i llibres al voltant dels discursos d'especialitat i les seues terminologies.

Resum

En aquest article duem a cap un estudi descriptiu i contrastiu de la terminologia de l'àmbit de la informàtica en les llengües catalana i espanyola. S'hi parteix dels termes anglesos corresponents atès que aquest treball naix amb l'objectiu didàctic de millorar les competències terminològiques multilingües de l'alumnat universitari de l'enginyeria informàtica. Ordenem els vocabularis d'informàtica de les tres llengües a partir dels recursos de formació de termes més freqüents, amb la idea de facilitar-ne l'aprenentatge per part dels estudiants.

PARAULES CLAU: terminologia informàtica; català; espanyol; mecanismes de formació terminològica; ensenyament i aprenentatge de la terminologia

Abstract

Contrastive analysis of computer terminology in Catalan and in Spanish

In this paper we present a descriptive and contrastive study of computer terminology in the Catalan and Spanish languages. The study is based on the respective English terms since it has the didactic purpose of improving the multilingual terminological skills of university computer engineering students. We arrange the computer vocabularies of the three languages on the basis of the most common term formation resources with the aim to facilitate their learning for students.

KEYWORDS: computer terminology; Catalan; Spanish; terminology formation mechanisms; terminology teaching and learning

TERMINÀLIA 18 (2018): 37-44 · DOI: 10.2436/20.2503.01.125
Data de recepció: 31/3/2018. Data d'acceptació: 16/7/18
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introducció

La terminologia de l'àmbit de la informàtica s'ha generat, principalment, en llengua anglesa i, en relativa pocs anys, s'ha desenvolupat i multiplicat de manera exponencial, ja que naix d'una tecnologia que ha donat llum a nombroses màquines, procediments i els corresponents conceptes. En aquest període temporal, les llengües receptores d'aquesta disciplina, evidentment diferents de la llengua anglesa, han hagut de treballar ràpidament amb l'objectiu de convertir-se en llenguatges tecnològics i, per tant, aptes per a la comunicació en aquest àmbit, així com la difusió de la disciplina entre les persones professionals i usuàries. La terminologia en les llengües en procés de normalització, com és el cas del català, té un doble paper molt especial, ja que aquesta és la ferramenta expressiva que permet que els especialistes representin i transfereixin el seu coneixement en situació professional, però al costat d'aquesta funció els termes són unitats de lèxic que qualsevol llengua ha de posseir si aspira a ser el vehicle habitual de comunicació (Cabré, 2004, p. 17).

Ara per ara, la terminologia és una part important dels programes dels cursos dels graus i postgraus, dels llenguatges d'especialitat, ciències de la informació i d'altres disciplines (Alcina, 2011). Des del punt de vista de l'aprenentatge i l'ensenyament, la terminologia, dintre dels llenguatges d'especialitat, no és tan sols un recull de termes contraposats als mots de la llengua general (Morell, 1996, p. 35). Així, l'aprenentatge no es realitza mitjançant la memorització de llistes de termes, sinó que aprendre terminologia des d'una aproximació lingüística és conèixer i saber usar efectivament els termes propis d'una àrea d'especialitat concreta (Estopà i Gelpí, 1996, p. 96).

A més a més, per una banda, el desenvolupament de la competència lingüística en diverses llengües és una de les propostes educatives del Consell d'Europa; per una altra, estudiar la interacció de la terminologia en cada llengua suposa tenir en compte quan s'interfereixen i quan es dona el cas que ha de ser introduït necessàriament en una llengua un mot a causa d'alguna dificultat ortogràfica que cal treballar, etc. (Yzaguirre, 1996, p. 87).

La investigació que proposem pretén contribuir a la millora de la pràctica docent en l'educació universitària, en un context en el qual l'alumnat no té l'oportunitat d'assolir una bona competència terminològica en català dins de l'estudi del grau d'Enginyeria Informàtica. Per això aquest estudi forma part d'un plantejament didàctic en què es destaca la importància de la transferència terminològica entre les llengües, així com la detecció de les interferències terminològiques, per tal d'assolir una millor formació terminològica de l'alumnat per al seu futur professional. En aquest sentit, l'anàlisi comparativa ofereix un ensenyament facilitador dels trets terminològics més importants.

2 Context, objectiu i metodologia

Aquest treball naix en el context de l'ensenyament-aprenentatge de la terminologia de les assignatures d'especialitat de les enginyeries de la Universitat Politècnica de València. Així doncs, parteix de la necessitat d'estudiar la terminologia en les llengües pròpies i també de considerar l'anglès com a llengua inicial d'aquesta terminologia. Per tant, a fi d'assolir un aprenentatge plurilingüe i una bona competència terminològica en l'alumnat, sorgeix la necessitat d'establir els punts comuns i els punts discordants en la terminologia informàtica en les llengües esmentades.

Generalment, l'alumnat de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Informàtica coneix la terminologia de la informàtica en anglès i sovint presenta vacil·lacions i incorreccions en castellà i, especialment, en català. A fi de corregir aquesta situació i d'augmentar la competència terminològica dels futurs informàtics, cal establir els trets comuns i diferencials que faciliten un aprenentatge significatiu i plurilingüe dels fenòmens terminològics de l'àmbit de la informàtica. A més a més, és fonamental en la formació de l'alumnat, com a part de la competència terminològica, el desenvolupament d'una comprensió terminològica profunda, amb la qual cercar les solucions establertes i proposar les possibles solucions de les formes encara no fixades. Això és degut al fet que la terminologia de la informàtica (especialment quant als conceptes més nous) s'amplia cada dia a mesura que creix la tecnologia informàtica i l'alumnat és coneixedor dels conceptes terminològics.

L'objectiu d'estudi és la terminologia de l'àmbit de la informàtica en català i en espanyol, ja que en alguns casos partim de la hipòtesi que tenen punts en comú, encara que també hi ha punts discordants. La perspectiva d'estudi parteix de l'observació i estudi dels reculls terminològics que contenen les dues llengües, per realitzar la comparativa dels mecanismes de formació utilitzats en aquestes terminologies. Vist que parlar d'informàtica ens obliga a considerar també la llengua generadora d'aquesta terminologia, també incloem la terminologia de la informàtica en llengua anglesa.

La metodologia utilitzada consisteix en l'estudi contrastiu dels termes en les dues llengües esmentades anteriorment per observar si l'evolució de la terminologia informàtica en espanyol i en català ha seguit el mateix camí o no, és a dir, si els mecanismes de formació han seguit camins paral·lels o divergents.

Tot i que són nombroses les publicacions electròniques i en paper en ambdues llengües, en aquesta anàlisi es consideren els reculls terminològics electrònics del TERMCAT, a causa de la seva facilitat d'accés, la ràpida actualització i pel fet de tractar-se de l'organisme encarregat de la normalització terminològica en català. Mentre s'engega i es consolida el projecte

TERMINESP (Cabrè, 2007 i 2008; Aguado de Cea, 2010) dedicat a la terminologia en espanyol, la procedència de la terminologia en aquesta llengua també és la del TERMCAT.

3 Mecanismes de formació de la terminologia

En aquest apartat tractem, des d'un punt de vista formal, els fenòmens de formació de la terminologia en les llengües estudiades, entre les quals destaquem: la neologia de formació morfològica per derivació, la neologia de composició per formació sintagmàtica, la neologia per abreviació, la neologia de significat i la neologia de préstec.

3.1 La neologia per derivació

En primer lloc, destaquem la neologia morfològica, ja que la derivació ha donat lloc a nombrosos termes mitjançant els prefixos, generals i cultes (a partir d'ara en els exemples exposem els termes de manera que el primer és en català, el segon és en espanyol i el tercer és el terme anglès, tant si s'hi indica com si van separats per la barra inclinada /):

des- (desintalar/desinstalar/deinstall, to; desactivar/desactivar/uncheck, to)
hiper- (hipertext/hipertexto/hypertext)
mega- (megabyte/megabyte/megabyte)
micro- (microblog/microblog/microblog; microordinador/microordenador/ microcomputer)
mini- (miniaplicació/aplicacioncita, applique/applet)
mono- (monousuari/monousuario/single user)
multi- (multimèdia/multimedia/multimedia)
re- (repiular, retuitejar/retuitear/retweet, to)
sobre- (sobremostreig/sobremuestreo/oversampling)

El prefix *des-* és un dels prefixos patrimonials més utilitzats en informàtica: desbloquejar, desbloquejar, desbrossador, desbrossament, desbrossar, descaminament, descarregar, descentralització, descodificador, descodificar, descompilar, descompilador, descomprimir, desconnectar, etc.

Com es pot observar en els exemples que hi ha més amunt, la llengua anglesa i l'espanyola, així com el català, mostren una coincidència generalitzada de les formes prefixades en la terminologia pròpia usada com a vehicle de transmissió del coneixement especialitzat (Montero i Labrador, 2012, p. 16). En aquest sentit, Mas (2004) afirma que els termes creats amb el prefix *ciber-* i els termes formats amb els adjectius *digital*, *electrònic*, *virtual*... podrien desaparèixer progressivament en un futur pròxim. Vegeu-ne alguns exemples:

cibercafé/cibercafé
cibercriminologia/cibercriminología
cibercultura/cibercultura
ciberespai/ciberespacio

ciberestudiant -a/ciberestudiante
ciberformador -a/ciberformador -a
cibermàrqueting/cibermárquetin
cibernauta/cibernauta

Tot i això, algunes formes terminològiques s'han mantingut en el temps com ara el terme *ciberllenguatge/ciberlenguaje*, sent un terme afortunat per designar el llenguatge argòtic utilitzat en la comunicació en el ciberespai, que es caracteritza generalment per l'ús d'acrònims i d'emoticones (segons el Diccionari en línia de productes informàtics del TERMCAT). El mateix terme *ciberllenguatge* és definit amb el terme *ciberespai*.

L'altre mecanisme de formació per derivació que hi destaca és la sufixació, amb la qual es formen nombrosos termes, i els sufixos més emprats són els següents:

-atge/-aje (multiplexatge/multiplexaje, multiplexado/multiplexing)
-ció/-ción (localització/localización/localization)
-ig/-eo (supermostreig/sobremuestreo/supersampling)
-ment/-miento (encaminament/direccionamiento/routing)
-dor (compilador/compilador/compiler)

Aquest últim és un sufix que dona lloc a un gran nombre de termes informàtics, especialment d'eines i dispositius informàtics, com es pot veure en els exemples que hi ha a continuació:

acoblador/acoplador/dock
cercador/buscador / search engine
commutador/conmutador/switch
convertidor/convertidor/converter
descodificador/descodificador/decoder
descompilador/descompilador/decompiler
desmodulador/desmodulador/desmodulator
desmultiplexor/desmultiplexor/demultiplexer
processador/procesador/processor
servidor/servidor/server
traçador, plòter/trazador, plóter/plotter

A més a més, es produeixen algunes diferències quant a l'ús dels sufixos segons les llengües, així veiem que per al terme anglès *storage*, el català proposa el terme *emmagatzematge*, amb el sufix *-atge*, mentre que el castellà proposa el terme *almacenamiento*, amb el sufix *-miento*.

Així, la neologia per derivació es produeix per prefixació tant general com culta i la sufixació difereix en alguns casos segons la llengua.

3.2 La neologia per combinació sintagmàtica

Un altre dels mecanismes amb més èxit en la generació de termes informàtics en les dues llengües estudiades ha estat la formació de composició per combinació sintagmàtica, la qual cosa ha donat lloc a la nombrosa presència de sigles en la comunicació informàtica, ja

que molts dels termes sintagmàtics tenen la sigla corresponent. Alguns exemples dels termes sintagmàtics els trobem en els termes següents:

circuit punt a punt / circuito punto a punto / point to point circuit
primer d'entrar, primer de sortir / primero en entrar, primero en salir / first-in, first-out
registre controlador de seqüències / registro controlador de secuencias / sequence control register
xarxa d'àrea local / red de área local / local area network

La terminologia informàtica formada per combinació sintagmàtica, a més de ser molt nombrosa, sovint es produeix en combinació de tres o més mots plens, arribant a tenir-ne alguns més, com podem veure en l'exemple següent:

cat. accés múltiple amb escolta de portadora i detecció de col·lisió, CSMA/CD
es. acceso múltiple con escucha de portadora y detección de colisión, CSMA/CD
an. carrier sense multiple access with collision detection, CSMA/CD

Pel que fa a aquest tipus de termes, succeeix que quan un terme s'ha divulgat enormement mitjançant la sigla, ja no s'empra el terme sintagmàtic o terme plurilèxic, i fins i tot els diccionaris terminològics no recullen com a terme aquest, sinó que es proposa directament la sigla anglesa tant en català com en espanyol. Per exemple, això passa en: PC (personal computer), HTML (hypertext markup language), HTTP (hypertext transfer protocol), USB (universal serial bus), URL (uniform resource locator, universal resource locator), PABX (private automatic branch exchange).

3.3 La neologia per abreviació

L'abreviació és un dels mecanismes terminològics més emprats en la informàtica a causa de la tendència cap a discursos tecnològics altament telegràfics. El mateix terme *informàtica* prové de la formació per acronímia dels mots *informació automàtica*. Així doncs, considerem els mecanismes de formació de les sigles, les abreviatures i els símbols. Com hem vist més amunt, les sigles són un mecanisme afortunat quant al nombre en la terminologia de la informàtica. A més dels aspectes tractats, actualment, pel que fa a la siglació, hi ha un cert paral·lelisme en les solucions terminològiques en les dues llengües:

cat. GUI interfície gràfica d'usuari
es. GUI interfície gráfica de usuario
an. GUI graphical user interface
cat. HUD indicador en pantalla
es. HUD indicador en pantalla
an. HUD head-up display

Generalment, veiem que les tres llengües tenen la mateixa sigla, tot i que trobem excepcions quan la sigla tradicionalment està adaptada al terme de la llengua receptora o s'ha difós considerablement, com podem veure en l'exemple següent:

cat. RA realitat augmentada
es. RA realidad aumentada
an. AR augmented reality

Les abreviatures són poc nombroses en la terminologia de l'àmbit informàtic, això no obstant, destaquem els termes corresponents a l'anglès *electronic mail address*, *e-mail*, que són:

cat. a/e (adreça electrònica)
es. c. e. (correo electrónico, segons la RAE)

Hem de remarcar que el correu electrònic i l'adreça electrònica són conceptes diferents, ja que el primer terme és l'aplicació mitjançant la qual enviem i rebem missatges i el segon és el conjunt de caràcters que permeten identificar una bústia electrònica i sempre conté el símbol de l'arrova (@). El TERMCAT sí que proposa els termes diferents: *adreça electrònica* / *dirección electrónica* i *correu electrònic* / *correo electrónico*. Per tant, no hi ha una mateixa solució terminològica en ambdues llengües quant a la representació de l'abreviatura perquè el català opta per la barra inclinada per separar les lletres inicials, mentre que en espanyol es proposa el punt per a cada inicial.

A diferència de les abreviatures, els símbols tenen unes convencions més estables en les dues llengües. Així, el símbol de hertz s'escriu Hz en ambdues llengües, mantenint la majúscula perquè el nom de la unitat deriva del nom propi Hertz. D'altra banda, seguint el sistema decimal internacional, en la informàtica, els símbols corresponents als submúltiples s'escriuen en minúscula en les dues llengües:

deci, d (10^{-1})
mil·li, m (10^{-3})
micro, (10^{-6})
nano, n (10^{-9})
pico, p (10^{-12})

En canvi, els múltiples grans s'escriuen en majúscula, excepte quilo, en les dues llengües, i, per tant, les mesures en la informàtica com ara derivades de *byte* tenen la representació simbòlica següent:

quilo, k (10^3): kB, kilobyte
mega, M (10^6): MB, megabyte
giga, G (10^9): GB, gigabyte
tera, T (10^{12}): TB, terabyte
peta, P (10^{15}): PB, petabyte
exa, E (10^{18}): EB, exabyte
zetta, Z (10^{21}): ZB, zettabyte
yotta, Y (10^{24}): YB, yottabyte

A més a més, hi ha els prefixos binaris, que serveixen per crear múltiples binaris, és a dir, en base 2. Aquests prefixos es formen agafant les dues primeres lletres de cada prefix del sistema decimal internacional, esmentat més amunt, i el sufix *-bi* provinent de *binary*. S'obtenen així les formes: *kibi*, *mebi*, *gibi*, *tebi*, *pebi*, *exbi*, *zebi*, *yobi*. D'aquesta manera, si l'apliquem de nou al concepte *byte*, s'obtenen les representacions simbòliques següents:

kibibyte, KiB (2^{10})
mebibyte, MiB (2^{20})
gibibyte, GiB (2^{30})
tebibyte, TiB (2^{40})
pebibyte, PiB (2^{50})
exbibyte, EiB (2^{60})
zebibyte, ZiB (2^{70})
yobibyte, YiB (2^{80})

Per tant, observem que l'abreviació en l'àmbit de la terminologia de la informàtica, a causa de la seva pretensió universalitzadora, no presenta pràcticament diferències significatives entre el català i l'espanyol, especialment en els símbols i en les sigles.

3.4 La neologia de significat

La neologia de significat destaca sobretot pel fenomen de metaforització en nombrosos termes de l'àmbit informàtic, tant de la informàtica estricta com de la terminologia d'Internet (Gómez, 2007, p. 39; Montesinos, 2009a, p. 307, 2009b; Pérez, 2007). Es tracta de paraules que ja existeixen en les llengües i a les quals s'ha atorgat un nou sentit i, per tant, es produeix un reciclatge lèxic, és a dir, una reutilització del lèxic consolidat per a nous sentits (Estopà, 2010, p. 18). Per exemple, vegem els termes informàtics següents:

aranya/araña/spider
carpetà/carpetà/folder
cavall de Troia / caballo de Troya / Trojan horse
cuc/gusano/worm
escriptori/escriptorio/desktop
fitxer, arxiu / fichero, archivo / file
galleta/galleta/cookie
mur/muro/wall
paperera/papelera/trash
pirata/pirata, pirata informàtic / black hat hacker, cracker
tallafoc/cortafuego/firewall

En aquests casos podem veure que tant els termes de la informàtica estricta com els termes d'Internet expressen en un terme la funció de l'objecte o mecanisme informàtic de forma bastant senzilla. A més, les metàfores són transferides directament de la llengua anglesa a les llengües receptores, facilitant la comprensió del terme en qualsevol de les llengües. El terme anglès *Easter egg*, que significa «contingut ocult

en el codi de programació d'un videojoc en què el programador emmagatzema un missatge o una habilitat addicional del joc, que pot ser descobert pels jugadors de manera casual o bé de manera intencionada», es tradueix en català i en espanyol com *ou de Pasqua* i *huevo de Pascua*, respectivament. En aquest sentit, podem parlar de calcs terminològics, els quals són habituals en els termes sintagmàtics, com passa en els termes que mostrem a continuació:

informàtica en núvol (cat.)
cloud computing, computación en la nube, computación en nube (es.)
cloud computing (en.)

Aquests fenòmens lèxics suposen una traducció literal dels termes d'origen, la qual cosa implica un recurs fàcil per als usuaris quan desconeixen el terme normatiu. Evidentment, com ja assenyalava Mas (2004), els calcs paronímics, o formalment semblants, tenen més possibilitats d'èxit que els calcs no paronímics, per exemple: *accés/acceso*, en català i castellà per al terme anglès *access*; *realitat virtual* i *realidad virtual* per al terme *virtual reality*, etc. No obstant això, es troben bastants casos de calcs no paronímics amb èxit d'integració, en les dues llengües analitzades, com ara *tallafoc/cortafuego/firewall*, i altres que hem esmentat anteriorment, pel fet de tractar-se del mateix significat i la forma metafòrica coincident en català o en castellà.

En general, pel que fa als calcs i a la sinonímia, el català presenta un nombre menor de termes sinònims, ja que sol presentar una denominació per substituir un terme anglès. Així, mentre que en català es proposa una forma terminològica pròpia equivalent, en espanyol sol haver-hi diversos sinònims complementaris, entre els quals freqüentment hi ha un calc de la forma originària anglesa, com es pot observar en els exemples següents:

fer un apunt / comentar, postear, publicar / post, to giny/artilugio, control/widget/control, widget
repositori / almacén, depósito, repositorio / repository
trobada LAN / fiesta LAN, torneo LAN / LAN party

Això no obstant, excepcionalment, hi ha termes sinònims en casos en què hi ha un gran ús tant de la tecnologia en el públic general com del terme corresponent, com ara les formes següents per al terme verbal anglès *like*, to:

cat. clicar m'agrada, fer clic a m'agrada, fer m'agrada, fer un m'agrada
es. clicar en me gusta, clicar me gusta, hacer clic en me gusta, hacer me gusta, hacer un me gusta

Fins i tot, en el recull electrònic *Vocabulari de les xarxes socials* s'indica, en una nota, que aquesta denominació «pot prendre també les variants: clicar a m'agrada, clicar

damunt m'agrada, clicar sobre m'agrada, etc. d'acord amb les preposicions que pot regir el verb clicar».

3.5 La neologia de préstec

La neologia de préstec suposa un mecanisme de formació menys emprat que els anteriors, si deixem de banda la terminologia formada mitjançant la siglació. En aquest sentit, les sigles suposen una aportació important de préstec tant en català com en castellà. D'altra banda, també s'utilitza la formació terminològica de préstec en nombrosos termes formats per acrònimia en la llengua anglesa, especialment referits als llenguatges de programació, com es pot veure en els exemples següents:

ALGOL (algorithmic language)
BASIC (beginner's all-purpose symbolic language)
COBOL (common business oriented language)
FORTRAN (formula translator)
PROLOG (programming in logic)

Un altre fenomen de préstec es genera tant en català com en castellà, de manera que aquest alterna amb una forma terminològica pròpia, com passa amb els termes següents:

cat. *furoner*, *furonera*, *hacker* (cat.)
es. *experto informático*, *hacker* (es.)
an. *computer hacker*, *hacker*, *white hat hacker* (en.)

En altres casos la neologia de préstec afecta només una de les llengües estudiades, mentre que l'altra proposa una forma pròpia, mitjançant la neologia de significat, com podem veure en els exemples següents:

memòria intermèdia / *buffer*, *memoria intermedia* / *buffer storage*, *buffer*
maquinari / *soporte físico*, *hardware* / *hardware*
programari / *soporte lógico*, *software* / *software*
memòria cau / *antememoria*, *memòria caché* / *cache memory*, *cache storage*

Podem veure que, en castellà, en els tres primers exemples es pren el terme anglès sense fer-hi cap modificació (*buffer*), mentre que en l'últim terme s'adapta ortogràficament mitjançant l'accentuació de la paraula d'origen francès *caché*. En canvi, en català, no s'opta per la terminologia de préstec, sinó per la neologia morfològica i la neologia de significat (*maquinari*, *programari*, *memòria cau*).

Finalment, Franquesa (2000, p. 109) indica que, en català, els neologismes de forma i els neologismes de formació s'assimilen amb més facilitat que no els que es formen a partir d'unitats de procedència forana (préstecs), ja que aquestes últimes pertorben el sistema terminològic propi i provoquen sovint reaccions de naturalesa diversa entre els parlants. No

obstant això, en l'ús espontani en espanyol, la terminologia informàtica en anglès s'assimila ràpidament, ja que, com apunten Fernández i Montero (2003, p. 75), aquests elements terminològics, de vegades, poden ser el reflex d'un afany indiscriminat de prendre la llengua anglesa com a model lèxic i semàntic: utilitzar els termes anglesos, postergant els de la llengua pròpia. Aquest fenomen del préstec sense modificar passa sobretot en àmbits universitaris (Ciro i Vila, 2015, p. 143). No obstant això, fa uns anys, Sempere (2001, p. 335) considerava que l'ús directe del préstec anglès es notava com a popular, mentre que la traducció del terme se sent com a acadèmica. Segons Aguado (2001), en espanyol un tret primordial és l'ús constant d'anglicismes, en la seva doble accepció de termes anglesos sense modificar o adaptats. No són pocs els exemples d'aquest tipus en les dues llengües estudiades: *bit/bit*, *mòdem/módem*, *píxel/píxel*, *xip/chip*, *escàner/escáner*, etc.

No volem acabar aquest apartat sense fer una referència a la influència constant de la llengua anglesa en aquest àmbit de la terminologia informàtica, la qual, freqüentment, genera usos dubtosos dels termes sobretot fins que aquests estan implantats. Aquest fet es produeix freqüentment en el nostre dia a dia en el context de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Informàtica, on sovint es desconeix la terminologia planificada i trobem nombroses interferències terminològiques tant de l'anglès com del castellà en la llengua catalana. Per exemple, al llarg del temps trobem el plural incorrecte i vacil·lant de les sigles, tan abundants en la informàtica, que ocorre tant en una com en l'altra llengua (*PC's*, *PCs*, *PCS*). També detectem la inestabilitat pel que fa a l'escriptura i adaptació dels termes, com ara el gènere de termes com *el/la interfície*, *el/la internet*. Fins i tot, en aquest sentit, la varietat de termes en les dues llengües per al terme anglès *interface*: en català, *interfície* i *interfase*, sent correcta sols la forma *interfície* i no les anteriors; en castellà, *interfície* i *interfaz*, sent la correcta aquesta última.

4 Conclusions

La terminologia de l'àmbit de la informàtica s'ha implantat en català i en espanyol de forma gradual, a mesura que ha anat fent-ho la tecnologia en la societat. Es tracta d'una terminologia en constant creixement i la creació de termes en anglès és incessant en l'univers informàtic, la qual cosa provoca nombrosos dubtes en l'alumnat de l'enginyeria informàtica que cal eliminar a fi que millori la competència en la comunicació professional.

L'estudi contrastiu de la terminologia ens ha permès establir els trets terminològics per comparació, per tal de facilitar l'aprenentatge en l'alumnat i l'aprofundiment en els mecanismes de formació en diverses llengües. En ambdues llengües estudiades, els meca-

nismes de formació que hem analitzat han esdevingut força paral·lels, tant pel que fa a la creació per derivació, com a la formació sintagmàtica, l'abreviació (especialment els símbols i les sigles) i la neologia de significat. Malgrat això, hem detectat una menor presència dels préstecs de la llengua anglesa i dels sinònims complementaris en català. En aquest sentit, hi ha una intervenció clara en la terminologia catalana per part del TERMCAT, que va proposar l'aprovació d'un bon nombre de termes sense el seu sinònim complementari corresponent, sent desestimat el préstec anglès (TERMCAT, 2006, p. 69).

La composició per combinació sintagmàtica i, consegüentment, també la siglació són els recursos més

emprats en la creació de termes de la informàtica. L'adaptació de les sigles en les llengües estudiades es realitza mantenint-les en la forma anglesa, exceptuant-ne alguns pocs casos, per facilitar una millor transferència del coneixement i gràcies a la tendència universalitzadora del context de la informàtica. Pel que fa a la neologia de significat, hi ha una forta presència de termes metafòrics, especialment des de l'aparició d'Internet, que també contribueixen a una millor transferència conceptual. En aquest sentit, el català i l'espanyol mantenen les metàfores dels termes anglesos, tot generant nombrosos calcs terminològics. ✨

Bibliografia

- AGUADO DE CEA, Guadalupe G. (2001): «Creación terminológica y desarrollo científico en informática». A: *Aportaciones de la ingeniería a la lengua española*. Taula rodona (Madrid, 7 de maig). AGUADO DE CEA, Guadalupe (2010). «AETER y Terminesp». A: GONZÁLEZ, Luis; HERNÚÑEZ, Pollux (coord.) (2010). Traducción: contacto y contagio. *Actas del IV Congreso «El español, lengua de traducción»*. Brussel·les: ESLETRA, p. 261-265.
- ALCINA, Amparo (ed.) (2011). *Teaching and learning terminology*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins Publishing Company.
- CABRÉ, Maria Teresa (2004). «Terminologia i llengua catalana: funció social i cooperació». A: MASSOT I MUNTANER, Josep (coord.) (2004). *Miscel·lània Joan Veny*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes; XLVIII), p. 181-208.
- CABRÉ, Maria Teresa (2007). «Una propuesta de organización de la terminología del español: el proyecto TERMINESP». *Donde dice... Boletín de la Fundación del Español Urgente* 9, p. 4-6.
- CABRÉ, Maria Teresa (2008). «La plataforma TERMINESP». A: GONZÁLEZ, Luis; HERNÚÑEZ, Pollux (coord.) (2008). Traducción: contacto y contagio. *Actas del III Congreso «El español, lengua de traducción»*. Brussel·les: ESLETRA, p. 255-261.
- CABRÉ, Maria Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (ed.) (2000). *La neologia en el tombant de segle: I Simposi sobre Neologia: I Seminari de Neologia*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- CIRO, Lilian A.; VILA RUBIO, Neus (2015). «El préstamo en el léxico de la informática e internet en el ámbito hispánico». *Revista Virtual Universidad Católica del Norte* [en línia], núm. 46, p. 129-145. <<http://revistavirtual.ucn.edu.co/index.php/RevistaUCN/article/view/704/1231>>. [Consulta: 4/4/2018]
- ESTOPÀ, Rosa (2010). «La neologia especialitzada, repte constant per al mediador lingüístic». A: COROMINA, Eusebi; MESTRES, Josep Maria (2010). *Aspectes de terminologia, neologia i traducció*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia; Universitat de Vic. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 2), p. 15-39.
- ESTOPÀ, Rosa; GELPÍ, Cristina (1996). «Els termes a través dels reculls lèxics». *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, núm. 9, p. 71-84.
- FERNÁNDEZ, Francisco; MONTERO, Begoña (2003). *La premodificación nominal en el ámbito de la informática. Estudio contrastivo inglés-español*. València: Universitat de València.
- FRANQUESA, Ester (2000). «La innovació terminològica i l'actualització de la llengua». A: CABRÉ, Maria Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (ed.) (2010). *La neologia en el tombant de segle: I Simposi sobre Neologia: I Seminari de Neologia*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, p. 109-120.
- GÓMEZ, Adelina (2007). «Léxico especializado y traducción». A: ALCARAZ, Enrique; MATEO, José; YUS, Francisco (ed.) (2007). *Las lenguas profesionales y académicas*. Barcelona: Ariel, p. 27-40.
- MAS, Gemma (2004). *La terminologia de la societat de la informació* [en línia]. <<http://www.softcatala.org/articles/article19.htm>>. Consulta: 18/4/2018]
- MONTERO, Begoña; LABRADOR, María José (2012). «La prefijación en terminología informática: análisis contrastivo español-inglés». *English for Specific Purposes World*, núm. 12 (36), p. 1-19.

- MONTESINOS, Anna I. (2009a). «Terminologia informàtica local en un món globalitzat». A: KABATEK, Johannes; PUSH, Claus (ed.). *Variació, poliglòssia i estàndard: Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*. Aachen: Shaker Verlag, p. 303-312.
- MONTESINOS, Anna I. (2009b). «Descripción y metáfora en el discurso de la informática». A: OTTO, Estefanía de; LÓPEZ DE VERGARA, Alejandro (coord.) (2009). *Las lenguas para fines específicos ante el reto de la convergencia europea: VIII Congreso Internacional AELFE*. La Laguna: Servicio de Publicaciones de la Universidad de La Laguna, p. 697-706.
- MORELL, Jordi (1996). «L'adquisició de la terminologia». *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, núm. 9, p. 35-48.
- PÉREZ, Roger (2007). «Internet: una xarxa de metàfores». *Digithum: Les Humanitats en l'Era Digital*, núm. 9.
- SEMPERE, Joan A. (2001). «La formació del llenguatge de la cibernètica i els anglicismes tècnics». A: BRUMME, Jenny (coord.) (2001). *La historia de los lenguajes iberorrománicos de especialidad: La divulgación de la ciencia*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra; Vervet, p. 333-338.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2006). *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- YZAGUIRRE, Lluís de (1996). «El projecte VEGI: cap a la racionalització del vocabulari escolar». *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, núm. 9, p. 85-90.

TERMINÀLIA parla amb...

Emili Pascual i Ferrando, lexicògraf i assessor editorial

Emili Pascual i Ferrando (Barcelona, 1938)

Lexicògraf, es llicencià en filosofia i lletres i, més endavant, en filologia catalana a la Universitat de Barcelona. Després d'anys de feina com a corrector i editor, que compaginà amb l'ensenyament de llengua catalana, s'incorporà al projecte de la *Gran Enciclopèdia*

Catalana l'any 1968. A finals dels anys vuitanta ocupà el càrrec de cap de redacció de l'enciclopèdia *Gran Larousse català* (1987-1990). La seva darrera etapa professional fou a l'Institut d'Estudis Catalans com a responsable de l'edició del *Diccionari manual de la llengua catalana* (2001).

Quin va ser el vostre primer contacte professional amb el món de les enciclopèdies i els diccionaris?

Vaig entrar ben aviat, des dels inicis, al projecte de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC). N'era el director Jordi Carbonell, i Max Cahner era el cap visible de l'empresa. Hi treballava moltíssima gent, persones amb carreres consolidades i persones molt joves. No et sabia dir de memòria el nombre exacte de persones que hi fèiem feina alhora, però la sensació era de formar part d'un engranatge molt impressionant. Hi havia hagut alguna obra enciclopèdica anterior, com l'*Enciclopèdia Salvat* o la coetània *Dolça Catalunya*, però la GEC responia a la idea d'establir una veritable obra de referència nacional, una enciclopèdia de nou encuny, que aplegava experts de tots els Països Catalans i de generacions diferents: allò que ara en diem una infraestructura d'estat. Penso que la GEC va arribar a ser l'estament cultural més important del moment.

Hi havia molta gent jove, molt ben preparada, molts dels quals han arribat a tenir molt reconeixement social i acadèmic. Hi vaig conèixer Montserrat Roig o Josep Maria Benet i Jornet, per posar un parell d'exemples d'insignes literats. Lluís Marquet s'hi va especialitzar en terminologia científica.

Quina era la vostra comesa dins de l'*Enciclopèdia Catalana*?

Jo hi vaig entrar com a tècnic dins de l'equip de redacció. L'elaboració de continguts estava organitzada per seccions temàtiques, a banda hi havia l'equip de correctors lingüístics i d'estil, i nosaltres ens ocupaven de picar els textos dins de la màquina. Cal recordar que era la primera vegada que es feia servir un gran ordinador per fer la redacció, la revisió i el muntatge editorial d'una obra d'aquestes característiques.

Un dels reptes tècnics que vam haver d'afrontar molt aviat va ser la

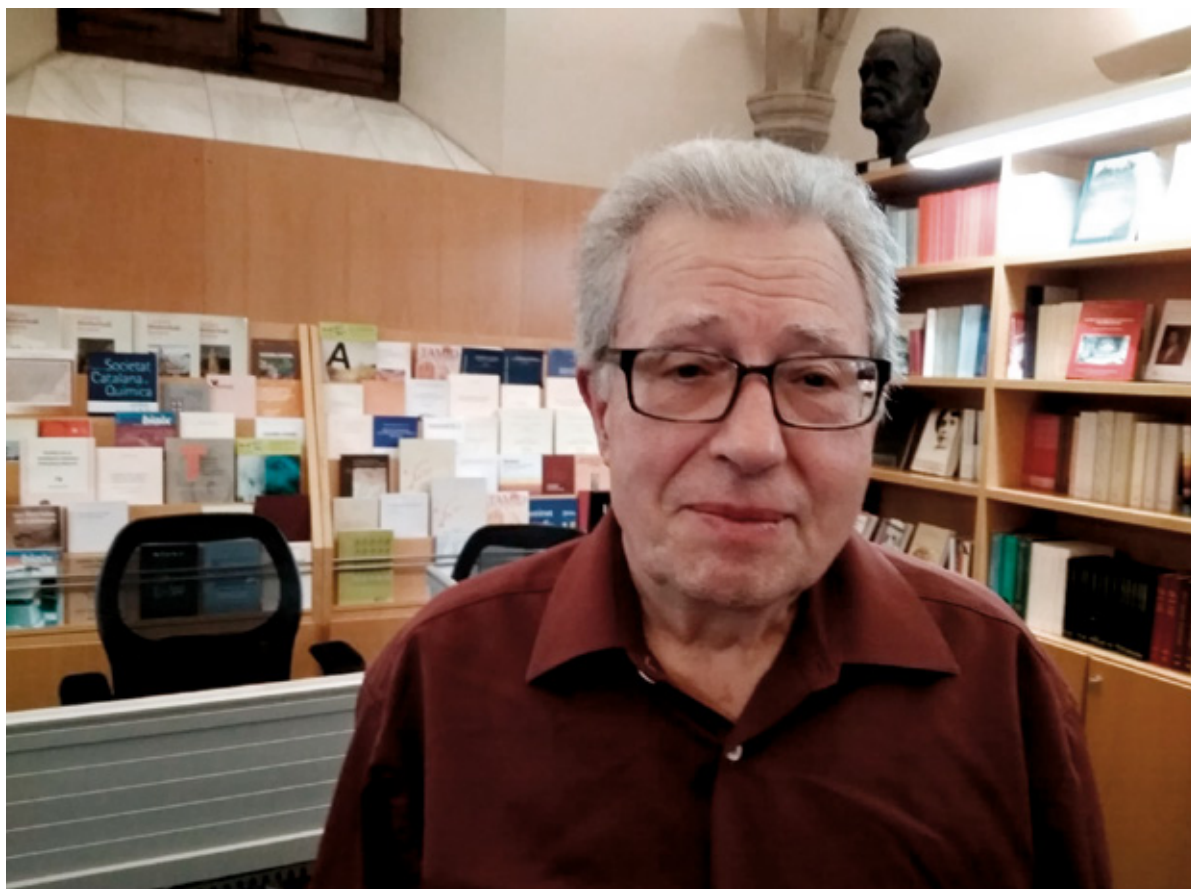
transcripció de mots àrabs, abundosos en el primer volum, i la gestió tècnica de les grafies corresponents, que no s'havien previst d'entrada. Crec sincerament que, amb la meua companya Assumpta Bachs, vam fer una bona feina, que va rebre les lloances de la direcció.

Quan vau deixar el projecte?

A partir de la primera gran crisi de l'empresa, que es va traslladar llavors a la plaça d'Adrià, l'any 1971. L'expedient inicial de suspensió temporal durant tres mesos, que va motivar una acampada dels treballadors davant de la seu, va acabar amb la rescissió d'una part dels contractes de treball, la reducció de la plantilla i el canvi de direcció.

Jo venia del món de la correcció, de la preparació de textos, de l'editorial, sempre vinculat a l'editorial Regina. Quan em vaig treure el títol de filologia catalana també vaig fer classes durant tres anys al Col·legi Sant Miquel del carrer de Muntaner.

Font: Consell de redacció

Així que, quan es va acabar la meva vinculació amb Enciclopèdia Catalana, vaig tornar a l'editorial.

Com era la feina a Regina?

Jo vaig entrar a Regina quan encara no havia acabat els estudis. Va ser un magnífic aprenentatge; era una empresa petita i amb el meu company, Jordi Artigues, hi vam tocar moltes tecles. Corregíem textos, els maquetàvem, ajudàvem en la redacció de nous textos, etc.

Regina era una empresa de marroquineria. Però, quan hi vaig arribar, ja havien començat a fer alguna incursió en el món editorial. Els propietaris, els germans Pous Gironella, cosins de l'escriptor Josep Maria Gironella, editaven i enquadraven un missal d'autoria externa fins que van decidir fer un missal propi, el conegut Missal Regina, que duia una enquadració de pell magnífica. També editaven aquells recordats llibrets blancs de la primera comunió i estampes.

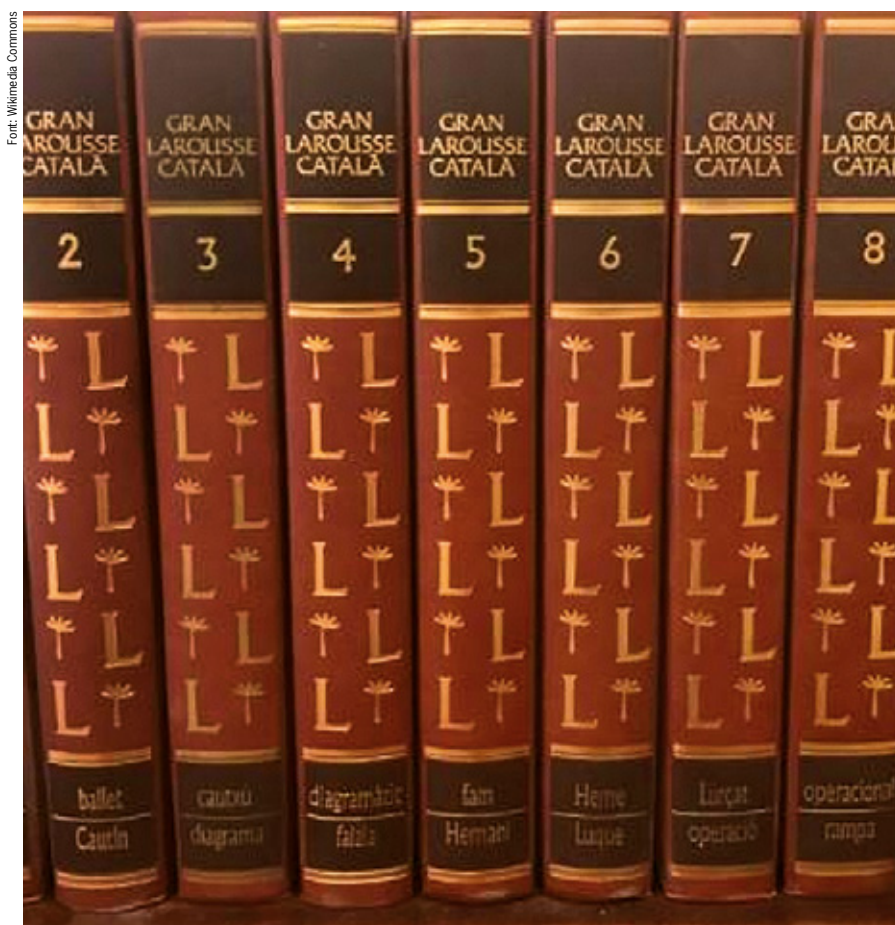
De mica en mica, l'empresa de marroquineria es va especialitzar en l'edició de textos religiosos. Cal tenir en compte que érem en un moment clau de renovació litúrgica: calien nous textos en llengua catalana i també en llengua castellana. Mossèn Domènec Cols i Puig, que va acabar sent organista titular de la catedral de Barcelona l'any 1985, hi va portar la seva obra de musicalització, la *Celebració cantada de la Litúrgia de les Hores* (1972-1989), per ser editada i va coincidir que, com que jo sabia música, van poder acceptar l'encàrrec. Va ser tot un èxit editorial, es va escampar l'obra en català i en castellà per tots els convents del país.

Però una iniciativa editorial com aquesta, quan va haver difós els missals renovats, els breviaris amb els cants de pregària i, fins i tot, un calendari litúrgic de referència, ja es veia que tindria un final previsible; sobretot quan ja no va poder competir tampoc amb empreses més grans que es dedicaven a les agendes i altres materials d'oficina.

Així, vau començar a Regina, vau participar a la GEC del 1968 al 1971, vau retornar a l'editorial i després vau esdevenir el cap de redacció d'un nou projecte enciclopèdic, el *Gran Larousse català*. Com va anar tot això?

En l'etapa final de Regina vaig trobar un anunci al diari: a Edicions 62 cercaven un cap de redacció, m'hi vaig presentar i em van donar la plaça. Ramon Bastardes i Max Cahner, des d'Edicions 62, havien adquirit la llicència per adaptar al català l'enciclopèdia francesa *Grand Larousse* en 5 volums, que era al seu torn una reducció del *Grand Larousse* en 10 volums. Van encarregar la direcció de l'obra al crític d'art i poeta Josep Corredor-Matheos i, entre d'altres, disposaven d'assessors com Francesc Vallverdú i Joan Solà.

Quins eren els grans reptes de l'adaptació d'una obra enciclopèdica cap al català a partir del canemàs francès?

La primera gran qüestió era la substitució d'una part de les entrades de noms propis, referències culturals franceses, per una selecció de referents catalans. Per això es va organitzar el projecte en dos grans blocs: els noms propis i el lèxic general.

El segon gran repte fou l'establiment de la terminologia que provenia de l'obra francesa

Cal dir que, encara que jo constava com a cap de redacció general, la meua feina es concentrava en la part del lèxic general i la terminologia. Els responsables editorials i el director de l'obra controlaven directament la part de noms propis, perquè calia decidir quins personatges, quines situacions i fets històrics i quins elements geogràfics calia seleccionar

com a representatius del món català, sense allargassar l'obra. Hi havia una planificació molt marcada pel que fa a l'extensió de l'obra, no podíem ultrapassar els límits materials (volums, pàgines, caràcters). Sovint calia retallar a partir de la redacció inicial.

El segon gran repte fou l'establiment de la terminologia que provenia de l'obra francesa. Cal tenir en compte que les condicions de desenvolupament tecnològic i de producció industrial a França condicionaven que la nomenclatura de l'enciclopèdia francesa contingués moltes entrades referides al món de l'energia, dels transports i de l'armament, per a les quals no disposàvem d'equivalents en català. En aquest sentit, hi va tenir un paper fonamental l'assessorament de Lluís Marquet, que ja havia participat a la GEC, i que en el nou projecte va fer una feina impressionant d'establiment de nova terminologia.

Com s'hi treballava?

Amb màquina d'escriure (riu). Tanmateix, malgrat les limitacions tecnològiques, va ser un projecte d'una gran eficiència pel que fa als terminis: es va començar a publicar l'any 1987 i va acabar l'any 1990. Deu volums en tres anys, que es van completar posteriorment amb dos volums de suplement. Cal dir que partíem de l'obra francesa i que ja disposàvem de la Gran Enciclopèdia Catalana i del Diccionari català-valencià-balear, fonts d'un valor extraordinari.

L'equip de redacció estava format per tres persones i jo mateix, que redactàvem a partir de les fitxes que ens fornien els responsables de cada secció temàtica, gent molt experta en cada camp de lletres i ciències. Després hi passaven els correctors i els especialistes, que hi feien una revisió final de continguts. Però la competència de l'equip de redacció és un element clau; cal un cert coneixement enciclopèdic, saber una mica de tot per adonar-se d'alguns errors que poden sorgir en un projecte d'aquesta envergadura.

De quin aspecte esteu més satisfet?

Dels exemples. L'obra francesa incloïa articles en què s'especificaven en detall diversos significats amb una bona exemplificació. L'adapta-

Però la competència de l'equip de redacció és un element clau; cal un cert coneixement enciclopèdic, saber una mica de tot

ció havia de tenir cura de no entrar accepcions que no fossin vives en català; per tant, calia documentar molt bé cada sentit i posar-ne exemples. Recordo que Joan Solà, quan va fer la presentació del diccionari que

es va preparar a partir del cos de l'enciclopèdia, va lloar-ne l'exemplificació i va preguntar-me com ens ho fèiem per trobar exemples tan específics. És un tret distintiu d'aquesta enciclopèdia.

De fet, aquestes obres són alhora enciclopèdies i diccionaris. S'hi han de prendre decisions lexicogràfiques importants.

Totes les enciclopèdies es basen en canemassos anteriors o s'inspiren en obres semblants d'altres llengües

Què voleu dir? A parer vostre, no hi ha separació clara entre fer una enciclopèdia i fer un diccionari general?

En certa manera, no. A banda de la selecció de noms propis que reflecteixin la història, la geografia i els referents culturals i científics del país, el gruix important de la presa de decisions són de caràcter lexicogràfic: com han de ser les definicions, la gestió de la variació, les subentrades, les remissions, els exemples.

Fixem-nos que d'obres enciclopèdiques gegantines, com l'enciclopèdia espanyola Espasa, que s'ha arribat a publicar en noranta volums, n'hi ha poques. Generalment fem diccionaris enciclopèdics, d'ordenació alfabètica i de continguts reduïts (com a màxim, deu o vint volums). Per això, aquestes enciclopèdies solen ser insatisfactòries.

No hi és tot. No poden contenir la suma de coneixements que ens poden fornir obres monogràfiques molt especialitzades. Totes les enciclopèdies es basen en canemassos anteriors o s'inspiren en obres semblants d'altres llengües; per tant, solen reproduir les quatre coses que diu tothom sobre cada entrada. No ens poden donar tota la informació que potser voldríem. Per exemple, el *Gran Larousse català* o la *Gran Enciclopèdia Catalana* contenen prou informació detallada sobre alguns referents locals o comarcals, però quan vas ampliant el cercle dels coneixements universals, vas perdent precisió. Ara mateix estic llegint un monogràfic sobre Beethoven, magnífic, però no puc esperar que cap enciclopèdia, per molt que en sàpiga el redactor, reproduïxi tots els detalls dels estudis especialitzats. En síntesi, les enciclopèdies són obres magnífiques per als estudiants i per als qui s'inicien en un tema.

Quan va acabar el projecte del *Gran Larousse català*, què va fer?

Vaig tenir la sort que l'Institut d'Estudis Catalans havia iniciat el projecte de fer un diccionari manual, a partir de la nomenclatura del *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC1) de 1995. Hi treballaven dues persones, però necessitaven un cap de redacció i vaig tenir la sort que pensessin

En síntesi, les enciclopèdies són obres magnífiques per als estudiants i per als qui s'inicien en un tema

en mi. Per tant, em vaig jubilar en una prestigiosa institució, després d'enllestir el *Diccionari manual de la llengua catalana* (2001), però aquesta és una altra història, la dels diccionaris manuals, diferent de les enciclopèdies que han guiat aquesta conversa.

CONSELL DE REDACCIÓ

Les enciclopèdies, espai natural de la terminologia

Introducció

Tot i que es documenten compendis de coneixements científics i tecnològics des de l'edat mitjana, la concepció moderna de l'enciclopèdia neix al segle XVIII, a partir de la publicació de la Cyclopaedia de Chambers (1728) i sobretot de l'Encyclopédie de Diderot i D'Alembert. Les enciclopèdies ofereixen informació completa de la història i de l'estat coetani dels coneixements per a cada una de les entrades. Les informacions tenen abast universal, però són redactades amb una clara orientació nacional. Els continguts s'ordenaven inicialment per temes, però l'ordenació alfabètica ha anat desplaçant l'ordenació temàtica.

El caràcter exhaustiu de les enciclopèdies, que inclou tots els àmbits del coneixement humà, les fa una font privilegiada per a observar l'evolució de la terminologia i, en moltes llengües, han estat precursors en l'establiment de la terminologia normalitzada.

L'enciclopedisme en llengua catalana neix a inicis del segle XX amb les successives reedicions de l'Enciclopèdia Salvat, aconsegueix l'èxit amb el projecte de la Gran Enciclopèdia Catalana i perviu en l'actualitat amb iniciatives a Internet que us presentem en aquest dossier. Al final trobareu una llista de les principals enciclopèdies catalanes d'abast universal.

Les enciclopèdies, espai natural de la terminologia

És cert allò fiable? Els mecanismes de rigor de la Viquipèdia

XAVIER DENGRA I GRAU
Biotecnòleg i viquipedista
Amical Wikimedia

La Viquipèdia és probablement el rara avis més exemplificador de la llengua catalana a la xarxa. Un èxit col·lectiu i fruit del voluntariat, referent de qualitat divulgativa, i que des dels darrers anys conviu enmig de l'apogeu de les *fake news*, la pèrdua de drets digitals i d'una globalització que té com a conseqüència la minorització de llengües.

«L'enciclopèdia lliure que tothom pot editar» va aparèixer per primer cop a la xarxa el 15 de gener de 2001 com a Wikipedia i en llengua anglesa. Dos mesos després, el seu fundador, Jimmy Wales, va assegurar que volia crear-ne altres versions multilingües, i com a resultat es va crear la Wikipedia en alemany el 16 de març de 2001, al cap de pocs minuts de la qual també va sorgir la Viquipèdia en català. Si bé la versió catalana fou la tercera d'aparèixer, la primera contribució enciclopèdica en llengua no anglesa va ser en català i pertanyent a l'entrada de l'àbac.

Des dels primers anys d'existència, els voluntaris viquipedistes van redreçar el que podria haver estat una anarquia en línia cap a un projecte totalment transparent, autogestionat, d'assoliment de consensos i sense jerarquies. L'assentament de la comunitat ha transmutat cap a una meritocràcia de mínims en la participació i la constància, i l'acceptació no rau pas en mèrits acadèmics, de gènere o d'edat.

TERMINÀLIA 18 (2018): 50-52 · DOI: 10.2436/20.2503.01.126
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

És cert allò fiable? Els mecanismes de rigor de la Viquipèdia

Xavier Dengra i Grau

Dins d'aquest procés de transició, els dos canvis clau que van establir els fonaments de l'èxit van ser el desenvolupament d'una política de referències i de citacions bibliogràfiques que permetés una fiabilitat a llarg termini, així com un sistema múltiple de mecanismes de control i de revisió dels continguts. En aquest article analitzem els conceptes que envolten la veracitat i la fiabilitat de la Viquipèdia en català, com també els instruments de rigor del programari de l'enciclopèdia.

Veracitat, admissibilitat o verificabilitat?

L'entramat de polítiques comunitàries de la Viquipèdia rau en cinc pilars bàsics, dels quals possiblement el més representatiu és el que sosté que l'enciclopèdia sempre cerca el punt de vista neutral. A fi d'assolir aquest estat de neutralitat, cal citar fonts bibliogràfiques que justifiquin la informació publicada sobre qualsevol tema, de manera que totes les seves vessants s'hi trobin representades proporcionalment. El fet de disposar de fonts que defensin cadascuna de les asseveracions d'una entrada és el que coneixem com a *verificabilitat de la informació*.

Però fins a quin punt podem corroborar que allò que apareix a la Viquipèdia és cert, tot i que estigui verificat per referències bibliogràfiques? Doncs bé, és en aquest punt en què cal entendre que la Viquipèdia mai serà certa per si mateixa, sinó que depèn de les fonts secundàries en els quals es fonamenta cada frase, paràgraf o secció d'un article. Aquestes fonts secundàries les constitueixen articles de revistes acadèmiques, llibres, monogràfics, reportatges i —en menor mesura— retalls de premsa contextualitzats. És en aquest punt on

la tasca dels viquipedistes esdevé clau per discernir si una font concreta és o no corpus d'informació acceptat com a fiable.

Finalment, cal tenir en compte que no qualsevol entrada és acceptable a la Viquipèdia; aquest llindar de rellevància és el que es coneix com a *admissibilitat*. I altra vegada, la verificabilitat és l'àrbitre que —a través de diverses fonts fiables que tractin mínimament i directa la biografia, entitat o concepte en qüestió— discerneix si aquesta informació és apta o no per aparèixer-hi.

Xarxa de mecanismes interns de control

La teranyina de sistemes que vetllen pel rigor, la qualitat i la detecció dels vandalismes a la Viquipèdia és difícil d'esgramar sense una experiència d'edició avançada. Tot i així, certs mecanismes es poden explicar de manera simplificada si es parteix de dos rerefons interconnectats: la comunitat de viquipedistes i la interfície wiki del web.

El segon aspecte a considerar és que tota la informació visible a la Viquipèdia i la que hi ha existit amb anterioritat mai desapareixen: cada entrada enciclopèdica conserva un historial consultable per qualsevol persona i amb totes les seves modificacions d'ençà que es va crear. Aquest sistema d'historials que permet comparar edicions d'un mateix article al llarg del temps, avaluar-ne el creixement i esbrinar en quin moment s'hi va afegir informació crítica, esdevé el primer mecanisme de control individual.

Però no són únicament els articles enciclopèdics els que tenen un historial associat. També és el cas dels viquipedistes: per a cada usuari, ja sigui registrat o no

The screenshot displays the Viquipèdia interface for the article «Terminologia». The top navigation bar includes links for 'Pàgina', 'Discussió', 'Mostra', 'Modifica', 'Modifica el codi', 'Mostra l'historial', 'Més', and a search bar. The main content area is titled «Terminologia»: Historial de revisions. It features a search bar for revisions, a legend for the revision history, and a list of revisions. The revisions list includes columns for the revision number, date, username, and the number of bytes added or removed. The first revision is by 'Uao bot' on 13:14, 6 set 2018, adding 3,823 octets. Subsequent revisions are by 'Ssola', 'JofRobot', 'JoRobot', 'Merob Vázquez', and 'Merob Vázquez'.

Historial de revisions de l'article «Terminologia» de la Viquipèdia en català

(el darrer es mostra com una adreça numèrica IP associada a un dispositiu), existeix una pàgina de contribucions on es pot veure temporalment quines modificacions ha fet als articles i permet avaluar tendències tals com conflictes d'interessos, biaixos de contingut, actituds vandàliques o preferències temàtiques.

Un tercer mecanisme, també lligat a cada viquipedista, és la llista de seguiment. Aquesta eina permet crear una llista d'articles favorits i veure'n els canvis realitzats per altres usuaris, de manera que, aplicada a entrades polèmiques o en temes d'actualitat, permet un control continuat de com evolucionen i detectar-hi irregularitats o edicions malintencionades.

En darrer lloc, l'instrument de control més centralitzat i avançat del projecte és la pàgina de canvis recents, que també està oberta a qualsevol persona (lectora o editora). Aquesta pestanya permet veure tots els canvis que s'estan realitzant a la versió lingüística a temps real. Cada modificació individual presenta un sumari amb el nom de l'entrada modificada, l'usuari (o IP) que l'ha realitzat, el nombre de caràcters afegits o restats a l'article i l'hora de modificació. Aquesta eina, molt popular entre viquipedistes, també ofereix un resum que compara versions anteriors i actuals. I des de l'any 2017, a més a més, incorpora un nou sistema d'intel·ligència artificial que dona suport a l'usuari i que suggereix quines edicions són sospitoses de ser vandàliques, a fi que aquest pugui revertir-les per tornar l'article al seu estat previ si fos el cas.

El darrer pas cap a l'excel·lència: distincions i feina no virtual

Demostrada la capacitat del projecte per autogestionar la verificabilitat del contingut i controlar anomalies i vandalismes, la comunitat de la Viquipèdia ha sabut desenvolupar altres iniciatives que tenen com a objectiu perfeccionar la qualitat de les entrades i competir contra les enciclopèdies convencionals.

Una de les iniciatives més destacades de refinament qualitatiu és la categorització en articles bons i de qualitat. Aquests articles segueixen amb cura el llibre d'estil i tenen referències solvents per a cada peça d'informació possible; es considera que cobreixen a la perfecció un tema concret. Qualsevol usuari pot proposar-ne la distinció, i a través de dues fases (avaluació i votació) un grup de viquipedistes en valora la idoneïtat. Aquest grup selecte d'entrades, unides a altres marca-

Viquimarató de la Nit Digital 2017 a Tarragona

dors com ara l'anomenada llista dels 1.000 articles bàsics (que posiciona cada versió lingüística de l'enciclopèdia en un rànquing segons la completeness dels mil articles més essencials) situen la Viquipèdia en català en una lluita constant i a les primeres posicions pel que es considera la versió lingüística més perfecta del món. Des de l'any 2013, es disputa contínuament i en solitari aquest títol amb la versió en rus, en un rànquing en què totes dues freguen el 100 % de valoració i es desbanquen periòdicament a molta distància de la resta.

Però, en definitiva, els resultats més positius venen acompanyats dels viquiprojectes (que redueixen biaixos de contingut en temàtiques molt concretes) i de les viquimaratons (reunions físiques en les quals els assistents editen in situ sobre un tema determinat i amb fonts contextualitzades a l'abast). I és en aquest context en el qual la Viquipèdia s'humanitza definitivament i es fa palesa en el món físic. L'Amical Wikimedia és l'associació oficial sense ànim de lucre que promou la Viquipèdia en català al carrer i a les institucions i que, des de la seva fundació l'any 2008, col·labora amb museus, biblioteques, universitats i altres entitats acadèmiques com l'Institut d'Estudis Catalans per fer efectiva la transferència de coneixement cap a la xarxa de manera oberta, transparent, sota llicència lliure i en llengua catalana. Darrerament, altres moviments com ara Viquidones també han sorgit amb força per complementar-se amb aquesta xarxa acadèmica i equilibrar el biaix de gènere de l'enciclopèdia.

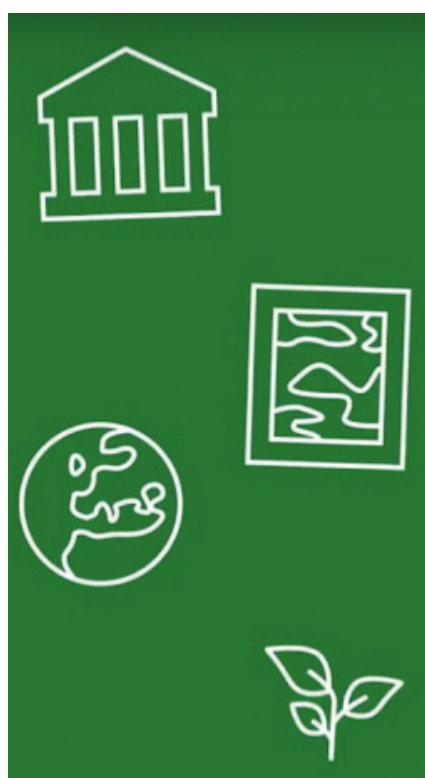
La implicació i voluntat d'entesa d'aquestes institucions generadores de coneixement amb la comunitat viquipedista contribueix a mantenir els criteris qualitatius esmentats, esdevé un símbol del rigor en la informació i alhora aporta —en la llengua pròpia i amb accés lliure— un contingut ordenat enciclopèdicament i unes dinàmiques que són l'antídoto a la pèrdua de rumb de determinats sectors de la xarxa. Navegar amb seny és la batalla a la qual s'enfronten els internautes i en aquesta lluita els viquipedistes són un far per a redreçar el timó. 🌱

Les enciclopèdies, espai natural de la terminologia

enciclopèdia.cat

El cercador de referència en català

EQUIP EDITOR D'ENCICLOPÈDIA.CAT

Enciclopèdia.cat és el principal portal de continguts de referència en català. Un univers de continguts en continu creixement, amb prop de 900.000 articles de 45 obres diferents i de temàtica molt diversa: llengua, història, economia, art, política, geografia, ciència, natura... Tot en línia i completament gratuït.

Està estructurat en quatre grans àrees: Diccionaris, Enciclopèdies, Obres temàtiques i, finalment, Anuaris, atles, cronologies i estadístiques. Es pot fer una cerca a tot el portal o només en una obra.

- A l'àrea de Diccionaris es pot consultar el *Gran Diccionari de la llengua catalana*, el *Conjugador català*, el *Diccionari de sinònims Franquesa* i diversos diccionaris bilingües (de moment, amb l'alemany, l'anglès, el castellà, el francès i l'italià). Des de qualsevol article del *Gran diccionari* es pot saltar a la traducció de la paraula en aquestes llengües, consultar-hi sinònims i, si es tracta d'un verb, la seva conjugació.
- A l'apartat d'Enciclopèdies es pot buscar entre tota la informació recollida a la *Gran Enciclopèdia Catalana* i a altres diccionaris enciclopèdics especialitzats, com el de l'esport, el de la música o el *Diccionari del cinema a Catalunya*. Es poden fer consultes amb el cercador i filtrar resultats per temes.
- A Obres temàtiques es pot consultar els articles de grans obres d'Enciclopèdia Catalana tant des de la finestra de cerca com també des del sumari de l'obra.

Inclou una gran diversitat d'obres, com la Biosfera, la Història econòmica de la Catalunya contemporània, Art de Catalunya, Catalunya romànica o Història natural dels Països Catalans, entre moltes d'altres.

- Pel que fa a la quarta àrea, al portal també es poden trobar altres continguts de referència com atles, cronologies, estadístiques i anuaris, amb sistemes propis de consulta.

Finalment, el portal també està obert a la publicació d'obres de tercers.

El cercador d'Enciclopèdia.cat permet:

- **Fer cerques d'una sola paraula o de més d'una:** Si escrivim més d'una paraula a la casella, el cercador presenta tots els articles que **tenen qualsevol de les paraules demanades** (ponderant l'ordenació segons diferents paràmetres: presència en el títol de l'article, freqüència, etc.). A més, si entre les diverses paraules de la cerca escrivim l'**operador AND** obtindrem només els articles que **tenen alhora totes les paraules buscades**.

Així:

- Si escrivim Costa Brava, obtindrem els articles que continguin costa o brava.
- Si escrivim Costa AND Brava, en canvi, obtindrem només els articles que continguin alhora costa i brava.

- I finalment, si escrivim “Costa Brava” (**entre cometes dobles**), obtindrem només els articles que continguin exactament aquesta **cadena de paraules**.

- Fer servir els **signes menys (-) o més (+)** per **excloure o incloure paraules en la cerca**. Si davant mateix (sense espai) d'una paraula escrivim el signe menys, quedaran exclosos els resultats que la continguin. Així, la cerca *aviació aviador avió -Barcelona* mostra els articles que contenen qualsevol de les paraules *aviació*, *aviador* o *avió* i en cap cas la paraula *Barcelona*.
- Fer servir el **caràcter comodí *** en lloc d'un o més caràcters. Així, si escrivim **gg**, obtindrem *suggeridor*, *autosuggestió*, *beggiatoals*, etc. O si escrivim *a*mblea*, ens donarà *assemblea*.
- Per a cercar **una paraula que aparegui només en l'encapçalament** dels articles, s'ha d'escriure **label** immediatament davant de la paraula cerca. Així, la cerca *label:Barcelona* mostrarà només els articles que contenen la paraula *Barcelona* en l'encapçalament. En el cas que es vulguin veure totes les entrades, per exemple, del *Gran Diccionari de la llengua*, que comencen per la lletra *e*, cal anar a aquesta obra i escriure *label:e** a la casella de cerca.

Un cop feta una cerca, els **filtres** permeten afinar els resultats segons el tipus d'obra i també segons l'obra, el tipus d'article i el tema. 🌸

Enciclopèdies i diccionaris enciclopèdics en llengua catalana*

Enciclopèdia Salvat

Diccionari de la llengua catalana. Barcelona: Salvat, 1904-1910. [Diccionari enciclopèdic en tres volums, publicat per entregues]

Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana. Barcelona: Salvat, 1930-1935. [Ampliació de l'obra anterior en quatre volums]

Diccionari enciclopèdic català. Barcelona: Salvat, 1938. [Síntesi de l'obra anterior en un únic volum]

Salvat Català: Diccionari enciclopèdic. Barcelona: Salvat, 1970. [Reedició actualitzada en quatre volums]

Salvat Català: Diccionari enciclopèdic. Barcelona: Salvat, 1977. [Segona reedició actualitzada en vuit volums]

Salvat Català: Diccionari enciclopèdic. Barcelona: Salvat, 1985. [Tercera reedició en deu volums]

Salvat Català. Barcelona: Salvat, 1999. [Quarta reedició en divuit volums]

Enciclopèdia Catalana

Gran Enciclopèdia Catalana. 1a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana SA, 1970-1980. [15 volums]

Gran Enciclopèdia Catalana. 2a ed. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1986-1989. [20 volums]

Gran Enciclopèdia Catalana. 4a reimpr. act. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1992. [28 volums]

Hiperenciclopèdia. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1997. [Primera versió en línia per subscripció]

Petita enciclopèdia catalana. 1a ed. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 2000 [2a ed., 2008]

L'Enciclopèdia. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 2008. [Versió en línia d'accés obert, considerada la tercera edició de la Gran Enciclopèdia Catalana (GEC)]

Enciclopèdia.cat [en línia]. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 2008. <www.enciclopedia.cat>. [Portal web que dona accés a la GEC, als diccionaris d'Enciclopèdia i a altres obres de referència]

Larousse català

Gran Larousse català. Barcelona: Edicions 62, 1987. [Adaptació del Grand Larousse en 5 volums (1990), en 10 volums]

Gran Larousse català. Barcelona: Edicions 62, 1990. 13 vol.

Altres enciclopèdies universals en català

Petit Curial enciclopèdic. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1979. 1 vol.

Ulisses: Enciclopèdia de la recerca i la descoberta. Barcelona: Ulisses, 1977-1985. 12 vol.

Viquipèdia [en línia], edició iniciada el 2001. <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Portada>>

Nota: No recollim en aquesta llista altres enciclopèdies d'abast regional o de continguts sectorials.

Fonts

RICO, Albert; SOLÀ, Joan (1995). *Gramàtica i lexicografia catalanes: Síntesi històrica*. València: Publicacions de la Universitat de València.

Les enciclopèdies citades i les pàgines web de les editorials corresponents.

MERCÈ LORENTE
Consell de Redacció

El refrany

Font: Paremiologia catalana. www.dites.cat

Crònica de la XV Jornada de la SCATERM

Font: SCATERM

La XV Jornada de la SCATERM, titulada «La terminologia de l'esport», va tenir lloc el dia 31 de maig de 2018 a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Coincidint amb el desè aniversari de la revista TERMINÀLIA —el número 1 de la qual es va dedicar als esports—, la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) va decidir dedicar la jornada anual a la terminologia esportiva.

La inauguració de la jornada va ser a càrrec de Miquel-Àngel Sánchez Ferriz, president de la SCATERM, i de Mila Segarra, en representació de la Secció Filològica, de la qual la SCATERM és societat filial. El president va explicar que el tema de la jornada era un homenatge al primer monogràfic de la revista TERMINÀLIA. A més, també va presentar l'exposició dels deu anys de la revista, que va estar instal·lada al pati de l'IEC des del dia de la XV Jornada fins al 29 de juny de 2018. Mila Segarra va destacar la importància

de la terminologia en tots els àmbits i l'interès que té per al desenvolupament de la llengua catalana.

La primera part de la jornada, que va incloure tres ponències, va fer un repàs a la història de la terminologia esportiva catalana, aturant-se en algunes figures i fites importants. En primer lloc, Jordi Mir, membre de la Secció Filològica de l'IEC, va explicar la relació de Pompeu Fabra amb l'esport, ja que va ser un gran esportista: quins esports va practicar al llarg de la seva vida, la seva afició a l'excursionisme, el seu paper en associacions i entitats esportives catalanes... Finalment, va delectar l'auditori amb una gravació de veu en què se sentia Fabra parlant d'esport.

En segon lloc, Neus Faura, de la Universitat Autònoma de Barcelona, va explicar com es va introduir la terminologia futbolística a Catalunya: inicialment, els termes del futbol eren majoritàriament

anglicismes, però la difusió i la popularització d'aquest esport van propiciar un procés d'adaptació del català oral i escrit, la qual cosa va comportar canvis fonètics, gràfics i semàntics en els termes. Faura va fer una menció especial a la intervenció de Fabra en la fixació de la terminologia futbolística catalana, a través dels seus comentaris en les *Converses filològiques* (a ell devem, per exemple, l'adaptació de futbol o el calc mans), i finalment va fer una valoració de la situació de la terminologia del futbol en la premsa generalista i especialitzada de l'època, a partir de l'anàlisi d'articles periodístics reals.

Per últim, Ester Bonet, sòcia de la SCATERM, va acabar la primera part de la jornada en el marc d'un dels esdeveniments que han marcat la història esportiva de Catalunya: va explicar la gènesi dels vint-i-nou diccionaris dels esports olímpics que es van elaborar amb motiu de

Font: SCATERM

Finalment, M. Amor Montané, de la Universitat Pompeu Fabra, i Carolina Bastida, de la Universitat d'Andorra, van fer una aportació a la discussió en relació amb les necessitats terminològiques en els mitjans de comunicació des de l'àmbit acadèmic. Van presentar els resultats d'un estudi desenvolupat en el marc dels esports d'hivern a Andorra, en el qual han analitzat, entre altres aspectes, la implantació en l'ús dels termes oficials i la vitalitat lingüística de la terminologia catalana a través de la neologia en la premsa escrita i audiovisual andorrana.

En definitiva, la jornada va fer palès que la presència de l'esport a la nostra vida és un fet innegable i, per això, també ho és la terminologia que hi està associada. Noves pràctiques esportives, noves eines i nous aprenentatges generen la creació constant de nous termes i demanen una llengua de gran vitalitat per poder estar a l'altura d'aquestes noves necessitats terminològiques.

**SOCIETAT CATALANA
DE TERMINOLOGIA (SCATERM)**

la celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona l'any 1992. Concretament, va explicar com es van definir aquestes obres terminològiques i, en especial, es va referir a la constitució del corpus de buidatge dels termes i a les dificultats amb les quals es va trobar a l'hora de recopilar les fonts escrites i orals de referència.

La segona part de la jornada va consistir en una taula rodona que tenia com a objectiu discutir les necessitats terminològiques en els mitjans de comunicació. Els comentaristes esportius Joaquim M. Puyal, Jordi Robirosa i Josep Lluís Merlos van oferir el seu punt de vista com a usuaris de la terminologia en contextos especialment exigents,

ja que la televisió i, sobretot, la ràdio tenen unes característiques d'immediatesa, ritme i velocitat que obliguen els periodistes a ser pràctics i creatius. Cadascú en el seu àmbit —futbol, bàsquet i motor, respectivament— van destacar que a l'hora d'usar la terminologia sempre prefereixen els termes més curts, perquè són més funcionals, i els que saben que el públic entendrà, siguin termes catalans o anglicismes fortament arrelats. Van demostrar que en aquests àmbits cal tenir una forta consciència lingüística, la qual és necessària per assegurar l'evolució de la terminologia esportiva catalana i la seva adequació a les novetats en aquest camp.

Espais Terminològics 2018. Fabra: converses terminològiques

Els Espais Terminològics són una trobada que cada dos anys organitza el TERMCAT per afavorir el diàleg i l'intercanvi de coneixement en aspectes relacionats amb la pràctica terminològica. El dijous 4 d'octubre es va dur a terme l'edició de l'any 2018, la sisena de la sèrie, la qual, atesa la coincidència amb la celebració de l'Any Fabra, es va dedicar a la relació entre l'obra de Pompeu Fabra i la terminologia.

El lema de la jornada, «Fabra: converses terminològiques», ja era un evident homenatge a una de les obres més rellevants de l'il·lustre filòleg, les conegudes *Converses filològiques*. A més, les intervencions es van plantejar com unes converses entre els ponents convidats i tècnics del TERMCAT, per donar a la trobada un caràcter més obert i participatiu, també d'acord amb el tarannà que Fabra mostrà en aquesta obra i al llarg de tota la seva activitat pública.

Per completar l'homenatge, l'acte es va dur a terme als Lluïsos de Gràcia, al cor de la vila natal de Pompeu Fabra. Els prop de cent cinquanta assistents també van poder visitar durant la jornada l'exposició sobre Fabra que va cedir la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

Els Espais Terminològics van ser inaugurats per la consellera de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Laura Borràs, que va destacar en la seva intervenció que la

terminologia aconsegueix la missió d'eixamplar els límits del coneixement. Mariàngela Vilallonga, vicepresidenta de l'Institut d'Estudis Catalans, va assenyalar que l'interès pels nous termes que agrupava els presents i que sembla tan actual, de fet, ja es pot identificar fins i tot en textos d'Horaci. I el director del TERMCAT, Jordi Bover, va incidir en algunes coincidències entre

tut d'Estudis Catalans, experta lexicògrafa i profunda coneixedora del procés de normalització terminològica —atès que hi participa des de fa anys com a membre del Consell Supervisor del TERMCAT—, en conversa amb Xavier Fargas, va desgranar algunes de les característiques del diccionari elaborat per Fabra en relació amb la nombrosa terminologia que hi va incloure, les

Font: TERMCAT

l'obra fabriana i l'activitat actual de proposta de nous termes.

Tot seguit, Jordi Ginebra, catedràtic de la Universitat Rovira i Virgili, expert fabrià i comissari de l'Any Fabra, en conversa amb Jordi Bover, va fer una reflexió sobre el concepte de neologia en l'època de Fabra i en va destacar algunes coincidències i diferències amb la concepció actual. La seva intervenció, plena de suggeriments per ampliar la recerca, va despertar un viu interès entre el públic.

Carolina Santamaria, cap de les Oficines Lexicogràfiques de l'Insti-

font de què es va valer i la seva tècnica lexicogràfica.

Per la seva banda, Josep Lacreu, cap de la Unitat de Recursos Lingüísticotècnics de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i amb una vasta experiència com a lexicògraf i divulgador de la llengua, en conversa amb Joan Rebagliato, va presentar algunes reflexions des de la perspectiva geolingüística, especialment sobre la necessitat que també la terminologia es valgui tant com sigui possible de les formes que cada parlant sent com a pròpies.

En la taula rodona final, moderada per Marta Sabater, l'obra de Fabra va ser analitzada des de tres facetes que en van determinar la biografia: la seva feina com a lingüista, la seva formació com a enginyer i professor de química, i la seva afició pels esports. Núria Bort, lingüista d'Enciclopèdia Catalana amb una dilatada experiència en l'elaboració de diccionaris, va aportar exemples de la terminologia lingüística utilitzada per Fabra, amb una intervenció molt sistemàtica i il·lustrativa. Òscar Aznar, químic, lingüista i traductor, va analitzar la

possible influència de la formació científica en l'obra fabriana, amb alguns exemples i dades ben interessants. I Rudolf Ortega, mediador lingüístic de reconeguda trajectòria i autor del *Diccionari de futbol*, va mostrar en una atractiva intervenció alguns exemples de com l'afició pels esports es deixa veure en alguns textos de Fabra. Tots tres, a més, van fer un estat de la qüestió actual en cada disciplina.

La jornada ha permès plantejar alguns aspectes clau de l'actuació del Mestre en la fixació terminològica, però també sobre com es duu

a terme avui aquesta mateixa activitat. El format de converses efectivament va afavorir un clima de participació que els assistents van valorar de manera ben positiva. Una valoració en què va coincidir també el director del TERMCAT, que en la clausura de la jornada va convidar tots els assistents a la propera edició dels Espais Terminològics.

F. XAVIER FARGAS VALERO
TERMCAT

Quatre noms cabdals dels inicis de la *Gran Enciclopèdia Catalana*

TERMINÀLIA 18 (2018): 61-64 · DOI: 10.2436/20.2503.01.128

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

Max Cahner i Garcia

Bad Godesberg, Renània, 3 de desembre de 1936

Barcelona, 14 d'octubre de 2013

NÚRIA BORT I PIÉ

Responsable de Diccionaris d'Enciclopèdia Catalana

Editor, polític i historiador de la literatura. Amb Ramon Bastardas impulsà la nova època de Serra d'Or (1959) i creà Edicions 62 (1961) i Curial Edicions Catalanes (1972). Fou conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya (1980-1984).

Contribuí decisivament a promoure la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC) impulsant la idea —sorgida d'una conversa amb el seu amic Enric Lluch i Martín (geògraf i sotsdirector de l'editorial Planeta-Larousse)— de fer una enciclopèdia universal en català i buscant-ne el finançament. Va començar a dissenyar l'obra a les acaballes del 1964 des del Rosselló (el règim franquista l'havia expulsat del país a causa de la seva condició d'estranger vinculat al nacionalisme català i a activitats culturals clandestines). La idea inicial era fer una enciclopèdia en tres volums a partir de l'adaptació de l'*Enciclopedia Universale Garzanti* (1962), un diccionari enciclopèdic italià de dos volums, afegint-hi noms propis catalans i el lèxic patrimonial (les veus del *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra, de 1932). El 1965 va poder tornar a Catalunya i va posar en marxa el projecte amb la creació d'un pla de treball, la cerca de finançament i la tria de Jordi Carbonell i de Ballester com a director. Després de diverses vicissituds econòmiques i canvis de plantejament, va acabar sent una obra col·lectiva nova, pensada des de Catalunya, en quinze volums acompanyats d'un atlas, també universal, molt més ambiciosa i amb la implicació de tota una generació d'intel·lectuals catalans i més anys de realització, més pressupost i més exemplars venuts que el que s'havia previst inicialment.

A partir del 1972 es va encarregar de la secció de geografia i història catalanes de la GEC (aleshores, hi havia tres seccions: la lexicogràfica, la universal i

Font: Institut d'Estudis Catalans. Fotografia: Montse Catalan

Max Cahner

la catalana), amb un equip format per Teresa Lloret, Eulàlia Duran, Josep M. Ainaud, Roger Alier, Juli Moll, Ramon Pla i Arxé, Margalida Tomàs i Narcís Garolera, entre d'altres. Així, va elaborar la llista d'entrades geogràfiques dels Països Catalans i en va redactar moltes.

Dirigí també la *Gran geografia comarcal de Catalunya*, d'Enciclopèdia Catalana, publicada en dinou volums (1981-1985). ✱

Jordi Carbonell i de Ballester

Barcelona, 23 d'abril de 1924 - 22 d'agost de 2016

NÚRIA BORT I PIÉ

Responsable de Diccionaris d'Enciclopèdia Catalana

Filòleg, historiador de la literatura i polític. En el període 1946-1956 exercí com a secretari redactor de l'Institut d'Estudis Catalans, de la Secció Filològica del qual fou nomenat membre adjunt (1972), numerari (1982) i emèrit (1994). Del 1989 al 1995 en fou secretari i, del 1991 al 1996, fou director de l'Oficina d'Onomàstica. Professor a la Universitat Autònoma de Barcelona de 1969 a 1972.

Fou director de la Gran Enciclopèdia Catalana de l'any 1965 al 1971. En aquests anys d'inici del projecte, va ser determinant el seu convenciment que la GEC havia de donar compte del conjunt del coneixement i que, per tant, la cultura científica (el responsable d'aquesta secció va ser el científic i professor d'universitat, i més tard polític, Heribert Barrera) havia de tenir el mateix pes que la humanística; que la GEC havia de defensar la idea de Països Catalans, i que havia d'ampliar i consolidar el vocabulari tècnic i científic català de manera que fos útil per a l'ús quotidià, periodístic o científic.

Amb aquests objectius, va distribuir el nivell d'informació sobre àrees geogràfiques o culturals en cercles concèntrics amb els Països Catalans com a centre. La densitat relativa de la informació de cada cercle estava determinada per dues variables: el valor intrínsec i la importància relativa, per proximitat o relació, respecte als Països Catalans. D'aquesta manera, a la GEC Ramon Llull tindria un article més llarg que Cervantes i també Barcelona, València i Palma tindrien articles més llarg que París, Madrid o Roma. A més, el criteri de perspectiva dels Països Catalans havia de fer que, en els articles en què fos pertinent, es parlés de l'afectació del tema als Països Catalans. I, finalment, calia donar una importància més gran als termes científics que la que se'ls havia atorgat en altres obres semblants.

El grup inicial de col·laboradors que va reunir amb l'ajut d'Enric Lluch estava format per la filòloga Glòria Galera i Monegal, la filòloga i traductora Núria Aramon i Stein, el filòleg i escriptor Josep Maria Ferrer i

Font: Institut d'Estudis Catalans. Fotografia: Jordi Pareto

Jordi Carbonell

Ferrer, el filòleg i historiador Joan-Lluís Marfany, la filòloga i traductora Hortènsia Curell i Sunyol (1923-2005), Assumpta Bachs i Domènec Aguilar. Plantejada com una obra de servei al país, els equips interns de treball i el nombre de col·laboradors externs van anar creixent fins a esdevenir una obra col·lectiva que responia, tal com diu Jordi Carbonell mateix a la introducció del primer volum de la GEC, a «l'esforç d'una generació d'intel·lectuals catalans per a crear una obra de referència que correspongués a la present situació cultural, social i econòmica dels Països Catalans».

Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 24 d'agost de 1907 - 17 de juliol de 2000

NÚRIA BORT I PIÉ

Responsable de Diccionaris d'Enciclopèdia Catalana

Filòleg i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, d'on fou secretari general entre el 1942 i el 1989.

Fou l'assessor lingüístic de la GEC (i posteriorment continuà sent-ho de l'editorial Enciclopèdia Catalana) i el director de la seva secció lexicogràfica, encarregada de recollir i fixar la terminologia moderna sorgida des de la publicació del *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) de Pompeu Fabra, especialment la relacionada amb els continguts científics. En un moment en què es disposava de poques eines de consulta pel que fa a la terminologia de moltes àrees del coneixement, des d'aquesta secció s'escoltaven els requeriments dels especialistes de les diverses matèries, es documentaven les solucions d'altres llengües, romàniques o no, i se suggeria quina podria ser la forma idònia per al català. En diverses matèries es partia de zero i les decisions lingüístiques que es van prendre en els primers volums de la GEC van marcar el llenguatge dels que els seguien. Aquest fet va comportar hores de deliberacions, perquè molts dels noms que hi havia fins aleshores provenien del segle XIX i el 60 % de la terminologia de la GEC va acabar corresponent a termes de nova creació. D'aquesta manera, l'obra s'enriquí amb un vocabulari nou i extens, que en bona part avui encara és vigent. Tota aquesta tasca generà un fitxer enorme (i evidentment, en aquella època, manual) de cèdules lexicogràfiques amb milers de neologismes en les quals es feien constar les formes i les fonts en les diverses llengües.

També va obrir la porta a mots del País Valencià i les Illes Balears, sota la responsabilitat del filòleg, historiador i escriptor Manuel Sanchis i Guarner (1911-1981) i del lingüista, filòleg i editor Francesc de Borja Moll (1903-1991), entre d'altres.

A més, amb la inestimable ajuda d'Hortènsia Curell i d'altres col·laboradors, tingué la responsabilitat de resoldre els successius i nombrosos problemes de llengua que anaven apareixent al llarg de tota la redacció i correcció de l'obra des de les diverses seccions.

Font: Institut d'Estudis Catalans

Ramon Aramon

El 1982 prologà la primera edició del *Diccionari de la llengua catalana* (antecedent de l'actual *Gran diccionari de la llengua catalana*), d'Enciclopèdia Catalana, que recollia tot el material lèxic de la GEC.

A la segona edició de la GEC va compartir la tasca d'assessorament lingüístic amb el lingüista i exmonjo de Montserrat i aleshores prevere Jordi Bruguera i Talleda (1926-2010), i Josep Torras Roderigas n'era el nou cap de correcció.

Com era costum a la GEC, signava els seus articles i també les fitxes lexicogràfiques o altres documents interns, amb una sigla, en el seu cas la sigla RAiS. A Joan Carreras i Martí (1935-2018), editor de formació semitista que va ser director de la GEC des del setembre del 1971, li feia gràcia que rais correspongués al mot àrab que designa el patró de la nau, el cap, el que mana, i li reconeixia aquest paper de «rais de la llengua catalana». ✱

Jordi Bruguera i Talleda

Barcelona, 18 de setembre de 1926 - 21 de juny de 2010

MERCÈ LORENTE
Consell de Redacció

Llicenciat en filologia romànica per la Universitat de Munic i en filologia catalana per la Universitat de Barcelona, ingressà com a monjo al monestir de Montserrat l'any 1944, on exercí de director de les publicacions de l'Abadia i de director literari i traductor de la *Bíblia de Montserrat* (1957-1970). Fou professor de català a Montserrat, a la Universitat Autònoma de Barcelona i a l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona.

Començà a col·laborar en la primera edició de la GEC l'any 1974, de manera esporàdica, amb la redacció d'articles de contingut gramatical. A partir del 1979 augmentà la seva implicació en el projecte, ja que es va fer càrrec dels neologismes de l'obra. Com recorda Josep Torras (2012, p. 251), «omplia fitxes i més fitxes de terminologia culta, científica i tècnica, prèviament seleccionada i proposada pels responsables de les diverses àrees, terminologia que comparava sempre amb les formes anàlogues d'altres llengües de cultura veïnes: l'anglès, el francès i, sobretot, l'italià pel que fa a l'accentuació dels mots».

Fou l'autor del «Resum de gramàtica catalana» inclòs en l'apèndix del *Diccionari enciclopèdic*, publicat el 1984, que es reproduiria en altres diccionaris posteriors, amb modificacions. El seu manual *Història del lèxic català* (1985) forma part de la col·lecció «Biblioteca Universitària», coordinada per Joan Solà.

L'any 1986, quan s'encetà la segona edició de la GEC, Bruguera, que s'havia secularitzat, entrà a treballar a temps complet a Enciclopèdia com a assessor lingüístic, càrrec que compartí amb Ramon Aramon fins al 1998 i que després seguí ocupant fins al 2004. En aquest període, a més de la seva feina d'assessorament, fou un lexicògraf molt prolífic; publicà el *Diccionari ortogràfic i de pronúncia* (1990), el *Diccionari etimològic* (1996) i el *Diccionari de dubtes i dificultats del català* (2000), i, després de jubilar-se, el *Diccionari de la formació de mots* (2006) i *Introducció a l'etimologia* (2008). Participà també en la redacció de molts altres diccionaris i també de la *Història natural dels Països Catalans* (1984-1992), del *Diccionari*

Font: Fototeca.cat

Jordi Bruguera

enciclopèdic de medicina (1990) i del *Diccionari de geologia* (1997), obres en què el seu coneixement de l'etimologia fou cabdal per a l'establiment de la terminologia nova.

No era a la fundació de la GEC, però la seva obra i la seva llarga trajectòria vinculada a Enciclopèdia Catalana ens el fan reconèixer com un veritable home enciclopèdia.

Fonts

«Jordi Bruguera i Talleda». A: *Enciclopèdia.cat* [en línia]. <<https://www.enciclopedia.cat/search/obrae/GEC/Jordi%20Bruguera%20i%20Talleda>>.

TORRAS I RODERGAS, Josep (2012). «Jordi Bruguera i Enciclopèdia Catalana». *Llengua & Literatura*, núm. 22 (2011-2012), p. 249-255. ✻

Activitats i publicacions de la Societat Catalana de Terminologia

Activitats

- * **XVI Jornada de la SCATERM:** «La Viquipèdia i la terminologia». Institut d'Estudis Catalans, 30 de maig de 2019.

Publicacions

- * Revista **TERMINÀLIA**. Té periodicitat semestral i constitueix l'instrument de divulgació científica de la SCATERM.
- * **Bulletí de la Societat Catalana de Terminologia**. És una publicació bimestral en línia que s'ha editat regularment des del mes de març de l'any 2007 fins al mes de desembre de l'any 2014. S'adreça especialment als socis de la SCATERM i, en general, a totes les persones que estan interessades en la terminologia.
- * Col·lecció «**Memòries de la Societat Catalana de Terminologia**». Aplega treballs derivats de les activitats més rellevants organitzades per la SCATERM, especialment les de les jornades i els seminaris anuals:

SÀNCHEZ FERRIZ, Miquel-Àngel (cur.) (2013). *La terminologia en les ciències de la vida, en la química i en el món educatiu*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 4) [Publicació electrònica]

STRUBELL I TRUETA, Miquel (cur.) (2015). *La terminologia instrumentalitzada*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 5) [Publicació electrònica]

SÀNCHEZ FERRIZ, Miquel-Àngel; MATEU, Maria Rosa (cur.) (2018). *La ciència en català: des del segle XIII fins avui*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 6) [Publicació electrònica]

FELIU, Judit; TRIAS, Mireia (cur.) [en premsa]. *Gramàtica, esport i terminologia*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 7) [Publicació electrònica]

- * Col·lecció «**Eines de Terminologia**». Aplega els treballs guanyadors del Premi de la Societat Catalana de Terminologia:

GRESA BARBERO, Deva (2016). *Estudi d'implantació terminològica. La gastronomia del Pròxim Orient i el nord d'Àfrica als restaurants de Gràcia i l'Eixample de Barcelona*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Eines de Terminologia; 1) [Publicació electrònica] [Premi de la Societat Catalana de Terminologia 2014]

Podeu consultar el web de la SCATERM per concretar i actualitzar dates i informacions. Pel que fa a l'adquisició de les nostres publicacions podeu consultar el portal de Publicacions de l'IEC.

Normes de presentació d'originals

Llengües. Les propostes d'articles enviades han de ser en català o en anglès. Es poden acceptar també originals en espanyol i en francès.

Formats. Els articles s'han d'enviar en qualsevol format de processador de textos, preferentment MS Word o Open Office. L'arxiu ha d'incloure tot el contingut (títol, autoria, cos de l'article, imatges, taules, bibliografia, annexos, notes, resums i paraules clau) en la distribució prevista.

Extensió màxima. L'extensió màxima del document, incloent-hi imatges, resums i bibliografia, no pot excedir els 7.000 mots.

Tipus de lletra. Per al cos de l'article i la bibliografia, cal fer servir la lletra Times New Roman de 12 punts. Les citacions textuais, si són breus, van inserides en el text i es componen en regular rodona i entre cometes baixes («»); i, si són llargues, van entrades i es componen en regular rodona de la família Times New Roman d'11 punts. Les notes, si n'hi ha, van en Times New Roman de 10 punts.

Apartats. Els títols dels apartats han d'anar numerats (exemple: 1, 1.1, 1.1.1, 1.1.2...), amb el mateix cos de lletra, en negreta rodona. La primera línia de cada paràgraf ha d'anar entrada.

Interlineat. A un espai i mig, en tots els casos. Els paràgrafs no se separen amb cap interlineat extra. Cal deixar una línia en blanc entre títol i text i dues línies entre text i títol.

Resums i paraules clau. Cal incloure un resum de l'article en català i un altre en anglès (com a màxim, de setanta paraules cadascun) i una llista de paraules clau en català i en anglès (com a màxim, sis paraules per llengua). Si l'article és en espanyol o en francès també s'ha d'incloure el resum i la llista de paraules clau en la llengua original (i en aquest cas, en què hi ha tres resums, com a màxim de cinquanta paraules cadascun).

Gràfics. El material de suport gràfic (taules, gràfics, esquemes, fotografies, figures) inclòs en l'article s'ha de presentar també en arxius independents separats del text, preferentment en format TIFF o JPEG, i amb una resolució mínima de 300 ppp.

Notes. Com a criteri general, no hi ha d'haver notes. Si no es pot evitar, es poden posar un màxim de vuit notes breus al final del text i una única nota que remeti al títol de l'article, per fer referència a projectes, premis o dedicatòries.

Bibliografia. Les referències bibliogràfiques que hagin de figurar dins el text han d'aparèixer entre parèntesis de la manera següent: (Cognom de l'autor/a, any, p. 000-000).

Al final de l'escrit hi ha d'haver les referències bibliogràfiques completes, ordenades alfabèticament segons els exemples següents. Cal fer-hi constar el nom dels autors desenvolupat i no només la lletra inicial.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol del llibre. Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). «Títol del capítol». A: COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol del llibre. Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial, p. 000-000.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). «Títol de l'article». Títol de la Revista, volum de la revista, número de la revista (tal com s'indica en l'original), p. 000-000.

Títol del diccionari (any). Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol [en línia]. Lloc d'edició: Editorial. [Consulta: dia mes any].

Abreviatures. Per a la bibliografia, cal unificar les abreviatures amb les formes següents (tant si són en singular com en plural): ed. (editor/a o editors/ores), dir. (director/a o directors/ores), coord. (coordinador/a o coordinadors/ores), p. (pàgina o pàgines).

Sigles. Es recomana reduir al màxim l'ús de sigles en el cos de l'article. Quan n'hi hagi, cal assegurar que la primera vegada que hi surtin ho facin acompanyant la forma lèxica desenvolupada. Si s'usen sigles per referir-se a fonts bibliogràfiques, cal indicar-ho també en la bibliografia final.

Autoria. El nom complet de l'autor o autora del treball va a la primera pàgina de l'article, amb indicació de l'adscripció institucional i l'adreça electrònica. El Consell de Redacció lliurarà una còpia anònima de l'article als avaluadors externs. Quan la tramesa sigui acceptada per a la publicació, els autors hauran de lliurar un currículum breu de presentació (150 paraules, per a autoria individual, i, com a màxim, 80 paraules per a autoria col·lectiva) i una fotografia de mida carnet en format JPEG, i amb una resolució mínima de 300 ppp. En el cas de l'autoria col·lectiva, es demana preferiblement una única fotografia que inclogui tots els autors.

Crida d'articles

Els articles, que han de ser originals i inèdits, són avaluats per revisors externs designats pel Consell de Redacció de la revista. En cas que s'accepti la proposta, els autors poden rebre suggeriments de modificació.

Les propostes han de seguir les normes de presentació d'originals de la revista.

Els autors han d'enviar les seves propostes per correu electrònic a terminalia@iec.cat. Alternativament, es poden registrar en el sistema electrònic de gestió de la revista (Open Journal System), a <http://revistes.iec.cat> o a <http://terminalia.iec.cat>, i penjar-hi les trameses.

Per al número 20 (desembre 2019)

Tramesa d'articles: fins al 31 de desembre de 2018

Resultats de la selecció: fins al 15 de febrer de 2019

Versió final: fins al 31 de març

Publicació de la revista: desembre del 2019

Per al número 21 (juny 2020)

Tramesa d'articles: fins al 30 de juny de 2019

Resultats de la selecció: fins al 31 de juliol de 2019

Versió final: fins al 30 de setembre

Publicació de la revista: juny del 2020

Per al número 22 (desembre 2020)

Tramesa d'articles: fins al 31 de desembre de 2019

Resultats de la selecció: fins al 15 de febrer de 2020

Versió final: fins al 31 de març

Publicació de la revista: desembre del 2020

Protecció de dades personals

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) compleix el que estableix el Reglament general de protecció de dades de la Unió Europea (Reglament 2016/679, del 27 d'abril de 2016). De conformitat amb aquesta norma, s'informa que, amb l'acceptació de les normes de publicació, els autors autoritzen que les seves dades personals (nom i cognoms, dades de contacte i dades de filiació) puguin ser publicades en el corresponent volum de *Terminalia*.

Aquestes dades seran incorporades a un tractament que és responsabilitat de l'IEC amb la finalitat de gestionar aquesta publicació. Únicament s'utilitzaran les dades dels autors per a gestionar la publicació de *Terminalia* i no seran cedides a tercers, ni es produiran transferències a tercers països o organitzacions internacionals. Un cop publicades a *Terminalia*, aquestes dades es conservaran com a part del registre històric d'autors. Els autors poden exercir els drets d'accés, rectificació, supressió, oposició, limitació en el tractament i portabilitat, adreçant-se per escrit a l'Institut d'Estudis Catalans (carrer del Carme, 47, 08001 Barcelona), o bé enviant un correu electrònic a l'adreça dades.personals@iec.cat, en què s'especifiqui de quina publicació es tracta.

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

